

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

TÉMAVEZETŐ: Dr. ÁGOSTON GYÖRGY TANSZÉKVEZETŐ EGYETEMI
TANÁR, A NEVELÉSTUDOMÁNYOK DOKTORA.

P Á L Y A V Á L A S Z T Á S I
S Z E M P O N T O K
A Z
Á L T A L Á N O S
I S K O L A I
Z Á R Ó J E L L E M Z É S E K B E N

Írta:

Z e n e i J ó z s e f

S z e g e d

1979

Közel egy évtizede foglalkoztat a tanulói személyiség megismerésének problémája. A kérdés szakirodalma az utóbbi években gazdaggá vált. Az iskolai nevelő tevékenységben tapasztalható lassu haladás ezért döntően a módszerek vizsgálatára irányította figyelmünket.

Ennek állomásait jelzik az 1971 és 1978 között keletkezett tanulmányok, amelyek döntően a személyiség megismerésének és jellemzésének gyakorlatát tárták fel, valamint a pályaválasztás szempontjából vizsgálták ezek használhatóságát és hasznosíthatóságát. Az elemzés első részében /1966-ban/ 95 általános iskolát végző tanuló továbbtanulási Jelentkezési lap-ján található jellemzések tartalom-elemzésével tényfeltáró és helyzet-megállapító munkát végeztünk. Egyértelmű megállapításunk volt, hogy a "magára maradt" osztályfőnökök nem tudják a tanulók jellemzését, továbbtanulásának irányait /nevezhetjük ezeket pályacsoportoknak vagy pályasávoknak/ és fokozatait /szakmunkásképzés, szakiskola, szakközépiskola, főiskola, egyetem/ megbízhatóan a képesség és a személyiség összefüggéseiben felmérni és minősíteni. Ezért a szubjektív tényezők aránya nagy, következésként a magasabb iskolafokozat gyakran figyelmen kívül hagyja a jellemzéseket.

Az elemzés második részében ezt az utkeresést, valamint a kidolgozott megoldást /amely egy lehet a célravezetők közül/ írjuk le. A mellékletekben e két lépcső teljes felmérési anyagát dokumentáljuk.

A modell kialakítása tehát egy korábbi utkeresés /1966/ tapasztalataira épülő állomás, amelyben a szegedi Rókus-si Általános Iskola Igazgatója és Nevelőtestülete a három 8. osztállyal közreműködött. Értékes munkájukat ezuton is köszönjük.

Az együttműködés eredményeként kialakított megoldás /módszer/ beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Az osztályban tanító tanárok átlagosan 45,6 értékelhető

tényt bocsájtottak az osztályfőnökök rendelkezésére. Ezzel a jellemzések tartalmi megbízhatósága jelentősen növekedett. A továbbtanulási javaslatok tényszerű indoklásai pedig megkönnyítik a tanulóknak és a felvevő közép-fokú iskoláknak az átlépést a magasabb iskolafokozatba.

Jelentős előrelépést tapasztaltunk abban is, hogy a szaktárgyakat tanító nevelők kollektív, az osztályfőnök által koordinált tevékenységévé vált a tanulói személyiség megismerése, értékelése és jellemzése.

Ezzel pedig nagy lépést tettünk a nevelőtestületi egység kialakítása és megszilárdítása felé, amely a nevelőiskola eredményes munkájának alapvető feltétele.

T a r t a l o m j e g y z é k

I. Első rész

Bevezetés

1. Szakirodalmi áttekintés
2. A vizsgálat szükségességének indoklása

II. Második rész

1. A neveltség szintjének figyelembe vétele
2. A személyiség ismeretének tükröződése a jellemzésekben
3. A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése
4. A személyiségjegyek összefoglaló értékelése

III. Harmadik rész

1. A téma továbbfejlődése és új utak keresése a személyiség pályaválasztási szempontú megközelítéséhez
2. Általános kép 87 tanuló szaktanári értékeléséről
3. A tanulói zárójellemzések összeállításának lehetőségei az egyes tantárgyakban:
 - a/ magyar nyelv és irodalom
 - b/ orosz /és angol/ nyelv
 - c/ történelem
 - d/ élővilág, földrajz
 - e/ számtan
 - f/ fizika
 - g/ kémia
 - h/ rajz
 - i/ gyakorlati foglalkozás
 - j/ testnevelés

4. Osztályfőnöki jelzések a tanulók pályaválasztásáról
5. A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése
6. A pályaválasztás szaktanári értékelésének hiányosságai és javaslatok a továbbfejlesztés főbb irányaira

Felhasznált irodalom

Jegyzetek

- o 0 o -

Mellékletek /Külön kötetben./

- 0 -

I. Első rész

B e v e z e t ő

Lenin az "idealistákkal szemben nem az ember "megigazulását" állította az első helyre, hanem a társadalom megváltoztatását. Igaz, az ember öntudatra ébredése lassu folyamat, de az előfeltételek nélkül nem lehetséges/.../ Ennek a folyamatnak objektív és szubjektív feltételéi vannak, gazdaságiak, társadalmiak és tudatiak, s bármelyik elhanyagolása csak hamis alternatívákhoz vezethet. /1/

Ebben az összefüggésben kell látnunk a szocialista társadalom továbbfejlődéséhez szükséges neveléstudományi és konkrét, napi- gyakorlati pedagógiai feladatainkat. A célhoz vezető út sok feladatot, gondot, előre nem látott problémát rejt. A szocialista társadalom fejlődése nem töretlen, nem problémamentes, de nem is "távolban lebegő" valami felé való menetelés, hanem maga az élő mozgalom - mondja Lenin. Ezzel a gondolattal a neveléstudomány, a gyakorlati pedagógia távlatai is kitérülnek és életközelségbe is kerülnek. Az MSZMP programnyilatkozata nemcsak lehetőséget jelöl - "a szocialista társadalom bővülő lehetőségeket teremt a személyiség fejlődéséhez"-, hanem ennek útját is világosan megjelöli: " a személyiség erkölcsi arculatának formálódásában, a szocialist erkölcs normáinak és szabályainak gyakorlati elsajátításában legnagyobb szerepe és nevelő ereje a munkának van. " El kell tehát érni - folytatja a programnyilatkozat -, hogy a munka társadalmi megbecsülése, értelmének felismerése életszükségletté váljék, tehát: a szocialista életmód kialakuljon. /2/ Ez új helyzetet jelent számunkra. Amikor az említett összefüggésekbe ágyazottan vizsgáljuk a szocialista társadalom továbbépítéséből adódó feladatrendszert, akkor a személyiségformálásban is a nevelési gyakorlat új helyzetét és dinamikus mozgását kell kialakítanunk.

Az utóbbi másfél évtizedben egész társadalmunk fejlődésének egyre inkább kulcskérdésévé vált a tudati viszonyok, valamint az általános és a szakmai műveltség színvonalának emelése. Így a termelőerők fejlődése, a növekvő életszínvonal, a kibontakozó tudományos- és technikai forradalom, az iskolarendszerű oktatás kiteljesedése, a közművelődéssel szemben támasztott ujminőségű követelmények és a permanens művelődés társadalmi igényének napi-rendre kerülése- a munkásművelődés kiteljesedését szolgálja. /3/

Ezt a célt közelíti meg az ifjúság iskolarendszerű oktatásával szemben támasztott magas követelés is: társadalmilag aktív, szocialista módon tanuló, élő, gondolkodó fiatalok nevelése, akikkel méltóképpen lehet biztosítani a munkásosztály utánpótlását.

Az MSZMP X. Kongresszusa javasolta az állami oktatás helyzetének, egész rendszerének felülvizsgálatát. Ebbe a sorba szervesen illeszkedett az V. Nevelésügyi Kongresszus, amely ajánlásaival új lendületet adott a kutatómunkának és a mindennapok gyakorlatának. Feltáró, elemző és iránymutató ajánlásai közül kiemeljük azt a megállapítást, hogy a fiatalok tudatát és magatartását nagymértékben befolyásolják a társadalmi tapasztalatok, tehát azok az élmények, amelyeket a családban, a baráti körben, az élet minden megnyilvánulásában vonnak le. Mégis a legfontosabbak az iskolai életben lefolytatott tevékenységek, élmények tudatformáló és magatartásalakító hatásai. Ezzel reális követelménnyé vált, hogy a "pedagógia csakis jövőre orientálódó lehet céljaiban és eszközeiben egyaránt." /4/

A kongresszus II. témabizottsága ajánlásában így fogalmazott: "Jól nevelni ma, a tudatos együttthaladást jelenti a társadalommal." /5/

Igen, erről van szó. Az oktatási rendszer felülvizsgálata után az MSZMP KB határozata kimondta: "Az oktatásügygel kapcsolatos társadalmi követelmények megnövekedtek. A szocializmus magasabb szinten történő építéséhez, a tudományos-technikai forradalom hazai kibontakoztatásához műveltebb, marxista világnézetű, szocialista erkölcsű szakemberekre, egyre sokoldalubb, közösségi személyiségekre van szükség." /6/ A feladat világos, egyértelmű, de a megoldás nem egyszerű; társadalmi méretű. "Az ifjúság nevelése az egész társadalom feladata, amelyben /.../ az iskolának alapvető szerepe van." A legfontosabb terület pedig a munka. Az 1972-es KB határozat ugyanakkor megfogalmazza az oktatásra váró feladatok megközelítésének módszertani területeit, jelzi, hogy: "... a szocialista magatartás erkölcsi elveinek megismertetésével és a gyermeki, tanulói, hallgatói közösségeken belüli gyakorlásával kell elindítani a felnövekvő nemzedék tagjait a szocialista emberre válás útján." /7/

A két fogalom - a munka és a személyiség - kapcsolata a XI. kongresszus programnyilatkozatában célként szerepel anélkül, hogy az maga "távolban lebegő" céllá válna. A személyiségformálás színtere pedig már nem a nevelő és a tanuló "páros" kapcsolata, tehát döntően nem a "lélektől lélekig" vezető út, hanem az a közösség, amelyben tanul, dolgozik - amelyben tehát él. Ez óriási jelentőségű változás. A dinamikusan fejlődő társadalomban lépést kell tartani a változó feltételekkel és körülményekkel, hogy a nevelés el ne veszítse jövőre orientáló jellegét.

Röviden így fogalmazhatunk: a társadalmi méretűvé szélesedő önművelődési igénnyel el lehet érni, hogy az "a társadalom minden tagjának személyes és állandó szükségletévé válják." /8/

"... egyetlen egyed ember sem pattant ki, mint a görög

mitológiában Pallas Athéné Zeusz fejéből Héphaisztosz pörölycsapása nyomán hirtelen egyik percről a másikra teljes fegyverzettel, pajzzsal és dárdával, védekezés-re és támadásra teljesen érett állapotban, hanem maga az ember és maga az egyed-ember az általános és sajátos biológiai lehetőségek, készségek határain belül fokozatosan, folyamatosan fejlődött ki és fejlődik ki a környezettel együtt élve, annak hatására és arra hatva, azzá, amit érett, kész, "felnőtt" emberként szoktunk megjelölni." /9/

Valóban. Az ember biológiailag meghatározott, azonban képességei alakulásában a társadalmi - környezeti hatások a döntőek.

Mit értünk ezeken a társadalmi - környezeti hatásokon? Az embernek a "természettel való anyagcseréjét" - a munkát. /10/

Érdemes felidéznünk Marx meghatározását a munka lényegéről: "A munka mindenekelőtt olyan folyamat, amelyben az ember tettével közvetíti, szabályozza és ellenőrzi a természettel való anyagcseréjét./.../ Miközben a mozgás által hat a rajta kívül álló természetre, és megváltoztatja azt, egyúttal megváltoztatja saját természetét. Kifejleszti a benne szunnyadó képességeket, s saját uralma alá hajtja erői játékát." /11/

A munka közgazdasági, filozófiai és etikai problémái - a szocialista társadalom termelőerőiben történt változások hatására - ismét az érdeklődés központjába kerültek.

Az ember - és ezt ne feledjük el - örömet is keres munkájában. Az osztálytársadalomban a munka kényszer-jellegén, a fizikai és a szellemi munka kettészakítottságán nem tudott változtatni. Csak ennek a kibékíthetetlen osztálytársadalmi háttérnek a felszámolása után lehetünk részesei az ember és a munka egymásrahatásában egy soha

nem remélt ütemi személyiség-fejlődésnek. Ha az ember és a munka egymástól elválaszthatatlan, akkor ennek megfelelően a munkát ember-központuan kell tanulmányoznunk. Az ember tehát jóval nagyobb tiszteletet és figyelmet érdemel, mert a társadalom jövőbeni fejlettségében a mainál is lényegesen nagyobb és érdekesebb feladatot fog játszani. Ez a társadalom fejlődésének logikája.

A munka fogalmába egyaránt beletartozik a fizikai és a szellemi munka, amelyeknek összekapcsolódása a kommunista társadalom természetes velejárója lesz.

Ezért figyelmünket - társadalmi méretekben - nem a munkában domináló oldalakra /izom vagy idegtevékenység/, hanem a társadalmi haladás biztosítására kell irányítanunk, hiszen a kommunista társadalomban a fejlődés természetes velejárójaként - szinte melléktermékként - megteremtődik a fizikai és a szellemi munka összekapcsolódása. - Erre Lenin hívta fel a figyelmet. A legdurvább egyszerűsítés lenne tehát arra gondolni, hogy a kommunizmusban "eltűnik" a fizikai munka.

A korábbi gondolatsort folytatva ismét utalunk arra, hogy a kommunizmus nem távoli célként lebegő állapot, hanem egy olyan mozgalom, amelynek feltételei a maiakból adódnak. Ezek alapján az emberi eszményeket, a nevelési célban megjelenő embert is a mai társadalmi viszonyokból kiindulva és azokat továbbfejlesztve tudjuk megközelíteni. Az eszmény kérdése tehát új módon jelenik meg: nem pusztán a végcél képe lesz, hanem a megvalósítás mai módozatait is gyakorlati tartalommal hatja át. Ebből következik, hogy a cselekedetek értékelésében sem a távoli céllal mondott elvi azonosulást, hanem csak azt "vesszük figyelembe, hogy mennyire hozzák közelebb a jövőt /.../, hogy mennyire képviselik már ma is azt az életformát, amelyre törekszünk." /12/

A szocialista forradalom eredményeként a kibékíthetetlen osztályellentétek megszűntek és a társadalom egyöntetűvé vált. Ez kedvező háttérrel biztosít a ma még meglévő és a fejlődés eredményeként is állandóan keletkező ellentmondások kiegyenlítésének. /13/

Ebben a folyamatban az ember áll a középpontban, aki egyfelől /egyre jobban/ azonosul a társadalom céljaival, másfelől a társadalom sem tűz ki olyan célokat, amelyek ellentétesek az egyén alapvető irányulásaival és érdekeivel. Ezáltal a kényszer fegyelme helyébe az öntudat fegyelme léphet, amely azt jelenti, hogy a társadalmi tevékenység és az aktivitás, a közösség ügyeiért érzett felelősségvállalás az egyénben belső szükségletté válhat. /14/

Ez a belső szükségletté válás vezet vissza bennünket ahhoz a marxi gondolathoz, amely a munkát a legsajátosabb és a legállandóbb emberi tevékenységnek tartja, mert azal, hogy "létfenntartási eszközeiket termelik, az emberek közvetve magát az anyagi életüket termelik." /15/ Ezzel azonban utaltunk arra is, hogy a munka - mert történelmileg változó jellegű - a kommunizmusban sem fog eltűnni, csupán más formát ölt. Ezért fel kell készülni a szocializmus építéskor a munka tartalmának állandó változására. Ez annyit jelent számunkra, hogy a szocialista társadalom által teremtett lehetőségeket alapul véve - a munka tartalmi változását vizsgálva - vizsgáljuk magát az embert is, aki miközben "hat a rajta kívül álló természetire, /.../ egyúttal megváltoztatja saját természetét." Ezt a megváltoztatást kell figyelni, követni és a fejlődés törvényszerűségeinek felismerésével segíteni. Csak így maradhat a pedagógia "jövőre orientáló céljaiban és eszközeiben egyaránt." /16/

1. Szakirodalmi áttekintő

Az életre felkészítés feladata - a pályaválasztási munkában - arra irányul, hogy a tanuló ifjúságot "személyi adottságainak, képességeinek, emberi kvalitásainak optimális figyelembe vételével előkészítse a népgazdasági szükségletnek megfelelő életpályára." /17/

A pályaválasztás azonban olyan komplex tevékenység, amelyben integrálódnak

- a közgazdasági igények /amelyet ismernie kell annak, aki orientál/,
- az egészségügyi követelmények /a szervezet testi, fizikai- és idegrendszeri állapota/,
- a szociológiai mobilitások figyelemmel kísérése,
- a szociálpszichológiai /csoporthatások, a jelenségekkel azonosulások stb./ összefüggések,
- a munkaerkölcs terén felvetődő etikai igények,
- a pedagógiai és a
- pszichológiai kérdések. /18/

A pályaválasztási munka feltételezi a pszichológiai megalapozottságot. /19/ A pályaválasztási döntés iskolai előkészítése tehát olyan pszichológiai megalapozottságu pedagógiai tevékenység /19/a/, amely - a kapcsolódó tudományágak tapasztalatainak figyelembevételével - " a pedagógusok állandó feladata". /20/

Ezt a bonyolult, több tudományág eredményeit magában foglaló tevékenységet segitené, a személyiség pontos definiálása, de ezzel a tudomány még adós./21/ Gyorsan változó korunkban azonban talán a definiálásnál is fontosabb feladat a személyiség felfogására való o r i e n t á l á s , amely a "leglényegesebb összetevők egymás-

hoz való viszonyának helyes értelmezését jelenti." /22/

A könnyűnek egyáltalán nem nevezhető feladat érzékelte-
tésére a személyiség széleskörű szakirodalmából mutassunk
be néhány alapvető problémakört, reprezentáló tanulmányt.

1. Földes Éva meggyőző érveléssel bizonyítja, hogy nem
álom vagy utópia a harmónikus személyiség fejleszté-
se, hanem realitás. /23/ A nevelés optimizmusa szem-
pontjából azonban fontos annak a még élő ellentmon-
dásnak az ismerete, hogy eme követelménnyel látszólag
ellentétben áll az elmélyülő szakképzés növekvő diffe-
renciálása. Leninre hivatkozik: a kapitalizmus "a mun-
kások között régi szakmai és mesterségbeli különbség-
beli ellentéteket hagy elkerülhetetlenül a szocializ-
musra." /24/ Éppen ezért nem szabad soha lemondanunk
"az élénk társulási perspektiváról, a mindenoldaluan fej-
lett személyiség társulási, kialakításának tervéről." /25/
A társadalmi realitásokat figyelembe vevő terve-
ző, szervező és végrehajtó pedagógiai tevékenység ve-
zethet csupán eredményre, mert a megvalósulás "minde-
nekelőtt a társadalmi viszonyok és az ezektől megha-
tározott művelődési szintek lehetősége, függvénye." /26/
Az pedig oktatási- és közművelődési politikánk nagy
lehetősége és felelőssége, hogy az átmeneti korban az
iskolaügy- és a szakképzés fejlesztése során "lehető-
ségeinkhez képest csökkentjük, ne pedig fokozzuk ezt
az ellentmondást." /27/ Ezért történnek óriási erő-
feszítések a beiskolázási törvény megvalósítása, az
általános iskola sikeres elvégzése, a középfoku ok-
tatási intézmények munkája színvonalának emelése
érdekében.

A település-strukturából adódó különbségek csökken-
tése érdekében a körzetesítések, a kollégiumok és a
diákokotthonok hálózatának teljessé tétele is eme célt
szolgálják. Így a közművelődési politika minden moz-
zanatával a permanens művelődés térhódítását, a mun-
kásművelődés megvalósulását segíti.

2. A személyiségformálás feladatának sok összetevője közötti eligazodás lényegében olyan szintetikus látásmódot igényel a pedagógustól, a közművelődés bármely dolgozójától, amelyet csak tervszerű képzéssel - önképzéssel sajátíthatnak el.

Ezért tartjuk fontosnak Lucyen Seve megállapítását, amely arra hívja fel a marxista filozófia és - pszichológia figyelmét, hogy a "személyiség valóságos életét...át- meg áthatják...a társadalmi viszonyok, azaz emberi viszonyok eldologiasodott formái /pénz, munkabér, munkaidő/,...amelyeknek a biológiai adottságok az individuális hordozóit jelentik ugyan, de kevésbé azok okát." /28/ Ez a lényegre utaló felismerés - a továbbiakban mindig szemünk előtt kell tartanunk - segít eligazodni az egyes /részterületeket és - összetevőket kidolgozó/ elméletek között, és segít abban is, hogy az összetevők egymáshoz való viszonyának reális szemléletével közelítsünk az integrált személyiség felé.

L. Seve végeredményben azért nevezi "vajudó tudománynak" a személyiségpszichológiát, mert az "egy olyan lényről szóló tudomány, akinek lényege a társadalmi viszonyok összessége.../igy...tárgyát sem képezhetik a pszichikus magatartások - ez a neurofiziológia hatásköre -, hanem csak azok a viszonyok, amelyek ezek mögött meghuzódnak a személyiség konkrét életében. E viszonyok végső soron társadalmiak, de...magatartások gyanánt jelennek meg."/29/

A gondolatsor elvezet a személyiség alapvető összetevőinek vizsgálatához.

3. Bábosik István a személyiség filozófiai megközelítése útján arra a következtetésre jut, hogy a nevelésnek "mindenekelőtt a leginkább társadalmiasult, legmagasabbrendű komponensek kialakítására és fejlesztésére kell törekednie." /30/

A személyiségvonások ezért "szelektálásra" kerülnek "az ember társadalmilag jelentős viselkedése vagy tevékenysége függvényeként." /31/

Az alapvető rendezőelv bevezetése a kérdéskör vizsgálatába helyesnek tűnik, mert a marxista személyiségelmélet - a személyiség fejlesztésében - elsősorban a "társadalmi aktivitás személyiségbeli lehetőségeinek megteremtését érti." /32/

Itt kapcsolódik össze a 6. Feuerbach-tézisben megfogalmazott marxi tétel és a Földes Éva által kifejtett lenini koncepció. /33/ Ezek tükrében válik világossá, hogy a személyiség fejlődését is "ennek az aktivitásnak a minőségén mérjük/le, mivel a 'társadalom számára a személyiség azonos a tetteivel, amit tesz, alkot, elkövet.'" /34/ Ugyanezt a gondolatot fejtette ki az V. Nevelésügyi Kongresszus 2. Témabizottsága is, amikor az iskola jövőre orientáló szerepére hívta fel a figyelmet.

Ugyancsak figyelemre méltó a nevelési folyamatnak és az eszközrendszernek levezetése a személyiség szükségleteiből. /35/

A szükségletformálás nem öncélú, hanem főbb útja a tevékenység, a tapasztalatszerzés és a megismerés. /36/

A lényeg az: fontos nevelési eszköz birtokába jutottunk azzal a felismeréssel, hogy "a nevelési feladatok problémakörébe - a szükségletközpontu felfogásból következően - a szükségletformálás és - megerősítés törvényszerűségei" is besorolhatók. /37/ Ez a felismerés remélhetően közelebb visz bennünket a motiváltság, az aktivitás és a tanulási eredményesség pedagógiai közhelynek számító, de a gyakorlatban még közel sem megoldott problematikájához. /38/

4. Kovaljov megállapítása ugyancsak erre az alapvető összefüggésre utal: a személyiség fejlettségétől, fejlődésének menetétől függ a munkához való viszony alakulása. Ebből következik, hogy az emberi személyiség alakítása nélkül tehát elképzelhetetlen a munkához való viszony formálása./39/
Ebben a kérdéskörben tehát nagy jelentőségű feladattá válik a nevelés, az önnevelés és az önképzés, amelyek mint társadalmi szükségletek tudatosulnak a személyiségben. /40/
5. A kérdés fontosságát jelzi, hogy a szocialista országok pedagógusainak - a személyiség nevelésével foglalkozó - 1974-es berlini konferenciája /41/ állást foglalt abban, hogy a szocialista személyiség-formálás folyamatában az emberek "egyformábbakká" válása a m a g a s s z i n t ű műveltség alapján jön létre /43/. Ez az alap teszi lehetővé, hogy már a szocializmusban is mindenki - ha gykorta még csak elvileg is - optimálisan kibontakoztassa képességeit./44/
Ezzel az előnnyel c s a k a szocialista társadalom rendelkezik.

A téma fontossága, és az orientáció érdekében szükségesnek tartjuk a konferencia magyar résztvevői referátumaiban kifejtett álláspontok áttekintését.

- a./ Szarka József kiemelte, hogy a személyiség értékei közül a szellemi teljesítmény egyoldalú elismerése, a más oldalak elhanyagolása indokolatlan torzulásokat eredményez a nevelés gyakorlatában, és a személyiségi tényezők megítélésében./45/ Megállapításának elemző kibontásakor jelezte ennek metodikai okait; ezt aránylag könnyen lehet egzakt módszerekkel mérni.

Ugyanakkor az eszköz-centrikus elmélet büvkörében az "objektív paraméterek" mögött nem vesszük észre a személyiség egészét. Ugyancsak fontos megállapítása, hogy a szocialista személyiség formálása összetett feladat, és "a részkérdések önálló megragadása a személyiségkutatás összetett tevékenységét szimplifikálja." /46/

- b./ Ezt a gondolatsort folytatva Szebenyi Péterné a tudatos moralitás szerepére hívta fel a figyelmet. Utalt arra, hogy a tanulói személyiség formálásában a pszichológiai, a filozófiai, a jogi stb. megközelítés /47/ segíti a pedagógust munkájában. Ugyanakkor nem lehet szemünk előtt tévesztenünk azt, hogy a most alakuló tanulói személyiség formálása a fejlődéslelektanilag meghatározott ismeretekhez áll a legközelebb./48/ Nekünk azonban a formális tartalmi oldalára kell a figyelmünket fordítanunk, mert a társadalmi viszonyulások emberi tartalmával, értékhierarchiájával kell foglalkozni. Ez pedig a marxista etika területe /49/, amely rendező elvvé válik a személyiség kristályosodási folyamatában.

A feladat tehát összetett.

A tanulók életkori szintjének megfelelő társadalmi tudatosság és aktivitás kialakítása mindenekelőtt az egzakt vizsgálati módszerek élő alkalmazását teszi szükségessé.

- c./ Ugyanakkor alapvető rendező elvünk: a személyiség csak a nevelési feltételek közösségi rendszerében fejleszthető eredményesen./50/ Az iskola tehát akkor segíti a tanulói személyiség fejlesztését, ha segít kialakítani a közösséget is fejlesztő - és ebben az egyéni feladatrendszer is meghatározó tevékenységet - mondta Petrikás Árpád.

6. Ezzel nagyon lényeges, a gyakorlati tennivalókat is körülhatároló olyan új gondolathoz érkezünk, amely felveti: a tanulói személyiség megismerése és formálásának komplex feladata sürgeti a közösségi nevelésben a szociometriai vizsgálatok fokozott bekapcsolását./51/ Jelzi, hogy az "eddiggi egysíku kutatás helyett a közösségi struktúra és dinamika objektív vizsgálata irányában kell a vizsgálatokat irányítani." /52/ Ez fontos az iskolában, ahol a személyiség és a tanuló-közösség egymáshoz való viszonyának tanulmányozása elválaszthatatlan. Ma még gyakorta eltorzul ez a viszony és csak az egyes tanulóra szritkoznak a feljegyzések, aki így elszigetelődik a kollektívától./53/ Az a természetes, hogy a másik véglet, az "uniformizálódás" is éppen ilyen káros./54/

A tanulóközösségek soha nem tekinthetők homogénnek, s ezért átrétegződésekkel kell számolnunk jelzi Duró Lajos. A viszonyulások két kategóriája - "a felelős függőségek rendszere" és a "spontán kapcsolatok struktúrája" - azért átfedje egymást,/55/ mert ha a tanuló egy spontán csoportba tartozik, akkor "a társadalmi követelmények az ő számára annak a követelménynek és szociális kapcsolathálózatnak a prizmáján szűrődnek át, amelyek létrehozzák a személyiség által tekintélyként elfogadott sajátos csoportdinamikát." /56/

Ezt a kettős nevelési rendszert pedig mindenképpen el kell kerülnünk.

E viszonyulások erkölcsi motivumainak kutatásában jól hasznosítható metodikai eszköz a szociometria. Nagy a valószínűsége Duró Lajos azon előfeltevésének is, hogy a kooperatív tevékenység során alakul ki a csoportszerkezet. /57/

7. A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága az oktatás tartalmi korszerűsítése elvi-elméleti kérdéseinek kimunkálását segítő vitában /1974/ - az egyik alapvető és időben is a legsürgetőbb feladatnak a tantervek és a nevelési tervek integrálását /58/ tekintette. E munka célját abban látta, hogy "az óvodák, az iskolát előkészítő foglalkozások, az általános iskolák, a középfoku oktatási intézmények, valamint a nevelőotthonok és diákotthonok egységes nevelői célok, összehangolt nevelési követelmények és megfelelően differenciált nevelési módszerek alapján végezhessek munkájukat." /59/

Alapvető változás, hogy a bevezetésre kerülő új dokumentumnak "tartalmaznia kell a tantárgyak speciális nevelési feladatait és alapot kell nyújtania az osztályfőnöki munka továbbfejlesztéséhez." /60/

A nevelés szintereinek és sajátos feladatainak megállapítása mellett a sikeres nevelőmunka alapvető biztosítását magában foglalja az a fontos követelmény is, hogy az egyes intézménytípusok dokumentumai ne szigetelődjenek el egymástól, hanem a "képzési rendszer teljes vertikumában" gondolkodjunk." /61/ Ez azonban a közoktatás egész rendszerének, a közművelődési politika alapvető összefüggéseinek ismeretét is feltételező olyan magatartást kíván, amely túllép a szűk tantárgyi kereteken. A szaktanár ezzel a követelménnyel a művelődési politika alapvető összefüggéseinek ismeretét is feltételező olyan magatartást kíván, amely túllép a szűk tantárgyi kereteken. A szaktanár ezzel a követelménnyel a művelődéspolitikára - egy adott területen dolgozó - megvalósítójává lép elő. Óriási felelősségű ez a feladat. A megvalósításnak azonban nincs más alternatívája - a társadalom fejlődésének perspektívájában.

8. Bábosik István egy korábbi tanulmányában /62/ - a személyiség irányultságát vizsgálta domináló szükségletei szerint - jelezte, hogy megállapíthatók az egyéni irányultság jellemzői.

Igy elsősorban a magatartási tendenciák - a közösségi feladatokkal; a társakkal; - a felnőttekkel és az önmagával kapcsolatos viszonyulásokban regisztrálhatók./63/ A döntési helyzetek megoldása pedig - így a pályaválasztási is - a legerősebb, a legszilárdabb szükségletektől függ. Véleménye szerint a magasrendű szükségletek és a motivációs rendszerek "minősége az, ami meghatározza a magatartáskép erkölcsi-társadalmi színvonalát épp úgy, mint az érzelmi-akarati sajátosságokat."/64/ Ez alapvető megállapítás a nevelés gyakorlata számára, mert így a magatartás orientáltságának elemzése kiindulópontja lehet az erkölcsi fejlődés törvényszerűségei elemzésének is.

9. Jakabné Szilágyi Klára az álom és a valóság viszonyát vizsgálta a 14-18 évesek pályaválasztási terveiben./65/ Előfeltevése: az álom és a valóság találkozásának legmegfelelőbb utja, "ha az életkori sajátosságok tükrében, a személyiségfejlődés ütemében az ifju az álmok megőrzése mellett megismerkedik a valósággal is, ha az álom a megvalósítás útjára kerül a felismert valóság törvényei között." /66/ /Kiemelés tőlem - Z.J./

Igen fontos ebben a folyamatban - és ez a nevelés, a személyiségformálás lehetőségébe vetett hitünket erősíti-, hogy a serdülőket jellemző, a pályaválasztási terveikben is szereplő "álom" tartalmát a gyűjtött élmények és a személyiség együttesen /uo.18/ határozzák meg. A hogyanra adott válasz a szubjektív élményanyagból történő építkezésre utal. A serdülők által az elképzelt pályák, az eltervezett életutak - a valóságból erednek, abból a környezetből, amelyben élnek /68/ - csak a választás lehetőségét teremti meg. E választatakat jelentő fordulóponttól igénylik a fiatalok a pedagógiai segítséget.

10. Havas Ottóné arra a téves vélekedésre hívja fel a figyelmünket, hogy egy ember csak egy pályára alkalmas./69/ Eme nézetek pedig jelentős mértékben károsíthatják a személyiség fejlődésének egész programját, és indokolatlanul megnehezítik a megfelelő pályák megtalálását. Gyakran pedig - felelőtlenül - irreális követelmények elé állítják a fiatalokat. Ebben a feladathelyzetben a képességek tulbecsülése éppen olyan jelentős károkat okozhat, mint azok lebecsülése.

Meggyőző bizonyítékok egész sora utal arra, hogy az egészséges személyiség nagyon rugalmas, alkalmazkodó és fejlődőképes./70/ Éppen ezért lehet a pályák objektív követelményeinek megismerésével és a tanulói személyiség megismerésével eljutni az egyén és a pálya találkozásáig.

11. A következő lépcsőfokot már ennek a találkozásnak az iskolai vetületei képezik. Az iskola mint intézmény, hogyan tudja kézbe fogni ennek a fontos feladatnak a vezetését?

Zakar András a serdülőkorú tanulók pálya- és önismeretét alakító tényezőket vizsgálta. A 800 fős populáció kérdőíves vizsgálata alapján fontos és elgondolkodtató megállapításokat tesz az iskola, az osztályfőnökök és a szaktanárok pályapedagógiai tevékenységét illetően:

- a tanulók közül csupán minden 5. pályaismerete épül közvetlen megfigyelésre: - mindössze 8,5 %-uk "próbálta ki előre a választott munkát." /72/ Az osztályfőnökök tevékenységét a tanulók egyoldalúan ítélik meg: a kérdésre 1/4-ük nem válaszolt; 1/5-ük pedig a teljes tanári passzivitást hangsúlyozta./73/ Az iskola tevékenységét tehát mindenképpen javítani kell - állapítja meg Zakar András.

Ennek megfelelően 1/ a pályaismerettel összehangolt önismeret kialakítása, 2/ valamint a "pályaismeret-önismeretet befolyásoló tényezők hatásainak az irá-

nyitása" képezze feladatainkat a reális és a megalapozott döntés előkészítése érdekében./74/

12. A XII. Pedagógiai Nyári Egyetemen két előadás foglalkozott - az egyetemek közötti együttműködés keretében - a munkás beállítódás kérdéseivel.

Walter Vier /75/ megállapítása elgondolkodtató: "a tanulók igen alacsonyra értékelik a nevelők hatását a munkára való előkészítésnél":/76/

Duró Lajos és Zakar András /77/ a munkára való beállítódás és a pályáorientáció összefüggésében - a mérési adatok tükrében - hasonló feladatokat állítottak az iskola elé. Ennek megfelelően " a nevelőmunkának segítség kell adnia ahhoz, hogy a további életut kérdésének eldöntése ne csupán adminisztratív kérdés legyen, hanem az egyéni és a társadalmi érdek optimális közelítésére alapozott tudatos elhatározás eredménye. /78/ Vizsgálataikból eredően utaltak arra, hogy "a tanulók pályaismerete és önismerete sok esetben hiányos."/79/ Ez ismételten az iskolai nevelőmunka fontosságára hívja fel a figyelmünket. /vö.:Zakar, 1977./

13. Stadler Jenő a 13-14 éves fiatalok /80/ tanuláshoz és munkához való viszonyulásait tanulmányozta a célokban megfogalmazott tervek alapján. Megállapította - lényegében a Szarka József által a berlini konferencián jelzett problémakörökhöz kapcsolódva -, hogy " a tanuláshoz való viszonyuk megvalósult már iskolai éveik során, míg a munkához való viszonyuk elméleti szándék csupán." /81/ Az életrenevelés kérdéseinél hiányosságként említi, hogy "igazi értelemben vett értéktermelő munkával csak ritkán találkoztak vagy végeztek maguk is. Az iskolai élet során mindössze a gyakorlati foglalkozásokon, a lakóhelyeken és az iskola környékén végzett társadalmi munkák, a termelőszövetkezetek őszi betakarítási munkáiba való bekapcsolódások jelentik a munka alkalmait"./82/

A jelzés olvasásakor emlékezetünkben felidéződik Makarenko megállapítása: "Dolgoztathatjuk az embert, amennyit csak akarjuk, ha ezzel egyidejűleg nem neveljük politikailag és erkölcsileg, ha nem vesz részt a társadalmi és politikai életben, akkor munkája tisztára semleges folyamat marad, amely semmiféle pozitív eredménnyel nem fog járni." /83/ A nevelés rendszerszemléletének megvalósulása útján léphetünk csak előre - fogalmazódik meg bennünk, amikor a célt úgy akarjuk leírni, hogy az eredmény jelenjék meg benne.

Stadler Jenő - 128 tanuló jövőre vonatkozó terveit kutató fogalmazásainak elemzése alapján - megállapításainak összegzése: az iskolai nevelőmunkában a pályaválasztási felkészítést fontosabb kérdésnek kell tekinteni./84/ A pályaválasztás kérdésének elmaradásában az okokat a "felelősség" helyett a tétovaságra és a határozatlanságra vezeti vissza./85/

14. A kérdés ezért gyakran úgy vetődik fel, hogy ismeri-e a pedagógus növendékeit?/86/

P.Balogh Katalin válasza nem hagy kétséget: "...valamit mindegyikről tud..., más kérdés, hogy ezek a személyiség lényeges összetevőiről, alapvető jellemzőiről tájékoztatják-e a pedagógust; vagy esetlegesen, tüneti jellegűek." /87/ A kérdésre, hogy mit kell feltétlenül ismernünk a gyermeki személyiségből, a szubjektív elképzelése érdekében - a következő megismerési programot adja: - az anamnézist; - jelenlegi körülményrendszert; - a személyiség jelenlegi fejlettségi szintjét kell figyelemmel kísérni./88/

A másik kérdésre, hogy mit tartalmazzon a jellemzés - szakítva az "elmélet-dzsungel" által sugalmazott végtelen parcellázással -, a lényegre irányítja a figyelmet: "... a személyiség legjellemzőbb domináns jellegét,

ez adja az egyéniséget, az individuális jelleget."/89/
Lényegében egyetértünk megállapításával, mert javas-
lata az individuális jelleg kibontására irányul.

Ugyanakkor ehhez a javaslathoz jó érzékkel kapcsolja
azt az igényt is, hogy a megismerési program és a jel-
lemzés akkor kap értelmet, ha minden esetben fel is
tűntetjük a beavatkozás, a továbbfejlesztés lehetősé-
geit és feladatait./90/ Konceptiójában érvényesíteni
igyekszik a vertikálisán tagolt rendszerek információs
csatornáinak eredményes működését. Ezzel a programmal
mindenképpen egyetértünk. Ugyanakkor szükséges, hogy
az "átvevő" iskola /intézmény/ a személyiség tervsze-
rű fejlesztésének-féjlődésének folyamatában kristályo-
sodó programot kapjon további nevelőmunkájához.

Igy nem értünk egyet a "tisztalappal indul" - véle-
kedésekkel, ha ennek ürügyén "üres lapot" is érte-
nek. Nem engedhető meg a minden iskolafokozatban

" e l ő l r ő l " kezdődő személyiség megismerés, mert
akkor lényegében az sehol sem történik meg. P.Balogh
Katalin felvetése alapján egy vertikális fokozatokat
tartalmazó folyamatról kell beszélnünk a személyiség
megismerésében és formálásában - formálódásában.

Ezzel lehet áthidalni azt a távolságot, amely az ál-
talános- és középfokú iskolák nevelőmunkája között
gyakorta megtalálható./91/

15. Gál József még tovább lép, amikor a továbbtanulási
jelentkezési lapok jellemzéseit /92/ első sorban a
pályaválasztási munka eredményességének javítása, a
tanulók "további életútja szempontjából" /93/ vizs-
gálta. Feltételezte, hogy a jelzéseket a középfokú
iskolák nevelőmunkájukban támpontul használják.
Vizsgálatai eredményeként tett megállapításai ala-
acsony a jellemzések használhatósága./uo./

Ormai Verára /94/ hivatkozva mutatja be a jellemzések tipushibáit: - nem adnak teljes képet a tanulóról; - egyoldalúak; - sematikusak; - az oksági láncolat egyes mozzanatainak a feltárása a gyermekek többségénél nem sikerül.

A tanulói jellemzések fontosságának kérdésében a tárgyalt szerzők /Ormai Vera, 1971; Gál József, 1973; Stadler Jenő, 1973; P. Balogh Katalin, 1972./ egyetértének. Javaslataikban közös vonás, hogy elsősorban a tanulókra vonatkozó lényeges információk közlését kéri számon. Ettől várják elsősorban - Ormai Vera és Gál József a tanárképzéstől - a sematikus, az ellentmondó és a lényegtelen információk csökkenését.

Kétséges azonban annak megítélése, hogy mikor és milyen információt tekinthetünk lényegesnek vagy lényegtelennek; mikor mondhatjuk egy képességre, egy tulajdonságra, egy viszonyulásra, hogy lényegtelen. A tanárképzés valóban nagyon sokat tehet - és tesz is -, hogy a tanulói személyiség megismerése és jellemzése, a tanárok pszichológiai és pedagógiai kulturáltságának függvényeként egyre inkább megfeleljen az elvárásoknak. Gál József javaslatokat is tesz - az általa fontosnak tartott - jellemzési szempontokra; elsősorban azokra, amelyek a pályaválasztás és a beválás szempontjából döntőek. /95/

A szerző szándéka egyértelmű. Ugyanakkor elgondolása vitatható is mert a tanulói személyiség egészének megismerését és jellemzését egy generalizált szempont köré - - pályaválasztás, beválás - tömöríti. Ormai Verára hivatkozása ugyanakkor félreértésre adhat okot, mert az említett tanulmány a "szociálisan inadaptált tanulók megismeréséről" szól. Megítélésünk szerint így helytelen lenne ebből a nézőpontból - a tagadhatatlanul fontos és reálisan számontartandó gyermekcsoportról - az egész populációra általánosítani.

16. A gyakorló pedagógusok érzik és többen keresik is a megoldás útját. Csanádi Gézáné /96/ a tanulók megismerésének bonyolultságát és a nagy pedagógusi felelősséget emeli ki, mert "jellemrajzukra hányszor rácáfol egy-egy gyermek, aki m á s k ö z ö s s é g b e kerülve teljesen m á s e r k ö l c s i m a g a t a r t á s t tanusít." /Kiemelések tőlem - Z.J./ Csanádiné ezzel a lényegyet mondta ki: nem elég az egyedi ember - környezetből kiemelt - tanulmányozása. A környezettől, a közösségtől elszakítva nem lehet a személyiséget tanulmányozni.

Néhányan arról is meglepedkeznek, hogy a személyiség fejlődése nem töretlen ivű folyamat, hanem abban megtorpanások, esetleg visszaesések is lehetségesek. A "rácáfol" megállapításra - amely óvatos tartózkodást takar - azzal kívánunk válaszolni, hogy a más közösségbe /esetleg az általános iskola 8. osztályából a középfoku iskola I. osztályába/ kerülő fiatal a megváltozott körülményekre, a közegre, a normákra valóban másként reagál. Ugyanakkor személyiségének lényeges összetevői változatlanok. Gyakran éppen ennek a változásnak a tudatosulása okozza a habitusban tapasztalható változásokat. Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a tanévzárástól - tanévnyitáig terjedő időszakban érik és fejlődik is a személyiség. Egy esetleges új mérés már valóban nem hozhatja /minden vonatkozásban/ a régebbi eredményt. Gondot inkább a "teljesen más erkölcsi magatartást" megállapítása okoz. Fontos lenne annak ismerete, hogy mit ért a "más"-on? A válaszban felvethető a személyiség megismerésének és jellemzésének egész problematikája, valamint az iskolafokokozatok közötti kétoldalu kommunikáció megbízhatósága is.

Ugyanakkor arról sem feledkezhetünk meg, hogy esetleg a közösségből kihúzó vagy ott marginálissá váló fiatal

magatartása a pozitív, mert erkölcsi fejlettsége magasabb lehet, mint azé a kollektíváé, amelybe került. Ezek mind vizsgálandó tények. Csanádiné - alapján nagyon lényeges - megállapítása azért erősítheti bennünk az állandó önképzés igényét és mélyítheti el a szakma hivatásként átélésének örömet, mert rámutat a pedagógia lehetőségeinek és eszközeinek végtelen gazdagságára.

17. Harsányi István szektoros /97/ megismerési modellje adja talán a legteljesebb segítséget az osztályfőnököknek a tanulói személyiség megismeréséhez és jellemzéséhez.

Tanulmányával alapvető művet kaptak kezükhöz az osztályfőnökök. Modelljét, amelyet első sorban a középiskolás tanulók jellemzéséhez, /illetve megismeréséhez/ állított össze - jelzése szerint - bizonyos csökkentésekkel - az általános iskolás tanulók jellemzéséhez is eredményesen felhasználhatják a pedagógusok. /98/ Annnyiban igaz van, hogy oktatási rendszerünket - teljes vertikumban - ismernünk szükséges az adott szintű és a többoldalúan ok-okozati kapcsolatban álló nevelési feladatok eredményes megoldásához.

Modellje azonban - amely a bőség zavara - könnyen ismét a további parcellázás felé irányíthatja a nevelőket, holott éppen ettől óvna. Mindezek figyelembevételével a jól tagolt, a módszertani ajánlásokat is tartalmazó közleményét és magát a szektoros megismerési modellt is eredményesen hasznosíthatják a pedagógusok az osztályfőnöki feladatok ellátásában és a személyiségmegismerés folyamatjellegű tevékenységeiben.

A szerző szándéka tiszteletreméltó: rendszert adni, támpontot nyújtani a "szinte naponként keletkező" /99/ személyiségvizsgálati módszerek között. Példaként említi, hogy a személyiségtulajdonságok száma a szakirodalmi jelzések szerint eléri a 16 ezret /100/. Ebből a helyzetből kívánja a szerző

kivezetni a pedagógusokat.

Munkája - amelyben a teljességre törekvés szándékával felmerül a személyiségdinamizmus és a szociatív szektor értelmezésének alapvető fontossága - adós marad a közösségben integrált személyiség megközelítésével. Feltételkzhető szándéka lesz a szerzőnek a modell ilyen irányu továbbfejlesztése.

Tapasztalatunk, hogy a személyiség megismeréséhez és jellemzéséhez készített segédletek - a gépies alkalmazás esetén - elveszítik eredeti rendeltetésüket. Így attól tartunk, hogy a megadott szektoros jellemzési minták /101/, bár eredeti céljuk a jellemzések árnyalhatóságának és gazdagságának bemutatása - a közleményünkben tárgyalt 10.091/1967. /M.K.3./ MM számú Utmutatóhoz /102/ hasonlóan /L. a Mellékletben/ -, a mozaikszerűséget és a sematikus jelleget erősítik majd.

18. Duró Lajos hívja fel a figyelmünket arra, hogy a tanulmányozásban a végtelen parcellázás nem vezethet eredményre, mert a túl sok szempont éppugy gátol, mint azok mellőzése./103/ Javaslatait meg kell szivlelnünk, mert az országban jelenleg 148, Csongrád megyében pedig 8 féle személyiség-megismerő rendszert találnak /104/. A parcellázás helyett ezért Duró Lajos olyan összefoglaló témakörök összeállítását javasolja, a megismerés és a jellemzés érdekében, /105/ amely átsegíti a sokféle elmélet gyakran egymásnak ellentmondó szempontjai között, ugyanakkor mégis segíti a pedagógusok tájékozódását. Az összefoglaló témakörökben gondolkodás lehetővé tenné a pedagógus alkotó gondolkodását és rugalmasságát a személyiség jellemzésében. Nem hanyagolható el ugyanakkor az a késztetés sem, amelylyel az elméleti felkészültség állandó bővítésére

és a gyakorlati nevelőmunka folyamatos gazdagítására és csiszolására készítené a modellt.

Ezzel már nem kötelező feladattá, hanem természetes eredménnyé válik a személyiségformálás folyamatában - a jellemzés.

A modell lényeges és új vonása, hogy a tanulót nem elszigetelten, hanem a közösség/ek/-be ágyazottan értelmezi. Ez a viszonyulások rendszerében történő személyiségmegismerés és formálás a makarenkoi - a közösségben, a közösség által, a közösség számára - cél megvalósítását segítheti. /106/ Külön vizsgálatokat igényelne a javasolt jellemzés minta használhatósága; az összefoglaló témakörök bevezetésének hatása a tanárok és a tanítók pedagógiai gondolkodásának fejlődésére és készítésére, a pszichológiai és a pedagógiai ismeretek állandó gyarapítására.

A szakirodalmi áttekintés - bármennyire is vázlatos - bizonyítja a neveléstudományi kutatások, ezen belül a pályaválasztási szempontú megközelítések egyre nagyobb térhódítását.

Reméljük, hogy az új dokumentumok - az oktatás és a nevelés egységes tervei - kedvező feltételeket teremtenek az alkotó pedagógiai gondolkodás és a gyakorlat térhódításának.

Eredményesen nevelni csak a jövőbe és a nevelés lehetőségébe vetett őszinte hittel lehet.

Reméljük, hogy a társadalom pedagógia gondolkodásának állandó gyarapodása, az intézményes nevelés egészséges változásai kedvező alapot teremtenek a további munkához.

A magunk részéről csupán arra vállalkoztunk, hogy egy - minőségében bármelyik összetevőhöz hasonlóan fontos - területnek a helyzetét mutassuk be. A mintavétel nagysága /107/ nagyobb, a teljes populációra

is érvényes következtetésekre aligha enged következtetni, meglévő jelenségekre azonban ráirányítja a figyelmet.

A továbbiakban újabb, a témát más összefüggéseiben is vizsgáló kutatásokra van szükség, hogy a fejlődő-változó társadalmi-gazdasági követelményektől el ne maradjunk, hanem a célra orientálva készíthessük fel az iskolákban a fiatalokat a hogyan és a miből élünk kérdései mellett a miért élünk? - tudatos vállalására is./108/ Célunk a tervszerű nevelés folyamatában arra felkészíteni a fiatalokat, hogy felnőtt dolgozóként, képességeik legjavát nyújtva vegyék ki részüket a társadalmi munkamegosztásból.

Az iskolákban a pályapedagógiai tevékenység egyre eredményesebbé és rendszeresebbé válik. A szervezeti keretek által biztosított lehetőségek /tanítási és osztályfőnöki órák, szakkörök, kirándulások, szülői értekezletek stb./ az élet sokszínűségének megfelelően fejlődnek, gazdagodnak.

A pályapedagógiai tevékenységben különbséget tesznek az általános iskolákban /un. elsődleges/ és a középiskolákban, elsősorban a gimnáziumokban folyó /második/ pályaválasztás között /109/. Anélkül, hogy kisebbiténénk a 17-18 éves korban jelentkező második, főként a gimnáziumokban tanuló fiatalok /un. elhalasztott/ pályaválasztásának gondjait és nehézségeit, mi a továbbiakban az általános iskolás koru tanulók pályaválasztását segítő személyiségmegismerő iskolai-nevelő tevékenységet vizsgáljuk./110/

2. A vizsgálat szükségességének indoklása

Az általános iskolát végzett fiatalok döntő hányada középfoku oktatási intézetekben folytatja tanulmányait.

Az "átlépés" azonban nem gondtalan.

Az általános iskolai tanulmányok befejezésekor megállapított neveltségi szint és a középfoku tanintézetek nevelési-oktatási követelményrendszere között kisebb-nagyobb eltérések jelentkeznek. Ezt a tanulói jellemzőkkel szemben támasztott túlzott elvárások is jelzik./111/ Ugyanakkor a felvevő iskola nevelői sem nélkülözhetik - kiindulási alapként - az általános iskolák jelzéseit. A beilleszkedés időszakában nyert tapasztalatok azonban /az új nevelési helyzet eredményeként/ rendszerint már nem felelnek meg teljesen a korábbi nevelési helyzet eredményeként összeállított "előrejelzésnek". Egyet kell értenünk azokkal a nézetekkel, hogy a tanuló az új oktatási intézményekbe való átmenet időszakában, helyzetben maga is tájékozódik és ennek eredményeként nem tud a korábban tőle "megszokott" módon megnyilvánulni a tanulásban, a munkában, stb./112/

Amennyiben az általános iskola részéről a továbbtanulásra vonatkozó javaslatok indoklásai a tanulói személyiség megismerésének és formálásának tényszerű összefüggéseit tartalmazzák, akkor a további kérdések magától értetődően a felvevő iskola, a választott pálya és a szakma sajátos szempontjából is felvetődnek./113/

E problémák feltárása céljából:

- a/ Elemeztük a tanulói személyiségre utaló osztályfőnöki megállapításokat a zárójellemzések egészében.
- b/ Különös tekintettel figyeltük a továbbtanulás, szakmaválasztás indoklásait.

c/ A neveltségre utaló megállapításokat összevettük a nevelési terv ajánlásaival.

d/ Külön figyelmet fordítottunk a tanuló pályaválasztásának osztályfőnöki véleményezésére.

E kérdéseket - a homogén csoportok kialakítása szempontjából - a szegedi 600. sz. és a 624. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézetekbe, valamint a szegedi Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Intézetbe felvett tanulók továbbtanulási jelentkezési lapjain lévő zárójellemzések alapján dolgoztuk fel. Ezek a jelentkezési lapok egyuttal a tanulóra vonatkozó továbbtanulási javaslatokat is tartalmazzák. /114/

A vizsgálat alapvető módszere a tartalomelemzés volt. A 20%-os mintavételt a névjegyzékből minden 5. tanuló lapjának kiemelésével, az anonymitást kódolással biztosítottuk.

A tanulók szakmák szerinti megoszlása a következő

A szegedi 600-as Intézetből:

Ebből leány

- 303-1 sz. esztergályos szakma	11 tanuló	-
- 304-3 sz. géplakatos szakma	14 tanuló	-
- 503 sz. villanyszerelő szakma	11 tanuló	-
összesen:		36 tanuló

A szegedi 624-es Intézetből:

- 901-1 sz. butorasztalos szakma	3 tanuló	-
- 901-2 sz. épületasztalos szakma	6 tanuló	-
- 301 sz. autószerelő szakma	9 tanuló	-
- 1405 sz. női szabó szakma	9 tanuló	9
összesen:		27 tanuló
Együtt:		63 tanuló

A szegedi Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakmunkásképző Intézetből:

		Ebből leány
- 2002 sz. élelmiszereladó szakma	18 tanuló	18
- 2103 sz. szakács szakma	7 tanuló	3
- 3102 sz. felszolgáló szakma	7 tanuló	4
Összesen: 32 tanuló		25

600-as és 624-es sz. Ipari Szakmunkásképző
Intézetek valamint a Keresk. és Vendéglátó-
ipari Szakmunkásképző Intézet e g y ü t t :
95 tanuló, melyből 34 leány /35,78%/

Az elemző és az értékelő munkát jelentősen megkönnyítette, hogy a "186 szakma I-II" kötetekben található szakmaismertetések - a tevékenységek jellegére és a pályakövetelményekre vonatkozó leírásokat - vettük alapul. /115/
Belőlük emeltük ki a tevékenységek legfontosabb jellemző jegyeit és az egyénnel szemben támasztott alapvető pályakövetelményeket. Ezek az illető szakma "pályatükrének" központi magvát tartalmazzák. Ezzel a pályaválasztásra vonatkozó javaslat elkészítésekor a felhalmozódott megfigyelési- és a tapasztalati anyaghoz egy pályatükröt is felhasználhatnak a nevelők

II. Második rész.

1. A NEVELTSÉG SZINTJÉNEK FIGYELEMBE VÉTELE

A jellemzésekben található, a tanuló személyiségre utaló összes megállapítás közül - témánk szempontjából - első sorban azokat emeltük ki, amelyek a tanulói személyiség fejlettségi szintjéből a szakmaiságra utalnak és a majdani beválás szempontjából is jeleznek bizonyos információkat. Ezért a jellemzéseket először az általános iskolai Nevelési Tervben /"A munkára nevelés"/ foglalt követelmények megvalósítása szempontjából vettük vizsgálat alá. /116/

Az általános iskolát elvégző tanulókkal szemben támasz-

tott neveltségi követelményrendszert 16 alapvető összetevőre bontottuk és a már említett "tartalomelemzés" módszerével - minden értékelhető jelzést figyelembe véve - az alábbi gyakorisági sort állítottuk össze /N= 95 fő/ 100%/:

1. Legyen aktív és önálló. Értse a fegyelem fontosságát. 27 jelzés 28,42%
2. Tudja és értse kötelességeit osztályával és iskolájával szemben. 22 jelzés 23,15%
3. Lássa be, hogy tanulni érdemes, az életben szükség van a tudásra. 19 jelzés 20,00%
4. Tanusítson érdeklődést a termelőmunka iránt. Találjon a munkában szépséget, örömet. 17 jelzés 17,89%
5. Tudja, hogy a tanulás is munka. Minden munkát csak tanulással lehet elsajátítani. 13 jelzés 13,68%
6. Válgják meggyőződéséve, hogy a munka az ember megítélésének alapja. 11 jelzés 11,57%
7. Elméleti ismereteit tudja a gyakorlatban alkalmazni, felhasználni. 9 jelzés 9,47%
8. Becsülje és védje saját és mások munkájának eredményeit. 6 jelzés 6,31%
9. Értse, hogy a hazának művelt munkásokra van szüksége. 6 jelzés 6,31%
10. Lássa be, hogy a munka végzése az emberi élet feltétele. 5 jelzés 5,26%
11. Tájékozódjon a különböző foglalkozások követelményei felől és ismerje meg saját képességeit. 3 jelzés 3,15%
12. Tudja: minden termékben, eszközben sok emberi munka van. Ezt becsülje. 2 jelzés 2,10%
13. Óvja a közösség vagyonát. Ennek fontosságát a takarékoszágon keresztül értse meg. 2 jelzés 2,10%
14. Ismerje a helyes tanulási módszereket. 1 jelzés 1,05%
15. Tudatosan figyelje meg a különböző munkaköröket. Ismerje meg a munka szép és nehéz oldalait. - jelzés

16. Becsülje meg /az iskola/ fizikai dolgozóit. - jelzés

Az adatok alapján megállapítható, hogy az 1-5 helyen az alábbi jellemtulajdonságok szerepelnek leggyakrabban:
/N= 95 fő/100%/

- akarat tulajdonságok közül: - a szorgalom 27 esetben 28,42%
- a fegyelem 27 esetben 28,42%
- a viszonyulások közül /másokhoz és önmagához, a közösséghez/:
 - a belátás 19 esetben 20,- %
 - a kötelességtudat 22 esetben 23,15%
 - önállóság a feladatvégzésben 27 esetben 28,42%
- viszonyulás a munkához: - érdeklődik a munka iránt 17 esetben 17,89%
- viszonyulás az erkölcsi normákhoz: -kötelességtudat 22 esetben 23,15%
- viszonyulás az esztétikumhoz: -a munka szépségét érzi 17 esetben 17,89%

A 6-16. helyen az irányultságra utaló nevelői megjegyzések egyre ritkuló gyakorisága feltűnést kelt. Ennek kiemelését azért tartjuk fontosnak, mert az irányultsághoz azokat a tulajdonságokat soroljuk, amelyek a pályaválasztás szempontjából alapvetőek lehetnek:

- az érdeklődés,
- a pályaismeret és az önismeret,
- a példa- és az eszményképek,
- az életcélok,
- az erkölcsi meggyőződés és a világnézeti tudatosság.

Az adatok elgondolkodtatóak, mert a Nevelési Terv ajánlásai

alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a munkára felkészítő nevelési folyamat - amelyben alapvető a fiatalok alkotó aktivitása - fokozatosan szélesedő és egyre inkább elmélyülő tevékenységi területek tapasztalatszerzési lehetőségeit tételezi fel./117/

A jelzések vizsgálata alapján megállapítható, hogy a jellemzésekben a munka iránti szükségletet általános erkölcsi normának tekintik a nevelők. Ezzel a törekvéssel egyetérthetünk, mégis problémaként jelentkezik az, hogy a nevelőmunka középpontjában - a jellemzések alapján - egy kissé elvont erkölcsi személyiség képe áll, s nem érzékelhető eléggé a tanuló fejlődő személyisége. A jellemzésekben elsősorban arra kerestük a választ: hogyan dolgozik a tanuló, hogyan érzi magát a munkában./118/

Ezt vizsgálva a zárójellemzésekben /N= 95 tanuló/100%/:

- a fizikai munka szeretetére	27 tanuló	28,42%
- a fejlődési, az önfejlesztési igényekre	4 tanuló	4,21%
- a "kézügyesség" meglétére, fejlettségére	45 tanuló	47,36%
- a választott szakmára történő tudatos felkészülésre	14 tanuló	14,73%

leltünk értékelhető utalásokat. Arra a következtetésre jutottunk, hogy a munkaszeretet esetében nem elegendő az erkölcsi követelmények meglétére vagy hiányára történő utalás és más tulajdonságokkal való összefüggésének /lelkiismeretesség, kötelességtudat, fegyelem/ jelzése. A jellemzésekben szükséges lenne arra kitérni, hogy mennyire alkotó módon, öntudatosan, fegyelmezetten vesz részt a tanuló/119/ a munkában. Ennek egyik legfontosabb területének az önismérettel és az önnevelési igénnyel párosuló belső hajtóerőt tekinthetjük.

Ezért vizsgáltuk a tanulóknak a közösségben végzett munkájára vonatkozó értékelhető jelzéseket /N= 95 tanuló/100%/

- a tanuló helyét és viszonyulását a tanulóközösségben 35 esetben 36,84%
 - a tanuló aktivitását a közösségben 28 esetben 29,47%
 - barátságát, emberi viszonyát társaihoz 26 esetben 27,36%
- jelzik a zárójellemzésekben. Ugyanakkor az /N=95 tanuló/100%

- egyéni és a közösségi érdek összefüggéseinek megértésére 5 esetben 5,26%
 - a bátor és a reális bírálat és Ön-bírálat készségére 12 esetben 5,26%
- utalnak. Ez akkor válik különösen fontossá, ha hozzáteszük, hogy az ifjúsági /uttörő/ mozgalomban végzett aktív munkáról, a megbízatások teljesítéséről 29 tanulónál találtunk értékelhető jelzést /30,52%/.

A családi környezetben tanusított magatartásokra^{/120/} az alábbi értékelhető utalásokat találtuk /N=95 tanuló/100%/:

- Minden gondját, kérdését megbeszéli szüleivel /beszélje meg!/. - utalás 0,0%
- Igyekezzen részletesen megismerni a családtagok munkáját, munkahelyét. 7 utalás 7,36%
- Napirendjét, életrendjét alakítsa ki - utalás 0,0%

Ugyancsak a Nevelési Terv ajánlásai alapján vizsgáltuk a tanulóknak az osztály- és az iskolai közösségben tanusított /121/ magatartását és tevékenységekörét.

Az alábbi adatokat kaptuk: /N= 95 tanuló/

- rendszeresen vegyen részt az iskola által szervezett fizikai munkában. sok utalás
- Tudjon a közösségnek engedelmességni. sok utalás
- Belsőleg legyen fegyelmezett. Tisztelje a felnőtteket, de véleményét mondja el. néhány utalás
- A lányokkal szemben legyen udvarias. néhány utalás
- Készítsen berendezéseket az iskolának és kisebb társainak. 3 utalás

- Szervezzon órsével kirándulásokat. 1 utalás
- Igyekezzék osztálytársai életkörülményeit megismerni. - utalás
- Aktiv szervezőként vegyen részt az iskola rendezvényein. - utalás
- Figyelmeztesse a közös munkát hátráltató rendbontókat. - utalás
- Legyen szabálytudata. A játékban többet ér a becsületes vereség a csalárd győzelemnél. - utalás

Meg kell jegyezni, hogy a talált utalások rendszerint általánosságokban mozognak, s pontosan nem is definiálhatók. Ezeket az "utalás" megjelöléssel érzékeltettük. Több esetben ugyancsak nehezen eldönthető, de megközelítően azonos jelentéssel /rendszerető, pontos, kötelességtudó, tisztellettudó, udvárias/ előforduló jelzéseket találtunk.

A fizikai munka szeretetére vonatkozóan 27 tanulónál értékeltünk nevelői utalásokat. A jelzések azonban - pl.: "A fizikai munkát szereti" - rend szerint nem tartalmazznak konkrét tartalmi megjelölést.

Kétségtelenül hasznosabbak lennének ezek az információk, ha a jellemzések készítői a megállapítások tartalmára is /122/ utaltak volna. Tekintettel arra, hogy a tanulók egészségi állapotára, testi fejlettségére, edzettségére és a sporttal kapcsolatos tevékenységeire együttesen is kevés - 63 értékelhető - jelzést találtunk, a fizikai munka szeretetére utaló jelzéseket nem lehetett egyértelműen külön választani a 13-14 éves gyermek mozgás szükségletétől. Példaként megemlítjük, hogy a "jó futó, dobó" vagy a "sportos" megjegyzés tartalma sem táruul fel megfelelő mértékben.

Ugyanakkor igen konkrét megállapításokkal is találkoztunk: "Tehetséges sportoló rejlik benne. Főleg a labdajátékokban tűnik ki ügyességével". /felszolgáló-5./ Ezeket a megállapításokat még differenciáltabban kellene a pedagógusok-

UTALÁS A GYAKORLATI ÉRDEKLŐDÉSRE ÉS A PROFIL TÁRGYAKRA

Megnevezése	624.sz.Ipari Szakmunkásképző Intézet 600.Ipari Szakmunk.Intézet								Összes
	Butor- asztalos 3 fő	Épület asztalos 6 fő	Autósze- relő 9 fő	Női- szabó 9 fő	Villany szerelő 11 fő	Gépla- katos 14 fő	Eszter- gályos 11 fő		63 fő= 100 %
1. Gyakorlati foglalkozás érdemjegye van	-	-	-	-	-	5	-		5/ 7,9 %
2. Fizika érdemjegye van	-	-	-	-	-	1	1		2/3,1 %
3. Szöveges utalás	4	5	9	7	14	14	10		63/100 %
ebből: A/ Term.tud.és a gyakori.- techn. érdeklődésre	3	4	8	6	6	10	8		45/71,4 %
B/ A profiltárgyak érdeklik	-	-	-	1	2	-	-		3/4,8 %
C/ "Barkácsol", "szerel"	1	1	1	-	4	3	2		12/19,0 %
D/ A ház körüli gazdaságban sokat dolgozik	-	-	-	-	2	1	-		3/4,8 %

nak értelmezni.

A munkamódra vonatkozó jelzéseket is figyelemmel kísérve, első sorban a kézügyességre utaló jelzések /pl. az "ügyesen szerepel" és a "barkácsol" kifejezések/ keltettek hiányérzetet. E jelzések ebben a formában kevés támpontot nyújtanak a felvevő iskolák száma /123/. Hiányzik, hogy "miben ügyes", a "mit barkácsol?". Az sem lehet közömbös, hogy ez a tevékenység mióta jellemzi a tanulót. Ennél a kérdéskörnél első sorban az ipari- és a mezőgazdasági gyakorlati foglalkozások tantervi anyagában rögzített szintek jelzését /124/ lehetne kíváncsianként felvetni, illetőleg javasolni. A táblázat /Utalás a gyakorlati érdeklődésre/ szerint a gyakorlati foglalkozás érdemjegyeit is ritkán jelzik a felvevő iskolának, pedig ez, a tevékenység egyik jellemző jeleként értékes tájékoztatást adhatna a szakmákhoz szükséges gyakorlati érzék fejlettségéről. Nem lehetünk elégedettek azzal a helyzettel, hogy a tanuló irányulásaira vonatkozó jelzések száma viszonylag kevés. Idézzünk néhány erre vonatkozó utalást:

Az érdeklődésre /annak irányára/ ll utalást találtunk.Pl.: "...első sorban a gyakorlati dolgok érdeklik". /autószerelő-3/. "...Különösebb érdeklődése nincs." /élelmiszereladó-3./ "...Érdeklődése széles, de felületes. Különösen a természettudományok érdeklik." /géplakatos-5./ "...Kedvenc tárgya a gyakorlati és a biológia." /villaánszerelő-8/.

A tanulók pályaismeretének forrását hét esetben jelezték. Ebből hat esetben a családban "van" a szakma: négy gépkocsivezető és egy géplakatos apuka, egy felszolgáló anyuka. Ez igen meggyőző forrása a tanulók pályaismeretének. Ezt a tényt az egyik jellemzésben így rögzítette a nevelő: ".....apja szintén géplakatos... fiát gyakran bevitte a munkahelyére, aki ott ismerkedett meg ezzel a szakmával." /géplakatos-5/

E helyes tendenciák mellett azonban szóvá kell tenni, hogy nem minden esetben értelmezik pontosan, mit értenek gyakorlati dolgon, a természettudományon, a technikán vagy a gyakorlaton.

2. A SZEMÉLYISÉG ISMERETÉNEK TÜKRÖZŐ DÉSE A JELLENZÉSEKBN

A jellemzések tanulmányozása közben egyre jobban érlelődő kérdéssé vált: hogyan, milyen mértékben ismerik a nevelők tanítványaikat? Az bizonyos, hogy valamit mindegyikről tudnak. Kérdéses azonban, hogy azt tudják-e, amit az illető személyiségről valójában tudniuk kellene, aminek az ismerete elengedhetetlen a személyiség eredményes formálásához. Ennek megállapításához az előforduló, a tanulói személyiségre vonatkozó és értékelhető jelzések gyakoriságát kellett megállapítani. /Ehhez a Művelődésügyi Minisztérium - most is érvényben lévő - 10091/1967./M.K.3./ MM sz. Utmutatójában ajánlott szempontokat /125/ vettük alapul. / 7. sz.Melléklet/ A zárójellemzésekben tált és a tanulói személyiségre vonatkozó értékelhető utalások megoszlását az egyes területek között az alábbi sorral érzékeltetjük /N=95 tanuló/: /1245 utalás/100%/

- A családi körülményekre, a hatásokra	152	-	12,20%
- Az általános értelmi /mentális/ fejlettségre	63	-	5,06%
- Az egészségi állapotra, a testi fejlettségre, a sportra	63	-	5,06%
- A pszichikus folyamatokra és az érzékszervi adottságokra - "általában"	63	-	5,06%
- Az "értelmi" tulajdonságokra	292	-	23,46%
- Az érzelmi élet sajátosságaira	163	-	13,10%
- A szorgalomra	61	-	4,90%
- Az akarat tulajdonságok fejlettségi szintjére	27	-	2,17%
- A tanuló fejlődő világnézetére /megnyilvánulásokra/	16	-	1,28%
- A tanuló közösségi munkájára	154	-	12,37%
- ezen belül a közösségi viszonyulásaira	135	-	10,85%
- magatartásának jellemző területeire és jegyeire	19	-	1,52%
- A tanuló érdeklődésének irányaira	37	-	2,97%
Összes értékelhető utalás	1245	-	100,00%

Az adatok nagyfokú szóródást mutatnak. A családi körülményekre utaló 152 jelzés megbízhatóságát a tanulók többéves ismerete, rendszeres megfigyelése, a családlátogatások tapasztalataiból nyert információk értékelése jelentős mértékben növeli. A jellemzések kezdő mondatai a tanuló otthoni környezetére, a család összetételére, a lakáskörülményekre utalnak. Ez helyes törekvés, mert információkat kapunk a tanuló otthoni neveltetésének "nevelésszociológiai" feltételeiről. Ebből a szempontból gondot okoz, hogy a család nevelő és hatásrendszerére vonatkozóan lényegesen kevesebb értékelhető jelzést találtunk.

Az egészségi állapotra, a testi fejlettségre, az edzettségre, a sportra vonatkozó 63 utalás kevésnek tűnik. A szakmunkás pályát választó fiatalok 1/3-ánál nem található jelzés, pedig a szakmunkás pályák fizikai megterhelés igénye egyértelműen utal erre a kérdésre. E jelzéseket az egyszavas /"Alkalmasság"/ orvosi vélemény nem pótolhatja. Arra sem lehet hivatkozni, hogy a kialakult gyakorlat szerint a felvett tanulókat a szakmunkásképző intézetek is elküldik orvosi-alkalmassági vizsgálatra.

Ez a felvétel után történik. Ekkor már rendszerint nem lehet súlyos lelki sérülések nélkül korrigálni. Ezért prevencióra van szükség. Az egészségügyi alkalmasság előzetes megállapítása nélkül kockázatos pályát választani.

A szellemi és fizikai teherbíró képesség ismerete szükséges a választott pályára felkészítésben./126/

A tanuló közösségi munkájára utaló megjegyzéseket érdemes két részre bontani: a 154-ből "le kell vonni" a viszonyulásokat tartalmazó 135 jelzést. Így a tanuló valószínűségi "mozgalmi" tevékenysége /pl. óravezető, a diák tanács tagja stb./ csupán 19 jelzéssel utalnak a nevelőkre. A közösségi viszonyulásokra vonatkozó jelzések ugyanakkor nem eléggé konkrétan utalnak a tényleges tartalomra. A jelzések többsége a közösségben kezdeményező szerepet kevésbé vállaló tanuló képét tárja elénk. Pl.: "...A közösségi munkában irányítás mellett szívesen vesz részt."

/felszolgáló-7/ "A közösség munkájából közepes aktivitással vesz részt." /géplakatos-1./

Tagadhatatlan, hogy a sok tevékeny, a közösségben aktívan dolgozó tanuló jellemzésénél is hiányzik az összehasonlítási alap: semmit nem tudunk meg arról a közösségről /fejlettségéről, arculatáról/, amelyben a tanuló óravezető, lelkes és aktív szervező, vagy csak irányítás mellett szívesen részt vevő társadalmi munkás. Bizonyára hasznos lenne megtudni azt, hogy az illető tanuló kinek vagy kiknek az irányítására vár. Megítélés szerint e téren kellene a jellemzések készítésének gyakorlatát leginkább továbbfejleszteni.

Az értelmi tulajdonságokra utaló 292 jelzést is tovább bontottuk, hogy feltárhassuk belső összetevőit /N= 95 tanuló/ /292 utalás /100%/

- az érdeklődéshez kötve utalnak a tantárgyi eredményekre	56	esetben	19,2%
- a gondolkodás sajátosságait jelzik	31	"	10,6%
- a felfogóképesség sajátosságait jelzik	19	"	6,5%
- a megfigyelőképesség sajátosságait jelzik	13	"	4,5%
- a figyelem sajátosságait jelzik	18	"	6,2%
- az emlékezet sajátosságait jelzik	11	"	3,8%
- a képzelet sajátosságait jelzik	10	"	3,5%
- jellemzik a tanulási módot /pl. könnyedségét/	20	"	6,9%
- a teljesítmény és a képesség viszonyát	25	"	8,6%
- utalnak az olvasottságra /az igényre/	23	"	7,9%
- az alapvető készségek szintjére	1	"	0,3%
- a speciális képességekre	3	"	1,0%
- az önismeretre, az értelmi tulajdonságok jellembeli vetületeire	5	"	1,5%
- jelzik az igényességet önmaga- és másokkal szemben	26	"	8,8%
- utalnak a kötelességtudat fejlettségére	22	"	7,6%
- a kötelességtudat és a választott pályaviszonyára, a felkészülés tervszerűségére	9	"	3,1%

Összesen: 292 esetben 100,0%

utalnak értékelhető jelzésekkel.

Az értelmi tulajdonságokra adott jelzések megerősítik korábbi vélekedésünket: a gyakorlati pedagógiai tevékenységben még mindig a pszichikus funkciók hagyományos szemlélete érvényesül. E kérdésben nehéz, talán felelőtlenség is ma állást foglalni, ehhez további gondos vizsgálódások szükségesek. Azt azonban megállapíthatjuk, hogy a pedagógus gyakorlati gyermekismerete nagyon fontos és lényeges. Nem ezt az elsőbbséget vitatjuk, hanem a használt kifejezések, megállapítások megalapozottságát növelni, a használt kifejezések tartalmát kívánjuk egyértelműbbé tenni. Elsőrendű jelentőségű kérdés az általános- és a középfoku iskolák nevelési kapcsolatának erősítésében az, hogy a nevelési ajánlások mennyire pontosak, alaposak, tudományos igényűek fogalmaikban, megfigyeléseikben, terminus technikusaikban.

Megvizsgáltuk a két szegedi ipari szakmunkásképző intézetbe 1. helyen jelentkezett 63 tanuló lapját abból a szempontból is, hogy az általános iskolai Nevelési Terv munkára nevelésre utaló ajánlásai hogyan érvényesülnek. $\frac{127}{N=63 \text{ tanuló}/100\%}$

1. helyen szerepel: Legyen aktív, szorgalmas	
önálló.....	27 jelzés 42,8%
2. helyen szerepel: Ismerje kötelességeit...	22 jelzés 34,9%
3. helyen szerepel: Lássa be, hogy tanulni	
érdemes és szükség van a	
tudásra.....	19 jelzés 30,2%

Ezzel szemben mindössze egy jelzést kapott "a helyes tanulási módszerek ismerete" és egyetlen jelzést sem kapott a "tudatosan figyelje a munkaköröket, a munka szép és nehéz oldalait" és a "becsülje meg a /iskolai/ fizikai dolgozókat" kérdéskör.

Ezt a helyzetet nem módosítja, hogy az "önismereti törekvések meglétére" három értékelhető jelzést találtunk.

Igen sok, mintegy 45 alkalommal találkoztunk a tanuló fi-

zikai tevékenységére vonatkozó "ügyes" értékeléssel. A jelzés önmagában is fontos, bár akkor lehetne hasznosabb információ /esetleg a szakmatanulás vagy bármely más gyakorlati tevékenységre való alkalmasság szempontjából/, ha választ kaphatnánk arra a kérdésre: miben ügyes a tanuló, milyen eredményességgel ügyeskedik adott konkrét területen stb.

Az egyes pályák választásához és eredményes gyakorlásához azt is figyelembe kell venni, hogy a tanuló társadalmi, közösségi aktivitása, szervezői képességei milyen továbbfejlesztési lehetőségekre hívják fel a figyelmet. Erre nemcsak a leendő szakma, az üzemek és a munkahelyek, hanem már a tanintézetek is kíváncsiak.

Az értékelés menetében - fontossága miatt - figyelemmel kísértük a tanulóknak a közösségben elfoglalt helyére utaló osztályfőnöki jelzéseket. A korábbiakban - más összefüggésben - már említettük - , hogy a jelzések egyrésze nem eléggé konkrét és így talán a lehetségesnél is kevesebb információt tartalmaz.

Tanulságos a tanulók közösségben elfoglalt helyére utaló jelzések gyakoriságának számbavétele /N= 95 tanuló/100%/:

- az ifjúsági mozgalomban elfoglalt helyére és a megbízatásaira /pl.órsvezető/..... 29 tanulónál 30,5%
- a barátkozásairól, a társaihoz való viszonyáról..... 26 tanulónál 27,4%

találtunk értékelhető jelzéseket. Néhány példa: "...Közösségi munkában, irányítás mellett szívesen vesz részt." /felszolgáló-7/...osztálytársai kevésbé szeretik. A közösségi munkában nem vesz részt..."/szakács-5/ ".....a közösségben szívesen vállal munkátsokat foglalkozik kisdobosokkal..."/felszolgáló-3/ "...a közösségi munkában részt

csak rábeszélésre vállal ..." /esztergályos-5./

Az irányultságra vonatkozó értékelhető jelzések száma kevés, mindössze a tanulók 5-10 %-ánál találtunk ilyen jellegű megállapítást. Példákkal szeretnénk utalni a jelzések értékelhetőségére:

- Az érdeklődésre - 11 utalást találtunk:
 - "...elsősorban a gyakorlati dolgok érdeklik..."
/autószerelő-3/.
 - "...különösebb érdeklődése nincs..."
/élelmiszereladó-3/.
 - "...érdeklődési köre széles, de felületes, különösen a természettudományok és a technika érdekli..."
/géplakatos-5/.

- Az önismeretre és önértékelésre - 7 utalás olvasható.

Ezek a jelzések különösen fontossá válhatnak a tanuló pályaválasztásának /helyessége/ megítélése szempontjából.

- "...önmagával és társaival szemben is igényes..."
/épületasztalos-3/.
- "...állandóan reklamál..." /esztergályos-3/.
- "...van önálló véleménye, jó a kritikai készsége..."
/géplakatos-8/.
- "...a dicséret serkenti, munkára ösztönzi, soha sem bizza el magát ..." /női szabó-9/.
- Az eszményképekre /példaképekre/ utaló információ nem fordult elő.
- Az önnevelési törekvésekre - 4 utalást találtunk:
 - "...továbbtanulási célját feltétlenül támogatom, mert emberi célját, a haladást csak így látom biztosítottnak."
/villanszerelő-10/.
 - "...megbízható...Tudatosan törekszik a fejlődésre..."
/élelmiszereladó-2/.

Nevelési szempontból talán a legfontosabb területhez érintünk el ezzel. A jellemzések e csoportba tartozó megállapításai feltárhatják előttünk a személyiség életvezetésének tudatosságát, aktivitását, társadalmi irányultságát.

A nevelés eredményessége, a szocialista ember legfőbb tulajdonságainak csoportja leginkább ezzel összefüggésben ragadható meg.

Az erkölcsi, a politikai és világnézeti tudatosságát bizonyító vagy a magatartásmódokat reprezentáló nevelői megállapítások gyakran hiányosak.

Erre vonatkozóan jól értékelhető közvetett utalásokat találtunk:

- A természettudományos- és a materialista gondolkodás alapjaira utal a következő megállapítás: "Képzetele eleven, szívesen olvas...Politikai események iránt érdeklődik..." /villanyszerelő-11./
"...Minden iránt nagyon érdeklődik, nagyon olvasott. Politikai és társadalmi életéről igen tájékozott..." /épületasztalos-3./

Az idézett nevelői megállapítások reálisak, jól megvilágítják a 13-14 éves tanuló érdeklődési körének bővülését, szociális fogékonyságát. Ezzel szorosan összefügg az etikai magatartásában tükröződő szocialista erkölcsi alapvonások kérdése. Erre vonatkozóan 6 értékelhető választ kaptunk. Közülük néhány a személyiség károsodására utal. Ezek is fontos jelzések a felvevő iskola számára, de óvakodni kell attól, hogy ezek megbélyegzést jelentsenek a tanuló további életében.

- "... a megbízatásokat pontosan, lelkiismeretesen teljesíti ..." /élelmiszereladó-3/
- "... jellembeli fogyatékoságai elég súlyosak, szemrebbetés nélkül félre akarja vezetni nevelőjét... Nyílt beszédre nehéz rákényszeríteni..." /épületasztalos-5./

Az erkölcsi magatartásra utaló megállapítások jól értelmezhetők, bár feltehetően árnyaltabb jellemzéseket kaphatnánk akkor, ha a nevelők esetenként a változás /előrehaladás, stagnálás/ tendenciáit is érzékeltetnék. Célszerű lenne a tanulók erkölcsi magatartására utaló megállapításokat a munkafegyellemmel, az öntudatos fegyellemmel, a társadalmi aktivitás-

sal, az emberekhez és a társakhoz való viszonyulás összefüggésében szemlélni és értékelni.

Ez lehetővé tenné az osztályfőnökök számára, hogy tanulóik személyiségéről s a pályaválasztás helyességéről még egyértelműbb véleményt tudjanak mondani. Az egyértelmű véleményalkotás feltételezi a tanulói személyiség fejlődésének figyelemmel kísérését. Ezt segíti a felmenő rendszer "folyamatosága", amikor az osztályfőnök négy éven át rendszeresen figyelheti diákjai testi fejlődését, adottságaik kibontakozását, jellemük formálódását. A sokoldalú gyermekismeret alapján hatékonyabb lehet az iskola pályaaorientációs és pályára nevelő tevékenysége.

3. A PÁLYAVÁLASZTÁS OSZTÁLYFŐNÖKI VÉLEMÉNYEZÉSE

A tanulók megismerésében a nevelők tudomására jutott tények és a megfigyelt tendenciák - családi környezetük, a család nevelő hatásainak feltárása, a tanuló testi fejlettsége, általános egészségi állapota, a képességek kibontakoztatásában elért eredmények, az irányulások megnyilatkozásainak módjai, intenzitása és területei, a társas kapcsolatteremtő képesség jellemzői, a közösségi viszonyulások jellemzői -, valamint a specifikus pályakövetelmények ismerete alapján hogyan vélekednek az osztályfőnökök a tanulók pályaválasztásáról? A döntés indokolása egyuttal olyan pedagógiai javaslatokat is tartalmazhat, amelyek eredményesen felhasználhatók lehetnek a felvevő iskola számára /128/.

A továbbiakban a mintavételi tömegben áttekintjük a nevelői véleményeket a tanulók pályaválasztásáról:

N= 95 fő/100,0%

A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése

M e g n e v e z é s	T a n u l ó k	
	száma	%
- Helyesli a választást és indokolja véleményét	41	43,1%
- Helyesli, de nem indokolja	36	38,-
- Nem helyesli a választást	18	18,9
- Nem foglal állást		

		T a n u l ó k
	száma	%
Ö s s z e s e n :	95	100

A táblázat adatai alapján nyert helyzetkép nem meggyőző, mert az indokolt és az egyetértő állásfoglalások aránya nem éri el az 50 %-ot. Még elgondolkodtatóbb az állást nem foglalók nagy száma. Néhány, a jellemzésből vett példa segítségével nézzük meg, egyetértés esetén hogyan indokolják a tanulók pályaválasztását a pedagógusok:

- "... Pályaválasztását helyesnek tartom és javaslom."
/butorasztalos-2./
- "... Pályaválasztását helyesnek tartom..Nagyon jó asztalos lehet belőle."
/épületasztalos-2./
- "... megfelelő irányítással, buzdítással, következetességgel jó szakember válhat belőle."
/autószerelő-4./
- "... Szeret emberekkel foglalkozni, ezért választott kereskedői pályát... Pályaválasztása reális, Javaslom."
/élelmiszereladó-6./
- "...A szakma iránti érdeklődését, szeretetét édesanyjától örökölte, aki szintén a vendéglátóiparban dolgozik. A kislánynak minden adottsága meg van ahhoz, hogy ezen a területen jól dolgozzék."
/felszolgáló-6./
- "... Pályaválasztása érdeklődési körének megfelelő. Felvételét javaslom."
/géplakatos-3./
- "...értelmi képességei és magatartása alapján a villanyszerelő szakmában minőségi szakmunkássá válhat."
/villanyszerelő-1./

A kiemelt példákban szereplő megállapítások - feltehetően - a tanulók megismerésében, a nevelőmunka folyamatában, a pályaválasztási döntést előkészítő tervszerű nevelő tevékenységben kerültek előtérbe. Elég talán az autószerelő, a felszolgáló, a villanyszerelő szakmák követelményeire gondolni.

Nagyszerű meglátást tartalmaz az élelmiszereladónak jelentkező javaslata is: az emberekkel foglalkozás széles skálájából kiválasztja azt a fontos motivumot, amely egyik alapfeltétele a szakmatanulásnak./129/ Fel kell hívni a figyelmet a problémákat megkerülő magatartásra, amellyel több esetben találkoztunk.

A már említett 10091/1967. sz. Utmutató /130/ elvi és módszertani segítséget ad a jellemzések elkészítéséhez. A megismerés területeinek bemutatása mellett jellemzés mintákat is közöl, hogy segítse a nevelőket ebben a ma még komoly megterhelést jelentő, gyakran lelkiismereti problémákat is jelentő munkában. Több esetben előfordult, hogy a tanulói zárójellemzésekben az említett mintából szószerint átvett mondatokkal találkoztunk. Ezt károsnak tartjuk, mert gátolja a tervszerű megismerést és a tanulókat bizonyos mértékig- uniformizált mintákhoz igazítja.

A továbbiakban néhány átvételi példát idézünk:

1. példa: Utmutató-2: "Nagyon rendes családi környezetből került kislány..."

Élelmiszereladó-4: "Nagyon rendes, szép családi életből kikerült kislány..."

2. példa: Utmutató-3: "Érdeklődése elsősorban a sportra irányul, ehhez jó fizikummal rendelkezik..."

Felhasználó-1: "Érdeklődése elsősorban a sportra irányul, ehhez jó fizikummal rendelkezik..."

3. példa: Utmutató-1: "Nyilt, őszinte...Barátaikhoz ragaszkodik."

Villanyszerelő-11: "Nyilt, őszinte...Barátaikhoz ragaszkodik."

4. példa: Utmutató-1: "Érzelmi életére a kamaszkor - bizonyos mértékű - kiegyensúlyozatlansága a jellemző."

Villanyszerelő-11: "Érzelmekre a kamaszkor - bizonyos mértékű - kiegyensúlyozatlansága jellemző."

5. példa: Utmutató-1: "Képzelete eleven, szívesen olvas kalandos utleírásokat és ifjúsági regényeket..."

Villanyszerelő-11: Képzelete eleven, szívesen olvas kalandos utleírásokat és ifjúsági regényeket...."

6. példa: Utmutató-3: "Az osztályban hangadó, azonban a közösséget nem befolyásolja mindig helyes irányban; a pozitív ráhatásokra, a jó szóra azonban hajlik."

Felhasználó-1: "Az osztályban hangadó, azonban a közösséget nem befolyásolja mindig helyes irányban, a pozitív ráhatásokra a jó szóra azonban hajlik."

7. példa: Utmutató-1: "... ismereteit könnyen tudja felhasználni, részint a régi és az új részek közötti összefüggések megállapítása, részint azok gyakorlati alkalmazása terén."

Villanyszerelő-9: "... ismereteit könnyen tudja felhasználni, részint a régi és az új ismeretek közötti összefüggések megállapítása, részint azok gyakorlati alkalmazása terén..."

Az említett Utmutató arról tájékoztat, hogy: "A továbbtanulásra jelentkező tanulókról azért kell jellemzést készíteni, hogy a középiskolák és a szakmunkásképző iskolák sokoldalúan mérlegelhessék a továbbtanulásra jelentkezőket és közülük a legérdemesebbet vehessék fel az iskolák I. osztályaiba."

Minél alaposabb ez a jellemzés, annál biztosabban lehet remélni, hogy az iskoláztatás hibái csökkենnek, a tanuló-ról nyerhető közel teljes kép alapján döntenek a felvétél-ről. Éppezért világos képet kell adni a tanuló szociális helyzetéről, az általános iskolában tanusított magatartásáról, alakuló világnézetének fejlődési irányairól és megállapítható elemeiről, továbbá képességeiről és pályaválasztásának helyességéről."/131/

A sok eredményes és lelkiismeretes nevelői tevékenység hozzájárult ahhoz, hogy országszerte pezsgésnek induljon a tanulói személyiség megismerésének és formálásának tervszerű és tudatos munkája. Sokféle módon közelítenek nevelőink /132/ a témához: ismertek a különféle dossziés, borítékos, naplószerű feljegyzési formák. A nevelők tevékenysége éppen e sokféleség miatt koordinálatlan. Ma még nincs átfogóan elfogadott, egységes, a személyiségfejlődés és formálás egész folyamatát átfogó tanulmányozási program és módszertani ajánlás, amelynek rendszeresen gyűjtött, szelektált anyagára alapozva realisabban megoldható lenne a jellemzések elkészítése.

4. A SZEMÉLYISÉGEJEK ÖSSZEFOGLALÓ ÉRTÉKELESE

Az adatok statisztikai feldolgozása, valamint a jellemzések szövegéből kiemelt részletek bemutatása nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a személyiségrajzok összjellegére is kitérjünk.

A továbbiakban néhány teljes anyagot mutatunk be és rámutatunk a jellemzések erényeire, a felmerülő problémákra és a továbbfejlesztés lehetséges irányaira.

1/ Kód: 642/901-2/B/ épületasztalos - 5. /fiu/

Alkalmassági orvosi vélemény: "Egészséges, továbbtanulásra alkalmas."

A tanuló jellemzése: "Nagyon gyenge képességű tanuló Nincsenek önálló gondolatai. Egy-egy csoportos foglalkozásnál, ha rákerül a sor, őt mindig váratlanul érinti a kérdés, mintha ott sem lenne. Ténykedései az iskolai közösségben nem tudatosak, őt csak sodorja az ár. Nem ura a maga életének.

Jellembeli fogyatékoságai elég súlyosak; szemrebbenés nélkül félre akarja vezetni nevelőjét. Megbánása rövid életű, s máris feledve van. Iskolai feladata, felszerelése sokszor hiányzik. Nyílt beszédre nehéz rákényszeríteni. Társadalmi munkában utolsó volt teljesítménye. Tisztelettudó. Állatokat szereti, szívesen foglalkozik velük."

Az első olvasásra szembetűnik a súlyos elmarasztalás, amellyel a tanuló megkezdí középfoku tanulmányait. A másik előnytelen mozzanat, hogy - a társadalmi munkában tanusított teljesítménye alapján általánosított vélemény szerint - nem szeret dolgozni. A nevelői jellemzés legalábbis ezt sugalmazza. A tanuló testi fejlettségéről, munkabíró képességéről nem kapunk jelzést. Az orvosi jellemzés is csak továbbtanulást említ, arról sincs jelzés, hogy az asztalos szakma fizikai megterheléseit bírja vagy sem. /133/ Másik elgondolkodtató tény: a tanuló épületesztalos szakmát választott vagy választottak helyette, de ki? Helyette az osztályfőnök arról ír, hogy az "állatokat szereti, szívesen foglalkozik velük." /Megjegyezzük, hogy a tanuló falun lakik, apja halszakértő./ Ugyanakkor megválaszolatlan marad néhány cáfolhatatlannak tűnő osztályfőnöki megállapítás, amelyek súlyosan árnyékolják a tanuló indulását és károsan befolyásolják a felvevő iskola saját maga által kialakítandó véleményét. Pl.: nincsenek önálló gondolatai, sodorja az ár, jellembeli fogyatékoságai, utolsó a teljesítménye stb./ Milyen szituációban utolsó? Milyen volt az a munka? Mit értünk önálló gondolat alatt? Milyenek a tanuló ténykedései? mit jelent az, hogy nem ura a maga életének?/134/

Egyáltalán nem ura, vagy csak bizonyos részben? Akkor pedig melyik az a rész? Milyen az a közösség, amelyben sodródik? Mi a tanulóközösség értékeit arra a nem nyílt beszédű tanulóról? /135/

Megítélésünk szerint ezzel a jellemzéssel lényegében nem segítette a kibocsátó osztályfőnök és az iskola a felvevő iskola munkáját és a tanuló helyzetét, hanem nehezítette. A tanulók egy része az új helyzetben és környezetben, valamint az érettség egy magasabb fázisában másként viselkedik, mint azt tőle korábban megszokták. Ebben az esetben ennek a másként viselkedésnek, vagy mondjuk ki, hogy új lap kezdésnek még a lehetőségét is elvágta. Ez pedig méltánytalanság, felesleges "utánanyulás" a tanulóknak. Ezzel szemben sokkal érdekesebb lett volna azt leírni, hogy miért éppen az asztalos szakmát választotta a tanuló? Milyen motivumok és szülői, nevelői ráhatás alapján döntöttek így? Egyáltalán: ki döntötte el a tanuló jövőbeli életútját? Mit vár az iskola az életút megvalósításában? Sikert, kudarcot?

2/ Kód: 600/503/ Villanyszerelő - 10. /fiu/

Alkalmassági orvosi vélemény: "Alkalmas."

A tanuló jellemzése: "Csendes, szelíd, jóindulatu gyermek. Szellemi adottságai a közepessel mérhetők. Jobb és eredményesebb kibontakozását az a körülmény gátolja, hogy otthon nagyon sokat kellett segítenie szüleinek. Elmaradott élet-szemléletű szülei nem a tanulást tartották elsődleges feladatuknak, hanem az otthoni fizikai segítséget.

Mindezek ellenére érdeklődő, fejlődni, haladni akaró gyermek. Továbbtanulását feltétlenül támogatom, mert emberi célját, a haladást, a fejlődést csak így látom biztosítottnak. Felvételét kérem!"

Egy rokonszenves fiú személyiségrajza bontakozik ki előttünk, aki a tanyai életformát és az otthoni munkát /apja egyéni gazdálkodó/ akarja felcserélni továbbtanulással.

Az átrétegződés példájával találkoztunk a fiu életútjánál. /136/ Osztályfőnöke és az iskola igazgatója szinte érezhetően azon a véleményen vannak, hogy a fiu kiszakadjon az otthoni környezetből. Ez a nevelői véleményből érezhető, a mellékelt tantárgyi érdemjegyek pedig alátámasztják a képességekről és a törekvésekről tett megállapításokat. A javaslatból egyértelműen és nagyon jól megállapíthattuk a család nevelési atmoszféráját, a tanulót érő hatásokat, valamint azt, hogy a tanuló sokat dolgozott a családi gazdaságban. /137/ A pályaválasztási döntés indítékaira, a tanuló véleményét formáló hatásokra vonatkozóan nem kaptunk felvilágosítást. Valószínű az iskola szerepének primátusa. Nagyon érdekes lenne ennek a tanulónak hasonló körülményű tanulók közül alakult tanulócsoportban betöltött szerepeire utalni. A nevelői megállapítás, hogy csendes és szelíd, valamint jóindulatu - olyan kategóriák, amelyek a "rendes" gyerekre utalnak, akivel nincs probléma.

3/ Kód: 624/301/B/ autószerelő - 6. /fiu/

Alkalmassági orvosi vélemény: " Az autó-motorszerelő szakma tanulására alkalmasnak tartom." /138/

A tanuló jellemzése: "Csaba nagyon jó szellemi adottságokkal rendelkező tanuló. Logikus gondolkodású, gyors észjárású, így egyszerre több téma is foglalkoztatja, figyelme szerteágazó. A motorok viszont nagyon érdeklik, ezért választotta az autószerelő szakmát. Családi körülményei rendezettek, jó nevelést kap szüleitől. Apja gépkocsivezető, a szerelési munkába fiát is bevonja, ami fokozza a gyermek rajongását a szakma iránt.

Az uttörőcsapatban őrsvezetői tisztséget tölt be. Társai hallgatnak rá, jó közösségi munkát végez, segítőkész uttörő. Rendkívül olvasott és tájékozódó tanuló. Feltétlenül javasoljuk felvételét, mert teljes joggal remélhető, hogy a gyermek jól képzett, szakirodalmat is forgató szakmunkás lesz."

A nevelő sok tényről közöl a tanulóval. A mentális képességek rövid ismertetése után a pályaválasztás legfontosabb motivumát, a szülő által példázott munkaszeretetet meggyőzőnek találtuk. A családi környezetre, a nevelési hatásokra történő utalások a felvevő iskola számára elegendők és elfogadhatók. E jellemzés azt sugallja, hogy a tanulóval nincsenek testvérei, így édesanyja, aki háztartásbeli, az átlagos családi helyzetnél is kedvezőbb körülményeket tud teremteni a tanuló és az egész család számára.

Nagyon fontos utalásokat tartalmaz a jellemzés a tanuló közösségi és mozgalmi tevékenységeiről, az ott tanúsított magatartásáról. Egyértelmű a tanuló közösségi helyzete: "őrsvezető, társai hallgatnak rá." Nem esik szó a tanuló közösségről, így a tanuló kiváló tulajdonságait nem tudjuk mihez viszonyítani. A középfokú tanintézetekben pedig olyan megbízható és reális jellemzéseket várnak, amelyek segítséget jelentenek a tanulóval előzetes megismeréséhez, a tanuló felvételét megelőző elbeszélgetések realitásához. Rendkívül fontos az a prognosztikus javaslat is, amelyet az iskola jelez: A tanuló jelenlegi státusa és eddigi fejlődése alapján várható, hogy hasonló fejlődési ütem mellett jó szakemberre válik. /139/

A jelentkezési lap közli a tanuló érdemjegyeit 3 tárgyból /magyar, számtan, orosz/, amelyek alapján eldönthető a szöveges értékelés megbízhatósága.

4/ Kód: 600/304-1/ géplakatos - 4. /fiu/

Alkalmassági orvosi vélemény: "Alkalmas."

A tanuló jellemzése: "Iskolai munkáját, személyiségének alakulását nagymértékben befolyásolja az a rendezetlen családi körülmény, amelyben a tanuló nevelkedett."

Szorgalma ingadozó, a tanuláshoz kevés a szükséges kitaratása. Írásbeli munkája felületességet tükröz. A választott szakmában szükséges alapvető készségekkel rendelkezik.

Ötlet, találékonyság, szemmérték, konstrukciós összefüggések meglátásnak képessége, a fizikai munka végzése során önálló. Gyakorlati érzéke jó. Az új megoldások iránt való érdeklődése megfelelő. A szakmának egészségileg, testi felépítésében is megfelel, a mozgása azonban kissé lassu.

A közösségi munkába bekapcsolódik, társainak mindenben szívesen segít. A rábízott feladatokat elvégzi, de ellenőrzést igényel. Felnőttekkel szemben udvarias, szolgálatkész, megfelelő körülmények között jó szakmunkás válhat belőle."

Nagyon sok értékes, a tanuló szakmatanulására, sőt szakmunkás életutjára is utaló nevelői megállapítások birtokába jutottunk. Felkelti a figyelmünket, hogy a jellemzés szintézisre törekszik. Ennek érdekében törekszik a folyamatos feljegyzések, a tanuló fejlődésének figyelemmel kísérése és személyisége formálódásának időszakában szerzett ismeretek összefoglalására, a felesleges mozzanatok mellőzésére. Ezzel a nevelői attitűddel már lehetővé válik a tanuló hibáinak a feltárása, mert a felvevő iskola, mint feladatot /140/ fogja fel azokat. Ugyanakkor nem teremtett megfelelő kapcsolatot a családi nevelési háttér által létesített pszichikus állapotok és az ingadozó szorgalom között. Egy-egy családi viszálykodás után a tanuló szorgalma valóban ingadozik.

A jellemzés nem tesz említést arról, hogy a tanuló apja közben meghalt, anyja neveli, aki tsz-tag. A jelentkezési lapon szereplő tantárgyi érdemjegyek - mind a 3 tárgyból elégséges - lehetővé teszik a tanuló elhelyezését egy viszonyítási skálán.

Nem találtunk a közösségre utaló megállapítást. Nincs említés azokról a tevékenységekről sem, amelyekbe a tanuló szívesen bekapcsolódik. Pedig nagyon fontos lenne tudni, hogy milyen feladatokat bízta a tanulóra és ezek közül melyek igényeltek fokozott ellenőrzést? /141/ Arra sem utal a jellemzés, pedig talán az egyik legnagyobb jelentőségű kérdés, hogy az elégséges tanulmányi eredmény elegendő lesz-e a géplakatos szakma megtanulásához.

5/Kód: KV/2002/B/ élelmiszer eladó - 14. /lány/

Alkalmassági orvosi vélemény: "Testileg egészséges, szellemileg ép. Továbbtanulásra alkalmas."

A tanuló jellemzése: "Nagyszerű, berendezett két szobás belterületi házban laknak. Édesapja utór, az Utépitő Vállalatnál, édesanyja növénygondozó a helyi tsz-ben. Anyagi helyzetük szűkös. Három testvére van; a családban együttélők száma 7 fő. A szülők műveltségi színvonala alacsony. A tanulásban nem szorul szülei segítségére, tanulószobába jár. Közepes növésű, vékony, egészséges. Érdeklődése szűkkörű, a biológiai szakkör tagja. Önálló véleményalkotásra törekszik. Kritikai készsége jó, reális. Megfigyelései pontatlankok, felületesek, figyelme lanyha. Magolva tanul. Manualitása jó. Barátkozó, könnyen megközelíthető. Jóindulatu, segítőkész.

Felelősségérzete nem teljes. Bizalma nagyobb a szülőkben mint a nevelőkben. A közösségnek aktív, szervező tagja. Barátsága tartós. A munkát sajátjának tekinti, érdekli az eredmény. A közösség és a nevelők kritikáját elfogadja. Magatartása jó, szorgalma változó.

A tanuló munkaszeretete, segítőkészsége kiemelkedő, ezért felvételét javaslom élelmiszer eladónak."

Meglepő, hogy a rendelkezésre álló 14 sorban a tanulónak milyen sok lényeges vonását, tulajdonságát és viszonyulását ismertette meg velünk az osztályfőnök. A családi körülményekre, a tanulót ért hatásokra utaló nevelői megállapítások szükségesek, de nem elégségesek.

Lényeges, hogy a családban együttélő személyekre történő utalással könnyebben elhelyezhetjük őt egy "családmodellben": több testvér, dolgozó szülők, együttélő generációk, valamint önkiszolgálás, részvétel a család munkájában. A tanuló egészségi helyzetére utaló megállapítás is fontos információ. A mentális fejlettségre történő utalást nagyon helyesen kiegészíti a tanuló érdeklődésére, valamint

a jellemben tükröződő akarati tulajdonságaira vonatkozó értékelés. A tanulási módra egyértelmű utalást találunk. Figyelmet érdemel a felelősségérzet fejletlenségére, valamint a nevelők iránti bizalmatlanságra utalás indokainak elhagyása: jogos kérdéseket támaszthat bennünk. Mi lehet ennek az oka? Szülői befolyás? Iskolai kudarcélmény? Személyes konfliktus? Ugyanakkor a tanulóközösségbe jól beilleszkedő, aktív és szervezőképességű tanulóról van szó.

Nagyon fontos jelzés - a családi körülményekkel együtt -, hogy a munkát szereti, sőt magáénak érzi. A felelősségérzet lanyhaságával ellentmondónak tűnik az, hogy a munka eredménye is érdekli a tanulót.

A falusi iskolából kikerült kislány életutja tipikus példája az élelmiszereladó szakmát választó társainak: a falun megismerhető szakmák száma aránylag szűk. A helybeli mezőgazdasági termelőszövetkezet és a néhány éve épült új boltok kínálnak elhelyezkedési lehetőséget. Az idézett jellemzésről még elmondhatjuk, hogy a tanulóközösség fejlettségi szintjére, az iskolára, a közösségre és a tanulóra jellemző tevékenységeket nem tudjuk meg. Azon kívül, hogy barátkozó és jóindulatu - a szakma humanitás tartalmához viszonyítja a jelentkezőt - alkalmasságáról nem tudunk meg semmit. Nem értelmezték azt sem, hogy mit jelent a "könnyen megközelíthető" kifejezés. Ez esetleg konfliktusok forrása is lehet ennél a becsületességet, a csábításnak ellenállni tudást követelő szakmában./142/

A tanuló számtan érdemjegye elégséges, a szakmában pedig a számolási készség /szóbeli, írásbeli/ fontos követelmény. Ezért csak reménykedünk, hogy a tanuló törekvése és munkaszeretete biztosítéka lehet annak, hogy a nevelő bizalmának megfeleljen.

- . -

Az idézett jellemzések anyagai felhívják a figyelmet: a serdülőkorú tanulók személyiségjegyei, emberi tulajdonságai igen sokrétűek és változatosak. Ez a magyarázat, hogy

nagyon felelősségteljes feladat a tanulóra jellemző tulajdonságok rendszerbe foglalt "összjellegének" rögzítése, mert egyik vagy másik sajátosság indokolatlan kiragadása ebből az együttesből kérdésessé teheti a személyiségrajz realitását. Még inkább fokozza ezt a tendenciát az a körülmény, hogy a tanulóra jellemző vonások nem valamiféle mechanikus összeességet jelentenek, hanem egyénileg változó módon nyilvánulnak meg a tevékenység, a magatartás s nem utolsósorban a teljesítmény különböző területein./143/

Ennek az egyéni fejlődési vonalnak az általános iskolai tanulmányok befejező szakaszában egyik mutatója a neveltség szintjének az egyénre jellemző ismerve, a pályaválasztási /"iskolaválasztási"/ döntés megalapozottsága. Bemutatott anyagunkból kitűnik, hogy az életpályák, a szakmák felé való orientálódás tudatossága és határozottsága tekintetében jelentős egyéni eltéréseket tapasztalunk tanulóink körében. A jellemzések többsége - pedagógiai szempontból igen helyesen - éppen arra törekszik, hogy a pályaválasztásra utaló mozzanatok nem elszigetelten szemlélje, hanem a tulajdonságok együttesének összefüggésében értelmezze. Ezt a szándékot még akkor is előremutatónak kell tekinteni, ha az említett kapcsolat számai esetenként nem eléggé szilárdak, vagy ellentmondásosak, illetőleg problémákat jeleznek. /144/

Ebben a vonatkozásban a pályaválasztás szempontjai közvetlenül vagy közvetve szükségszerűen tükröződnek a jellemzésekben.

A továbbiakban ezért ebben az irányban kerestük a továbblépés útját. Azt, hogy a jelenlegi 8 osztályos alapfoku oktatás figyelembevételével hogyan alakítható ki a tanulói személyiség megismerésének és fejlesztésének olyan módja, amelyben az iskolára háruló pályapedagógiai feladatok a nevelőtestület egészének feladatává válnak.

III. Harmadik rész.

1. A téma továbbfejlődése és új utak keresése

A jelenlegi helyzet megértéséhez emlékeztetnünk kell a művelődésügyi miniszter 105/1970.M.M. számú utasítására /"Az iskoláztatási és pályaválasztási feladatokról"/:

"Az osztályfőnökök a jellemzéseket a Művelődésügyi Közlöny 1967. évi 3. számában meghirdetett és hivatalos közleményként megküldött útmutató szempontjai alapján készítsék el:

- a/ a tanuló családi és iskolai körülményei, egészségi állapota;
- b/ a tanuló személyiségének legfontosabb jegyei;
- c/ a tanuló munkája, magatartása a közösségben;
- d/ a fentiek alapján a pályaválasztás indokolása./L.1.sz. melléklet./

Az eddigieknél nagyobb gondot kell fordítani arra, hogy a jellemzés alkalmas legyen a tanuló megismerésére, segítse a felvételi kérelmet elbíráló iskola igazgatóját a helyes döntésben."

Az idézet az általunk már korábban említett és feldolgozott 101091/1967.M.K.3./M.M. számú rendelet mellékletére vonatkozik. Ennek hasznosságát és szükségességét másfél évtizeddel ezelőtt senki nem vitatta. A felderített esetek példái azonban jelzik a statikussá válás veszélyeit és eltorzulásait egy korábbi jószándéku segítségnek.

Éppen ezért üdvözölhetjük napjaink kodifikált törekvéseit. A logikai sor érdekében még egy tényt szükségesnek tartunk felidézni a 105-ös utasítás III. fejezete 11. pontjából. Az utolsó bekezdés a jellemzés elkészítését az osztályfőnök feladatává teszi: "Az osztályfőnökök a jellemzésekben külön térjenek ki..." Ez az előírás magában hordozta a lehetőséget a jellemzés minták kompillációjára, az ott felsorolt szempontok szerinti strigulázásra. Ezzel pedig a jellemzések nem válnak szintéziseivé a folyamatos személyiség-megismerő és formáló munkának. Ugyancsak nélkülözik, nélkü-

lőzi az utasítás az osztályban tanító tanárok "felhalmozott" ismereteinek, információinak /legyen az diagnózis vagy prognózis/ bármilyen szintű és mértékű szinopszist. Az osztályfőnök magára maradása pedig a részfeladatok közötti "elvezést" jelenti vagy jelentheti.

Ebben a helyzetben - bár a szakirodalmi áttekintő bizonyítja a kutatások széles folyamát - döntő jelentőségű határkő az oktatási miniszter 111/1976./M.K.6./OM számú utasítása az új általános iskolai rendtartás bevezetéséről. A 3.§ /5/pontja egyértelműen rögzíti, hogy az osztályfőnök " feladata a tanulók személyiségének sokoldalú és alapos megismerése. /.../ A tanulók személyiségének alakulásáról feljegyzéseket vezet, amelyeket iskolaváltoztatáskor a másik iskolának megküld. E feljegyzések és az osztályban tanító pedagógusok tapasztalatai alapján /Kiemelés tőlem - Z.J./ állítja össze a továbbtanulásra jelentkező tanulókról a pedagógiai értékelést."/.../

Ezzel a nagyon fontos - és a tanulói személyiség megismerésében fordulópontot hozható - előírással a pályaválasztási szempontú nevelői ismeretek is betölthetik eredeti rendeltetésüket: a pedagógiai értékelést

- a nevelőtestület kollektív tevékenységének tekintjük;
- a szaktárgyi és a nevelési helyzetnek megfelelően értelmes munkamegosztás alakulhat ki a nevelőtestületen /a tanulócsoporthoz vonatkoztatva pedig az osztályban tanító tanárok körén/ belül; ezzel
- a tanulói személyiség megismerése sokirányúvá /és alapos-
sá/ válhat.^{145/}

Ebben az összefüggésben ugyanakkor természetes az igazgató-pályaválasztási felelős - osztályfőnök - osztályban tanító szaktanárok munkájának elágazásos algoritmusú rendszere. Ebbe szervesen kapcsolódnak az ifjúsági mozgalom és önkormányzat, a szülői munkaközösség tevékenysége, valamint a tanórán és az iskolán kívüli tevékenységek rendszerei.

Mindezek alapján a pedagógiai értékelés olyan kettős felépítésű rendszerre válik, amely végigkíséri a tanulót általános- és középfokú iskolai tanulmányai során, ugyanakkor újabb és részletesebb tényeket állapít meg a személyiség-elvű megközelítés során. Ebből egyértelműen következik, hogy a megismerés szintézisét jelentő értékelés csupán a nevelés eszköze lehet, amely

- a/ kiegészíti a tanulmányi eredmények képét /tehát nem helyettesíti az érdemjegyekkel kifejezett minősítést, hanem első sorban arra világít rá: hogyan érte el azt az eredményt. E megállapítás már a személyiségre utal, tehát a nevelés szempontjából prognózis értéke is van./;
- b/ lehetővé teszi az egyén mellett /és nem vele szemben/ a tanulást magában foglaló tágabb és szűkebb közösség megismerését, amelyben a tanuló ilyen vagy olyan helyet és szerepet tölt be. A tanulóközösség, a társas kapcsolatok rendszerének vizsgálata pedig elvezet a nevelésszociológiai feltételek vizsgálatáig. /Ennek elemzése azonban nem tartozik témánk vizsgálati területébe./

Ezen a ponton szükséges a történetiséget is segítségül hívni a téma felbukkanása, érlelődése, valamint a továbbiakban bemutatott vizsgálat bemutatása érdekében.

Már 1971-ben, egy tanulmányban /146/ felvetettük a tanuló személyiség megismerésének pályaválasztási szempontu problematikáját. A témával azóta sem jutottunk nyugvópont-ra; változatlanul érdekel az egyes iskolafokokozatok egymásra épülésének rendszerében a nevelőmunka folyamatossága, a következő fokozat munkájának megalapozása. Ebből a szempontból nézetünk szerint ez a legfontosabb feladat, az eredményesség elbírálásának lényegében kizárólagos szempontja. A dokumentumokkal bemutatható sor - fő vonalaiban - a következőként fejlődött:

- A téma konkrét felvetője a mellékletként megjelent 10.0091/1967.M.K.3/MM. sz. utmutató volt a jellemzések elkészítéséhez;
- a művelődésügyi miniszter 105/1970. MM. számú utasítása /az iskoláztatási és pályaválasztási feladatokról/ nem segítette elő a szükséges mértékben a tanulók személyiségének megismerését és pedagógiai értékelését. Így az iskolai neveléssel és az oktatással szemben megnövekedő társadalmi igények kielégítése is váratott magára.

Mindenképpen megoldandó további feladat, hogy a pályaválasztási tevékenységben a pedagógiai munka fontosságát és hatékonyságát kibontakoztató törekvéseket segítsük.

Egy 1974-ben megjelent kiadványunkban /147/, az iskola és az osztályfőnök feladatainak elemzésekor utaltunk arra, hogy "a nevelőknek /kiemelések tőlem - Z.J./, első sorban az osztályfőnököknek ismerniük kell:/..../

- a tanuló pályairányulását /ez a sok részből álló nevelési folyamat szintézise/;
- a tanulók képességeit, adottságait, érdeklődési körét;
- a tanuló személyiségének általános képét." /uo.11.old./

Ezzel eljutottunk egy látens helyzet realizálásának küszöbéig, mert valamit mindenki tud S,Y vagy Z tanulóról. Az említett kiadvány /az irodalomjegyzékben is szereplő sok más művel együtt/ azonban a főbb területeket is bemutatja, amelyek nevelési szempontu felhasználása szükséges a pályaválasztási döntési érettség kialakításához, illetve megszerzéséhez.

Ma is időszerű az a megállapítás /uo. 12.old./, hogy az "iskola fő feladata a pályaválasztási tevékenység határendszerének koordinálása, irányítása." A munka eredményes elvégzése érdekében azonban ilyen körülményeket kell teremteni a nevelőtestületen belül, illetve az aktuális osztályokban tanító tanárok munkamegosztásának megszervezésével. /Nem tévedés: a munkamegosztásból adódó tevékenységek rendszerre alakulását meg kell szervezni./ Ennek

érdekében az osztályfőnök pl. "- összehangolja az osztályban tanító tanárok munkáját." /uo.12.old./

A dolgok lényegét alkotó gondok csak ezután jelentkeztek: hogyan tovább? Ez mindig a legfogósabb kérdés. Mig tanulmányunk első részében a helyzet feltárása aránylag könnyebb feladatot jelentett, addig most a minőségében újat jelentő, de a szakirodalmi törekvésekben foglalt elvekre épülő és a kvalifikált igényeknek is megfelelő eljárást kell találni. Ennek rendkívüli nagyjelentőségű feltétele: a pedagógusok százezres tábora számára könnyen áttekinthető feladat-rendszer alkosson, valamint ne jelentsen különösebb adminisztrációs megterhelést sem a nevelők, sem az osztályfőnökök számára. Ezekre az elvárásokra igyekeztünk az utóbbi néhány évben megnyugtató választ találni.

Ennek az utnak néhány állomását említjük meg az alábbiakban:

1. A szentesi Horváth Mihály Gimnáziumban végzett longitudinális vizsgálatunk, /48/ az osztályfőnökökkel, a szaktanárokkal, az ifjúsági vezetőkkel folytatott megbeszéléseink során olyan gazdag információs bázis anyag birtokába juttattak, amelyek jelentős segítséget nyújtottak a pályaválasztási /pontosabban: pályapedagógiai/ tevékenység tudatosságát és hatékonyságát kibontakoztató iskolai nevelési törekvéseknek. Ettől kezdve - iskolai látogatásokon - kerestük az alkalmat a legjobbnak tűnő megoldások felkutatására, valamint kialakítására.

Az 1978-as esztendőben alakult ki a jelenleg alkalmazott és alkalmasnak vélt modell. Ennek állomásai:

- nevelési értekezlet a szegedi Gedői Általános Iskolában; 1978. IV.27.
- nevelési értekezlet a szegedi Bethlen Gábor Gimnáziumban; 1978.XI.24.
- nevelési értekezlet a szegedi Rókusi Általános Iskolában; 1979.IV.18.

Ezen a nevelési értekezleten /Rókusi Általános Iskola/ fo-

galmaztuk meg az uh. "kollektív jellemzések" programját. Az értekezlet záróaktusaként határozat született arról /3.pont/, hogy a 8. osztályos tanulóknál a "kollektív jellemzést" alkalmazzák./49/ Ennek a vizsgálatnak, illetve nevelőtestületi kollektív tevékenységnek a vezetésére akkor fel is kértek. A munka ezzel a megbizással gyakorlatilag is elkezdődött.

A mellékletben szükségesnek tartjuk idézni a "kollektív jellemzést" bemutató szövegrészt./49/ /L. 8.sz.Melléklet/ A nevelési értekezlet után - mert az elgondolás helyességét és hibáit is megbízhatóan ellenőrző iskola vállalkozott a munkára - kialakítottuk azokat a munkalapokat a 8. osztályok számára, amelyek lehetővé teszik a szaktanári /nevelői/ megjegyzések célrairányuló és ökonómikus megtételét.

A tanulóról nyert képek minden esetben az osztályfőnöki feljegyzésekben is rögzített tapasztalatokra épülnek. Ez a tények bázisa. Itt valósul meg a folyamatos feljegyzések nevelői célzatu szintetizálása. Ezáltal veszíti el a feljegyzés öncéluságát kimondhatjuk bátran: értelmetlenségét. Állításunkat bizonyítja a tényfeltáró fejezetekben idézett "példagyűjtemény" is. Sajnálatos, hogy néhányan még ma is keveset törődnek a személyiség tudatos és tervszerű fejlesztésével. Így ők a jellemzés ürügyén "Valamit csinálnak, mert valamit csinálni kell."

A Rókusi Általános Iskola nevelőtestületével /Toldi István igazgató és a három aktuális osztályfőnök bevónásával/ megbeszéltük a feladatokat.

Szükségesnek láttuk egy un. munkalap kialakítását is, amelyre az osztályban tanító szaktanárok összesítő /integráló/ véleményüket leírhatják a tanuló pályaválasztásával kapcsolatban. Ennek megfelelően a munkalapokon a tanulók sorokat, a szaktárgyak pedig rovatokat alkotnak /13.sz.melléklet/. Ezáltal a tanuló neve, választott szakja mellett a szakmai alapozó tárgyakat is megjelöltük. Így az általános habitus megítélése mellett az osztályfőnök rendelkezésre állnak a szakmai alapozó tárgyak, a gyakorlati foglalkozás és a testnevelés szaktanárainak írásbeli véle-

ménye is. Ezek a vélemények együttesen olyan szinopszistakat jelentenek, amelyek értelmezése az osztályfőnökök számára alapvető a folyamatos személyiségmegismerő, -elemző munka szempontjából.

2. Általános kép a 87 tanuló szaktanári értékeléséről

A vizsgálati anyagok tanulmányozása közben nagyon érdekes tapasztalatokra bukkantunk. A munkalap függőleges rovatainak összege az egyes tantárgyak /a szaktárgyak specifikumában rögzített/ tanárainak pályaválasztási szempontu pszichológiai, pedagógiai, nevelésszociológiai ismereteinek értéktartományát tükrözi. Ennek felismerésekor rádőbbsentünk, hogy a kép roppant gazdagságot tár fel előttünk

- /1./ A tanári attitűd általános megnyilvánulásairól a kvalitások függvényében;
- /2./ Az oktatott szaktárgy kulcshelyzetétől függően /alapozó tárgy/. Ebben az esetben a vélemények affektivitása karakteressé válik. Ennek egyik oldala az egyetértés, a pályaválasztási döntés helyeslése, a másik pedig a téves vagy a nem legmegfelelőbb irányulás jövőbeni következményeinek az előrevetítése.
- /3./ Ha az oktatott tárgy nem "alapozó" a választott pályán, akkor a tanári vélemények a tanuló megítélésének, a pályaválasztási döntés helyességének nagyobb összefüggéseit vizsgálja.

Lényegében az évek során kialakított összkép /mint vélemény a pályaalakalmasságról/ kerül összevetésre a nevelőnek a pályáról alakított tapasztalataival, elképzeléseivel. Ez a vélemény-nyilvánítás olyan játékhoz hasonlít, amelyet a geometriából kölcsönzött kifejezésekkel egybevágóságnak, hasonlóságnak és eltérőségnek jelölhetünk. Gondot okoz, hogy a hasonlított mellett

a hasonló /a tanári pályaismeret/ is eltérő, nagy értéktartományu. Így lényegében nem tekinthető független változónak. Ebből tehát egyértelműen következik a személyiségismeret, a pszichológiai, a pedagógiai, a nevelésszociológiai kulturáltság állandó gyarapításának és a pályaismeret bővítésének szükségessége.

Először is mennyiségi szempontból vizsgáltuk a rendelkezésünkre álló tényanyagot. A tartalomelemzés /"content analízis"/ módszerével minden elemi ítéletet - előjelétől függetlenül - figyelembe vettünk. Ennek megfelelően a következő értékeket /tényeket/ kaptuk:

Az értékelhető tények száma szaktárgyanként

N= 87 fő

<u>tantárgy</u>	<u>tanulók száma</u>	<u>összes tény</u>	<u>/átlag/tanuló</u>	
magyar nyelv és irodalom	87	435	5	tény
orosz "	87	376	4,32	
angol "	15	46	3,06	
történelem	87	381	4,37	
matematika	87	396	4,55	
fizika	87	289	3,32	
biológia földrajz	87	333	3,82	
kémia	87	323	3,71	
rajz	87	457	5,25	
ének	24	57	2,37	
testnevelés	87	625	7,18	
gyakorlati foglalkozás	87	250	2,87	
Összes	909	3.968	4,36	

1 tanuló/tények száma= 45,6 tény

Első pillanatban szembetűnő a testnevelés tárgyból értékelhető tények magas száma. Ennek természetes indoka a tárgy jellegében is rejlik: - testi fejlettség, alkat, mozgáskultúra, szituatív cselekvések, feladatmegoldási helyzetek és a kooperatív tevékenységet jelentő feladatok nagy száma pl.

A magyar nyelv és irodalom összetettsége következtében nyújt

nagy megfigyelési és értékelési lehetőséget a nevelők számára.

A történelem és a matematika a gondolkodás jellemzőivel és a szorgalom szerepével emelhető ki.

Feltűnő ugyanakkor a gyakorlati foglalkozás tényanyagának "szolidabb" mennyisége, valamint kissé szürkébbnek mutató minősége is. /Anélkül, hogy a tantervi követelmények teljesítésének hiányzó paramétereit, vagy a munkavégzésnek az egyénre jellemző jegyeit emlitenénk meg. A tárgy fontossága elsősorban abban jelölhető meg, hogy az elmélet és a gyakorlat kapcsolódása, valamint a fizikai munkavégzés egyénije jellemző karakterisztikái e tárgy keretében lennének nagyon jól értékelhetők./vö.: II.rész, 1.pont28.oldal/

Az egyes tantárgyak esetében a tanulókra vonatkozó tényeket

- a megismerő folyamatok;
- az érzelem és a figyelem, mint állapotok, valamint
- a végrehajtó funkciók /akarat és cselekvés/ blokkjai felől rendszereztük.

Összesítve e tényeket, az alábbi eredményeket kaptuk:

N= 87 tanuló

A tanulókra vonatkozó tények összesítése

A megismerő folyamatokban értékelhető tények: 399 jelzés /tény/

- érzékelés	-
- észlelés	-
- képzelet	10
- emlékezet	8
- a gondolkodás	337
- beszéd	4

Az állapotok értékelhető tényei: 102 jelzés /tény/

- érzelem	28
- figyelem	74

A végrehajtó funkciók értékelhető tényei: 246 jelzés/tény/

- akarat	111
----------	-----

összes: 747 jelzés/tény

A jelzett összesítésbe az összes tény 21,34 %-át sorolhattuk be. Ezért mindenképpen szükséges a tények további 4/5-ének a besorolása egy átfogó rendszerbe.

Táblázatunk ezért a mentális képességek, az akarat és a cselekvés mellett további faktorokat is figyelembe vesz - a tanári jelzések függvényében.

N = 87 fő

A tanulókra vonatkozó tantárgyi tények összesítése

Megnevezés	összes tény	%
- a képességekről általában	371	9,34
- a tantárgyakban mutatkozó képességek	363	9,14
- tantárgyi érdeklődése és eredmény	221	5,56
- tantárgyi teljesítménye	682	17,18
- a képesség és a teljesítmény hányadosa	153	3,85
- a szorgalom	424	6,09
- a szorgalom és a teljesítmény hányadosa	78	1,96
- aktivitása /passzivitása/	166	4,18
- gondolkodása jellemzői	337	8,49
- felfogóképessége sajátosságai	69	1,73
- érzelmei	28	0,70
- akarata	111	2,79
- tanulásának sajátosságai, módjai, minősége	148	3,72
- emlékezete sajátosságai	8	0,20
- képzelete	10	0,25
- olvasottsága, műveltsége	34	0,85
- az alapképességek szintje	82	2,06
- speciális képességei	51	1,28
- önismerete, értelmi tulajdonságainak jellembeli vetületei	55	1,38
- igényessége /önmagával és másokkal/	93	2,34
- kötelességtudata fejlettsége	52	1,31
- a pályára felkészülés tervszerűsége	-	0,00
- munkához való viszonya	40	1,00

- munkájának jellemzői	247	6,22
- közösségi magatartása, viszonyulá- sai	136	3,42
- vezetői képességei /alkalmasság/	9	0,22
<hr/>		
Összes	3.968	100,00%

Szembeötlő, hogy az adott tantárgyak keretében a tanárok nem vállalkoztak a pályára felkészülés tervszerűségének megítélésére. Annak ellenére, hogy a személyiség-lapokon erre vonatkozó utalásokkal találkoztunk, e téren még további elmélyült feltáró és elemző, valamint gyakorlati-pedagógiai tevékenységekre van szükség. Ennek első és alapvető lépése, hogy a szaktanárok saját tantárgyaikban /amely valamely szakma és foglalkozási csoportban un. alapozó tárgy/ a jó és a kiemelkedő eredményeket elérő fiatalokkal a pályapedagógiai szempontokra, mint továbbtanulási fő irányokra figyelve foglalkozzanak. Itt természetesen nem szabad szem elől téveszteni, hogy a matematika és a fizika a felsőoktatási intézetekben 71-73 %-ban un. felvételi tárgy. A szaktárgyi alapozás azonban csak szükséges, de nem elégséges feltételek a pálya megválasztásának.

A szaktárgyi tények megnevezései mutatják, hogy a tanulónkénti 45,6 tény belső megoszlása - tantárgyi keretekben - gazdag értékelési - jellemzési anyag birtokába juttatta az osztályfőnököket. Így - és ez volt eredeti elképzelésünk - a továbbtanulási jelentkezési lapokon összefoglalt zárójellemzések tényszerű ismeretanyag birtokába juttathatják a felvevő középfokú oktatási intézeteket.

A továbbiakban ezért érdemes a tények tantárgyak szerinti megosztását áttekinteni.

A tanulókra vonatkozó tények tantárgyi bontásban

A TANULÓKRA VONATKOZÓ TÉNYEK TANTÁRGYI BONTÁSBAN

	MAGYAR	OROSZ	ANGOL	TÖRTÉNELEM	BIOLOGIA FÖLDRAJZ	MATEMATIKA	FIZIKA	RAJZ	KÉMIA	GYAKORLATI F.	TESTNEVELÉS	ÉNEK	ÖSSZES	%
Képességek általában	13	53	-	42	19	21	11	21	40	9	142	-	371	9,34
A tantárgyakban mutatkozó képességek	4	18	8	11	17	3	32	82	28	73	69	17	363	9,14
Tantárgyi érdeklődése és eredménye	13	18	-	35	13	21	37	28	46	-	6	4	221	5,56
Tantárgyi teljesítménye	193	46	9	31	22	69	42	171	31	13	44	7	682	17,18
A képesség és a teljesítmény hányadosa	-	24	-	22	25	14	16	13	7	7	23	2	153	3,85
A szorgalom	10	50	14	59	29	39	-	33	44	63	49	13	424	6,09
Szorgalom és teljesítm. hányadosa	6	18	-	9	20	-	2	5	2	3	13	-	78	1,90
A gondolkodás jellemzői	57	12	5	12	27	100	46	8	47	-	23	-	337	8,49
A felfogóképesség sajátosságai	3	-	-	27	8	2	-	-	2	9	18	-	69	1,73
Akarata jellemzői	13	5	-	-	5	7	3	4	-	9	65	-	111	2,79
Tanulásának sajátosságai, módjai, minősége	24	-	-	15	13	37	12	10	21	16	-	-	148	3,72
Emlékezete sajátosságai	4	-	-	-	3	-	1	-	-	-	-	-	8	0,20
Képzelete	7	-	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	10	0,25
Olvasottsága, műveltsége	28	-	-	-	3	-	-	-	2	-	1	-	34	0,85
Alap- és alapvető készségei szintje	-	32	8	2	1	23	6	-	1	-	9	-	82	2,06
Speciális képességei	4	-	-	5	1	-	4	11	8	-	18	-	51	1,28
Önismerete, értelmi tulajdonságainak jellembeli vetületei	17	11	-	1	5	-	14	-	-	-	7	-	55	1,38
Igényessége /önmagával és másokkal/	7	6	-	-	9	7	10	32	-	-	22	-	93	2,34
Kötelességtudata, fejlettsége	8	-	-	1	9	8	2	11	13	-	-	-	52	1,31
A pályára felkészülés tervszerűsége	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,00
Érzelmei	4	4	-	4	5	2	-	3	-	-	4	2	28	0,70
Aktivitása /passzivitása/	9	53	-	69	10	10	-	1	-	3	-	11	166	4,18
A munkához való viszonya	-	1	-	15	4	1	-	4	-	8	7	-	40	1,00
Munkavégzésének jellemzői	10	8	2	20	56	31	30	12	30	37	10	-	246	6,22
Közösségi magatartása	1	16	-	-	29	1	-	2	1	-	86	-	136	3,42
Vezetői egyénisége	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9	-	9	3,42
ÖSSZES	435	376	46	381	333	396	289	457	323	250	625	57	3968	

A megismerő folyamatok és mentális képességek dominanciája szembeötlő, mintegy 1150 tény /kb. 30%/. Nagyon fontos jelzés, hogy az "érzelmek" alig érzékelhető mennyiségben /28 jelzés/0,70%/jelennek meg a szaktanári jellemzésekben, értékelésekben. Az érzelmek szerepének hangsúlyozása pedig már közhelyszámba megy a szakirodalomban, de az iskolai felügyeleti vizsgálatokban is. Az érzelmek különös fontosságát témánk esetében a gyakorlat bizonyítja: a pályaválasztási motívumok kb. 70 %-a érzelmi;-mert "szerelem".

A "tantárgyi érdeklődés" sor jelzései /221/ 5,56 %/ mögött is fájó hiányok huzódnak meg, mert a 87 tanulóra vonatkozó tantárgyi jelzésszám /magyar-13; történelem-35, matematika-21; gyakorlati foglalkozás-0; kémia-46 pl./ a képesség és a sikerorientált motiváltság egymásra találásának szükségességét jelzi.

A figyelem jellemzőire utalás - 8 tárgy esetében 74 jelzés /ez 1,86%/ megközelítően elfogadható, mert a koncentrált, a szétszórt, a labilis, a tudatos figyelem tendenciája összefüggésben van az általános értelmi fejlődéssel /a fejlettséggel egy adott időpontban/. Azt majd célul tűzhetjük ki magunk elé, hogy helyes pedagógiai irányítással a figyelmet - az érzéki tartalmaktól az elvont tartalmak-ra való tudatos figyelem irányába - fejlesszük.

Fontos mutató a szorgalom meglétére vagy hiányára utalás is, mert a képesség és a teljesítmény, valamint a szorgalom és a teljesítmény hányadosában érthetjük meg azokat, akik képességeik alatt vagy fölött produkálnak. Ennek a ténynek pedig már prognosztikus értékű jellembeli vetületei is lehetnek a személyiség és a pályakövetelmények összehasonlításában.

Igen fontos az általános iskolákban a képzelet fejlesztése.

Ezért sajnáljuk, hogy a tanulói képzeletre 3 tárgy esetében utalnak csak - 10 esetben. A tantárgyi teljesítmények növelése el nem hanyagolható fontossága a felvételekért indult "versenyben". A képzelet - és nem az ábrándozás! - fejlesztése azonban innovált és érzelmileg is gazdag fiatalokat jelenthet a jövő számára.

Ehhez hasonlóan fontos a műveltség, a széles látókör megalapozása már az általános iskolában. Ez természetesen a családi környezeten, döntően az igényszinten alapuló kérdés /Gazsó F.: 1971./, iskolai vetületei sem elhanyagolhatók természetesen. Az olvasottságra, a műveltségre 8 tantárgy esetében nem is utaltak. Irodalomnál 28 tanuló olvasottságát /elsősorban a szépirodalomra vonatkoztatva/ említik a nevelők. Biológia-földrajz tárgyaknál 3, kémiánál 2, testnevelésnél 1 tanulónál jelenik meg a műveltség említésre méltó szinten.

Az igényesség faktor /önmagával és másokkal szemben/ ugyan-csak a két szélső értéket foglalja magában. A 93 jelzés 7 tantárgyra vonatkozik /5 tárgynál nem találtunk utalást/. Eme jelzések leggyakrabban a feladatok végrehajtásában jelentkező normatívát, valamint a kivitelezési, tehát a formai gondosságot jelentik elsősorban. Ezért döntően a hanyag, a rendetlen írásbeli munkákra és feladatokra vonatkozik a jelzés. Ugyanakkor a személyiség karakterisztikáját is meghatározzák nemtörődömség és türelmetlenség esetében.

Nagyon fontosak a végrehajtó faktorba sorolható jelzések. Az akarat sajátosságaira III jelzés /2,79%/ utal. Négy tárgy esetében nem találtunk utalást. A cselekvés mint végrehajtó funkció, igen összetett. Magában foglalja a tanulás /a munkavégzés/ módját és minőségét, az ismeret-el-sajátítási folyamatban tanusított magatartást: bekapcsolódás a tanórai /közös/ munkába, a tanítási óra eredményességének segítése, a képességeknek megfelelő teljesítmény nyújtása, a munkához való viszony jellemzői - és még so-

rolhatnánk tovább e funkció értéktartományát.

Fontossága következtében kiemeljük a munkához való viszonyra utaló jelzéseket /40 jelzés/1,00%/, a munkavégzés jellemző jegyeit és ismérveit /246 jelzés, 6,22%/. Az anyagból szemléltetésül néhány ismérvet kiemelünk:

- Munkához való viszony: példamutató, megbízható, érdektelen, céltudatos, fizikai munkát szívesen végez, szeret dolgozni, kényelmes, "rossz" és "nem jó" a munkához való viszonya, stb.
- A munkavégzés jellemző jegyei: ügyes, ügyetlen, kapkodó, rendszertelen, lendületes, pontos, precíz, önálló a munkában, ötletes, segítséget nem fogad el, megoldási tervet készít, stb.

Bemutatásukat azért tartottuk szükségesnek, mert a szaktanári összegzések szintézisbe hozása az osztályfőnökök feladata volt. A szaktanári jelzések tehát olyan építő egységek a tanulói személyiség értelmezéséhez, amelyeket egyrészt az alapozó tárgyak vonalán - konkrétan be kell építeni a jellemzésbe, másrészt egyéb információk birtokában össze kell vonni; sajátos absztrakciót kell tehát létrehozni.

3. A tanulói zárójellemzések összeállításának lehetőségei az egyes tantárgyakban

1. Szaktanári értékelések tantárgyanként. Ebből a forrásból 3968 jelzésre /tanulónként 45,6 tény átlagosan/ támaszkodhattak.
2. A személyiség lapokon rögzített feljegyzések az általános iskolában eltöltött 8 évre vonatkoznak. Ezek tehát a tendenciákat, valamint a személyiség-fejlődés csomópontjait is rögzítik. /A Tü.100.r.sz. nyomtatvány, L. 11. sz.Melléklet./
3. Az osztályfőnök saját szaktanári észrevételei, folyamatos feljegyzései /családlátogatások, szülői értekezle-

tek, fogadó órák, osztályfőnöki órák, az osztályban tanító tanárok nevelőmunkájának koordinálásából eredő információk pl./.

Mindezek kiegészülnek a tanítási órán kívüli iskolai rendezvények /szakkörök, ifjúsági mozgalom, versenyek és rendezvények stb./, és az iskolán kívüli elfoglaltságok /zenetanulás, népitánc, kirándulások, táborozások; a család, a rokonság, egyéb közösségek és intézmények, tevékenységek /nevelői hatásaival, amelyek nem egy esetben döntő módon befolyásolják vagy befolyásolhatnák a tanuló személyiségének fejlődését, irányulásait: pályaválasztását.

A zárójellemzések tanulmányozása egyéb szempontból is kedvező tapasztalatokat hozott. Korábban az osztályfőnökök - a szaktanári szinopszisok hiányában - elsősorban a családlátogatásokra és a saját szaktanári tapasztalataikra támaszkodtak. A jellemzésekben pedig a pszichikus folyamatok leírása dominált /L.I. Első rész, 2. fejezet, 37. oldal: A személyiség ismeretének tükröződése a jellemzésekben/.

A Rókusi Általános Iskola osztályfőnökei által készített jellemzésekben ugyanakkor éppen az iskolatípus, valamint a választott szakirányoknak megfelelő /szakmai/ alapozó tárgyak bemutatásai szerepelnek döntően.

Érthető és helyeselhető osztályfőnöki magatartás, hogy a tanuló személyiségének pozitív tulajdonságait mutatják be elsősorban. Nem tapasztaltuk, hogy a személyiség-lapokból olyan "korábbi" bejegyzéseket vettek volna át, amelyek a szaktanári szinopszisok szerint ellentétesek lennének "már" a tanuló aktuális státuszával. Ezt a 8/d osztály mellékelt dokumentumai meggyőzően bizonyítják /12. .számu melléklet/.

Ugyanakkor nem hallgatták el a képességbeli korlátokat, az akarat és a szorgalom ingadozásaiból következő teljesítményhullámzásokat. Ezek ugyanis /a későbbiekben/ károsan befolyásolnák az átmenet így is meglévő problémáit, és megtévesztenék a nevelés folyamatosságára törekvő kollégákat a magasabb iskolafokozatban.

Meglepő, hogy a Rókusi Általános Iskola három 8. osztályát vezető osztályfőnök messzeménően tartotta magát ahhoz az előzetes

megállapodáshoz, hogy jellemzéseik a tanulók érdemjegyekkel kifejezett előmenetelének szöveges indokolásai legyenek - a személyiségképbe illesztve. Másrészt a továbbtanulási irányoknak megfelelő alapozó tantárgyak - mint a szakma elsajátításának elméleti /és gyakorlati/ alapjai - bizonyos mértékig vetítsék előre a beválás lehetőségét is. /Pl.: 6/b: B.A., E.K.; 8/a: A.H., M.J.; 8/d: A.Gy., M.A.; V.R./

Csak számszerű bizonyíték ahhoz a megállapításhoz, hogy a szaktanárok az "Első rész"-ben közreadott helyzet- és tényfeltáró képen tudtak lépni és a jellemzések gerincét az osztályban tanító tanárok szükséges jelzéseire építették: A matematika minden szakmában és minden szinten nélkülözhetetlen. Ezért az a/ osztályban - két kivétellel - minden tanulónál szerepel a matematika a jellemzésekben. A b/ osztályban a földrajz és biológia szakos osztályfőnök 21 tanulónál, a d/ osztályban a földrajz és biológia szakos osztályfőnök 21 tanulónál, a d/ osztályban pedig a rajz szakos osztályfőnök 7 tanulónál nem tesz említést szaktárgyának arról a gazdag jellemzési lehetőségéről, amelyet a továbbtanulási irányok szükséges esetében más tanulónál megfigyelhettünk.

Lényegében a tanulónkénti 45,6 szaktárgyi tény gazdagsága lehetővé tette a szükséges és az elégséges tények kiválasztását.

Ezt döntőnek és nagy eredménynek tartjuk a "kollektív jellemzéseknél."

Érdemes megfigyelni az osztályfőnökök mennyiben tudnak támaszkodni a szaktanárok összefoglaló értékeléseire a zárójellemzések összeállításában.

/A 8/D osztály teljes anyagát - lévén ez angol tagozatos is - a 12. sz. mellékletben közöljük: a szaktanári értékeléseket, a személyiség lap valamennyi bejegyzését és az ezekből készített zárójellemzést./

Az alábbi mintában minden 7. tanuló lapját kiemeltük a 87 fős populációból: 1., 7., 14.../

a/ magyar nyelv és irodalom

osztály név	a szaktanári értékelés szövege	a zárójellemzésben szereplő megállapítás
8/a A.H.	Figyelme nem kitartó, hullámzó. Türelmetlen. Fantáziája jó, fogalmazása írásban igen jó. Helyesírása átlagon aluli. - jelentkezett: - gimnázium - egészségügyi szakiskola	Figyelme nem kitartó, hullámzó. Fantáziája élénk, fogalmazása írásban igen jó. Helyesírása átlagon aluli.
F.J.	Írása, helyesírása nagyon elmaradott, bár fogalmazni tudna. Szóbeli kifejező képessége jó, de szorgalma változó. Munkája nem megbízható. - jelentkezett: cukrász, szakács	Írása, helyesírása nagyon elmaradott, bár fogalmazni tudna. Szóbeli kifejező képessége jó, de szorgalma változó.
L.T.	Csak szorgalom hiányzik. Különben közepesnél jobb képességű. Fantáziája jó, írása is "jó". Emlékezete is megbízható. <u>Lassu!</u> Hiányzik az iskolai munkára szoktatás. - Jelentkezett: karosszéria lakatos	Közepesnél jobb képességű, csak a szorgalom hiányzik. Fantáziája, írása is jó. Emlékezete megbízható.
Sz.K.	Érdektelen. Írásbeli munkája közepes. Fantáziája nincs. Önállóan nem gondolkodik. - Jelentkezett: Textilipari szakközépiskola	---

8/b

A.É. Jól tudja figyelmét a tanu- Jól tudja figyelmét összpontosí-
lási tárgyra összpontosita- tani a tanult tárgyra.....
ni. Szépirodalmi műveket ol-Beszéde gyors, elemző képessége
vas. Beszéde gyors. Elemző- jó.
készsége jó.

E.K. Tanulásának színvonala kö- Tanulásának, munkájának színvo-
zepes. Fogalmazásainak sti- nala magas.... Fogalmazási és
lusa nem elég választékos. helyesírási készsége, versmondó
Helyesírási készsége köze- képessége, nyelvi ismerete jó.
pes.

-Jelentkezett: gyors és
gépiró iskola

K.É. Magolva tanul. Olvasási Tanulásának színvonala alacsony.
készsége közepes. Fogalma- Olvasási, fogalmazási, helyesi-
zási és helyesírási kész- rási készsége gyenge.
sége gyenge.

-Jelentkezett= varrónő

Sz.L.: Önállóan, gondolkodva
tanul. Olvasási és be-
szédképessége jó. Fogal-
mazási és helyesírási
készsége sokat javult
- Jelentkezett: háztar-
tási gépszerelő

Gondolkozva tanul.....

T.Zs. Magolva tanul. Beszéd,
olvasási, fogalmazási
és helyesírási készsé-
ge gyenge ,

-Jelentkezett: Rózsa

F. Szakközépiskola:
-gépjárműtechnika
-épületvillamosság

F.B. Önállóan, gondolkozva
tanul. Választékosan
fogalmaz. Helyesírása
és elemző készsége jó.
Olvasott.

- Jelentkezett: gimná-
zium, közgazdasági
szakközépiskola

Tanulása mechanikus...Beszéd-
olvasási-, helyesírási készsége
gyenge.

Jó képességű. Gondolkodva tanul,
az összefüggéseket jól látja....
A nyelvi tárgyakból....tudásanyaga
jó. Helyesírása, nyelvi ismeretei,
elemző- és beszédképessége jó. Olvasott

- J.R. Felfogóképesége gyors és biztos. Fogalmazási és helyesírási készsége jó. Nyelvtani ismeretei szilárdak. Olvasott
- Jelentkezett: gimnázium
- R.G. Lassu gondolkodásu. Fogalmazási és helyesírási készsége elég jó. Logikai készsége nem elég fejlett.
- Jelentkezett: közgazdasági
 husipari szakközépiskolák.
- Sz.A. Önállóan, gondolkozva tanul. Választékosan fogalmaz. Helyesírása hibátlan. Versmondási készsége fejlett.
- Jelentkezett: gimnázium.
- Gyors felfogóképeségü, logikus gondolkodásu...igen olvasott.
- Gondolkodása lassu...Logikai készsége nem elég fejlett... Fogalmazási, helyesírási készsége elég jó.
- Gondolkodása elég gyors. Feladatok megoldásában önálló.... Nyelvérzéke, beszédkésztsége jó. Választékosan fogalmaz. Helyesírása hibátlan. Versmondó készsége fejlett. Kazinczy-versenyen eredményesen szerepelt.

Szembetünő a szaktanári értékelésekre támaszkodás intenzitása. Ezt természetesen a választott iskola típus és a bennük foglalt pályakörök szakmai alapozó tárgyai jelentősen módosítják. /gimnázium és ipari szakközépiskola például/

Vizsgáljuk meg, hogy az orosz /a D osztály esetében a 15 fős angol nyelvi csoport/ nyelv tanárainak jelzéseit hogyan építették be az osztályfőnökök a jellemzésekbe:

b/ Orosz és angol nyelvek

8/a

- A.H. Lusta, flegma, szókincse kevés, nyelvi alapok hiányoznak. Nem is igyekszik.
- Jelentkezett= Gimnázium
 egészségügyi szakiskola.
- F.J.: Nyelvi alapok hiányoznak, kis szókészlet, lassu, felületes. Szorgalommal többre jutna.
-Jelentkezett: cukrász, szakács
- Orosz nyelvi alapjai gyengék, szókincs kevés. Órákon passzív, tanulása nem rendszeres.
-szorgalma változó.

L.T. ViSSzahuzódó, lassu, közepes képességek, készségek. Érdeklődési köre inkább gyakorlati és technikai jellegű.
- Jelentkezett: karosszéria lakatos

Sz.K.:

Jelentkezett: Textilipari Szakközépiskola

- - - -

8/b

A.É. Csak az utóbbi időben aktiv, most sokat fejlődik, segíti az órát, de nem biztos tudásu. Igyekvő.
- Jelentkezett: gimnázium

- - - -

E.K. ViSSzahuzódó, félénk, de igyekvő. Közepes nyelvi készségek. Nyelvi készsége is közepes.
- Jelentkezett: gyors és gépiró iskola

K.É. Felelőtlen, flegma, passzív, Nyelvi készsége gyenge, írásbeli érdektelen. Gyenge tudásszint. feladatai gondatlanok.
- Jelentkezett: varrónő

Sz.L.: Lassu, nem érdeklődik. Passzív. Többet tud, mint amit mutat.
- Jelentkezett: háztartási gépszerelő

- - - -

T.Zs.: Jóakaratu, időnként aktiv, de nagyon gyenge nyelvi ismeretek, gyenge íráskészség. Jelentkezett: varrónő

- - - -

8/d orosz/angol

A.F. Közepes ismeretek, készségek, néha figyelemreméltó teljesítmény is. /nyelvkészsége közepes, szorgalma változó, felkészültsége hiányos.

Aktivitása, figyelme változó.

- Jelentkezett: Rózsa Ferenc Aktivitása, figyelme változó.
Szakközépiskola:
- gépjárműtechnika
- épületvillamosság
- F.B. Aktiv, de szerény, jó beszéd- A tanórákon általában aktiv...
készség, nyelvi ismeretek A nyelvi tárgyakból...tudásanya-
- Jelentkezett: gimnázium ga jó...nyelvi ismeretei
beszédkészsége jó.
- J.R. Értelmes, de hanyag, nyegle, Igen jó szellemi adottságokkal
nem érdeklődik. Gyors gondol- bir...valamennyi tárgyhöz van
kodás, jó beszédkészség, de tehetsége. Eredményeit a legkiseb-
hiányos ismeretek. sebb erőfeszítés nélkül is eléri
- Jelentkezett: gimnázium
- R.G. Általában aktivan dolgozik,
hiányos nyelvtani ismeretek,
ingadozó szorgalom. / Nyelvér-
zéke közepes. Szorgalma inga-
dozó, alapfogalmak hiányosak
- Jelentkezett: közgazdasági
Szakközépiskola
Élelmiszeripari Szakközép-
iskola
- Sz.A. Nagyon aktiv, biztos tudásu, Tudása biztos, pontos. Nyelvér-
jó nyelvérzék, beszédkészség. zéke, beszédkészsége jó.
- Jelentkezett: gimnázium

A nyelvi tárgyaknál egyértelműbben érzékelhető a nem alapozó tárgyak negligálásának - gyengébb eredmények esetén - gyakorlata. A szaktanári értékelésekből az általános habitusra vonatkozó jelzéseket azonban átveszik és beépítik az osztályfőnökök a jellemzésekbe. Így egyes szaktárgyi információk manifesztálódnak. Egyelőre azonban maradjunk meg a jelenség érzékelésének szintjén; várjuk meg a többi tárgy jelzéseiből levonható osztályfőnöki magatartás tanulságait.

A történelem tárgy alkalmas arra, hogy lemérje a tanulók logikai és összefüggés-felismerő készségét, a tények, a jelenségek mögött meghúzódó tendenciák elemzésének képességét. Ugyanakkor a memória /sajátosságai/ és a szorgalom vizsgálatára is alkalmas. A világnézeti nevelésben, a politika érzékelésének és értékelésének feladatában betöltött szerepe, az állampolgárrá válásban, a társadalmi életben részt vevő új generáció felnevelésében pedig kulcshelyzet és szerepet tölt be a történelem. Mint "tantárgy"- abszurd helyzetű. A társadalmi nevelésből kiragadva pedig értékét elveszti és a tények, események, valamint a politika regisztrátumává válik.

Érdekes ezek után megvizsgálni, hogy mit "mondanak" a szaktanári jelzések:

c/ történelem

8/a

A.H. Órákon passzív, érdektelen, Órákon passzív, tanulásban időnként tanulja csak meg a nem rendszeres leckét.

- Jelentkezett: gimnázium

F.J. Az órákra ritkán készül fel, Az órákra ritkán készül fel, óra közben passzív, csak se- csak segítséggel tud felelni. segítséggel tud felelni. Nehezen absztrahál, inkább csak a látottakat tudja vissz-

-Jelentkezett: cukrász szakács szaadni.

L.T. Csendes, órákon alig nyilatkozik meg, bár figyel. Közepes képességű, szorgalma is változó.

Szellemi képességei közepesek. A több kitartást és szellemi igénybevételt kívánó tantárgyakból gyengébb.

- Jelentkezett= karosszéria lakatos

- Sz.K. Kezd érdeklődni a tantárgy iránt. Közepes képességű, eredményt csak nagyobb szorgalommal érhetne el.
-Jelentkezett: gimnázium, Textilipari Szakközépiskola.
- Az órákon érdeklődő.
Ugyanakkor több tárgyból érdektelen. Ezért előmenetelében az egyes tárgyak között nagy különbség van.
- 8/b
- A.É. Érdeklődik a tantárgy iránt. Szorgalmas, órákon csendes, kissé passzív.
-Jelentkezett: gimnázium.
- Fegyelmezett, szorgalmas, érdeklődő.
- E.K. Órákon nagyon csendes, passzív. Történelmi képzelőereje nagyon szegényes, Szorgalma változó.
- Jelentkezett: gyors- és gépiró iskola
- - -
- K.É. Egyáltalán nem tanul, az órán már semmihez sem tud hozzászólni, olyan minimálisak az ismeretei.
- Jelentkezett: varrónő
- Munkáját csak irányítással, felügyelettel végzi el.... tárgyi tudása minimális.
- Sz.L. Érdeklődik a tantárgy iránt. Órákon figyelemmel dolgozik, szorgalma jó.
- Jelentkezett: háztartási gépszerelő.
- A fizika érdekli elsősorban. /Kiemelés tőlem- Z.J./
- T.Zs. Képességei nagyon gyengék, órákon teljesen passzív, szorgalma nincs, alig tanul meg valamit az anyagból.
- Értelmi képességei nagyon gyengék.

- Jelentkezett: varrónő

8/d

A.F. Logikus gondolkodásra
képes, tudásanyaga jó,szorgalma változó.
szorgalma változó.

- Jelentkezett: gépjármű-
technika, épületvilla-
mosság

F.B. Tudásanyaga jó, órákon Az összefüggéseket jól lát-
aktivan dolgozik, szorgal-ja...és történelemből tudás-
ma példás, összefüggések anyaga jó.
meglátására nem mindig ké-
pes.

- Jelentkezett: gimnázium

J.R. Nagyon érdeklő a történe- Valamennyi tárgyhöz van te-
lem. Órákon aktiv, rend- hetsége. Eredményeit a leg-
szeresen készül, tudása kisebb erőfeszítés nélkül
jó. Érdeklődik a politikai éri el.
kérdések iránt.

- Jelentkezett: gimnázium

R.G. Közepes képességű, válto-
zó szorgalmu tanuló,
tudásszintje is közepes.

- Jelentkezett: közgazda-
sági, Élelmiszeripari
Szakközépiskola

Sz.A. Megbízhatósága, szorgal-
ma példamutató. Tudása
jó, gondolkodási képessé-
ge jó.

- Jelentkezett: gimnázium

Gondolkodása elég gyors.
Minden munkában megbízható,
igen szorgalmas emberke.

A szaktanári jelzések közül négy jelzi a politika iránti érdeklődést, egy a történelmi képzelőerőt. Egy tanulónál emlitik meg a tárgy iránti tehetséget /8/D: S.Cs.: "Politikai érdeklődésű, érti és szereti a történelmet, tehetséges."/.

Mindenképpen érdemes elgondolkodni azon, hogy az összefoglaló értékelések mögötti egyedi értékek, pl.: megbízható, példamutató, aktivan dolgozik stb. mögötti értéktartományok jelzése nem lenne még célszerűbb? A megbízhatóság, a példamutatás területeinek behatárolásai nem vinnének közelebb a tanuló képességeinek, személyiségének jobb megismeréséhez? Az minden esetre nagyon fontos érték, hogy 22 esetben jelzik a tanuló képességének és teljesítményének hányadosát, valamint - a serdülő korban fejlődéslélektanilag ingokoltan - utalnak a tanítási órai tanulói tevékenységek minőségi változásaira: javult, hanyatlott, egyenletes színvonalu pl./.

A korábban felvetett kérdésre - világnézeti-politikai nevelés, állampolgárrá válás - közvetlenül nem utalnak a jelzések. Erre csak az összefoglaló értékelésekben impliciten rejlő tartalmak alapján - következtethetünk. Pl.: "érdektelen", "kezd érdeklődni" a történelem iránt, az órákon "aktivan" dolgozik. Ezeket az értékeket ezért egybe kell vetnünk a tanuló viszonyulásaival és a felelős függőségi rendszerben betöltött szerepeivel.

A következő tárgy, amelyet a szaktanár azonossága következtében összevonatan jeleztek, az élővilág és a földrajz. A tárgyak kulcshelyzetűek. Az élővilág értéktartománya kitágult; a személyi higiénától a környezetvédelemig egységbe fogja életünket. A földrajz pedig éppen ebből az indításból össze is kapcsolódik a történelemmel, és elvezet a természettudományokig. Ugyanakkor a demonstrációs lehetőségek gazdagsága új szempontokat vezet be a személyiség megismerésébe, fejlesztésébe és értékelésébe.

d/ élővilág / földrajz

8/a

A.H. Munkája a 8. osztályban sokat javult. Igyekező
- Jelentkezett: gimnázium, egészségügyi szakiskola

Biológiából, földrajzból sokat javult a munkája. Ezekből a tárgyakból igyekező.

F.J. Érdeklődése biológiából igen jó. Ismerete igen felületes. Órai munkája jó, írásbeli feladatai gyengék.
- Jelentkezett: cukrász, szakács

A biológia iránt érdeklődik. Biológiából az órai munkája jó, de az iskolai feladatai gyengék.

L.T. Változó szorgalmu, a 8. osztályban javult. Igyekező az utóbbi időben.
- Jelentkezett: karosszéria lakatos

- - -

Sz.K. Segítségre szorul a munkában. Igyekező az utóbbi időben.
Jelentkezett: gimnázium, Textilipari Szakközépiskola.

Azokat a tárgyakat szereti, amelyeket nem kell tanulni.

8/b

A.É. Szerény, megbízható. Érdeklődő. Tudása közepes szintű. Önálló.
- Jelentkezett: gimnázium

..... érdeklődő.

E.K. Gyenge tudásu, logikai készsége minimális. Írányítással elvégzi a munkát.

Tanári segítséggel, félénken dolgozik.

-Jelentkezett: gyors és
gépiró iskola

K.É. Kényelmes, irányítani, biz-
tatni kell.

- Jelentkezett: varrónő

Sz.L. Elvégzi feladatát, de
nem lelkes. Megfigyelé-
sei pontosak, tudását
alkalmazza.

- Jelentkezett: háztar-
tási gépszerelő

T.Zs. Igen gyenge szellemi ké-
pességű, de igyekvő az
órán. Fizikai munkát szí-
vesen végez.

Jelentkezett: varrónő

Munkáját csak irányítás-
sal, felügyelettel végzi
el.

A rábizott feladatát pon-
tosan, jól elvégzi.

....értelmi képességei
nagyon gyengék....Kedve-
li a fizikai munkát.

8/d/

A.F. Hullámozó teljesítménnyel
dolgozik. Ha megkomolyodik,
értékes lesz.

- Jelentkezett: Rózsa F.
Szakközépiskola: gépjár-
motechnika, épületvilla-
mosság

Akarata, kitartása fejleszt-
ésre szorul.

F.B. Teljesítménye jobb mint
adottságai. Igyekvő, de az
összefüggéseket nehezen
látja.

- Jelentkezett: gimnázium

A tanórákon általában
aktív.....törekvő.

J.R. Igen gyorsan, egyértelműen
dolgozik, gondolkodik. Tel-
jesítménye igen jó. Munka-
füzete nem szép.

- Jelentkezett: gimnázium

Igen jó szellemi adottsá-
gokkal bír.

- R.G. Jól dolgozik Önállótlan. Igyekező.feladatmegoldásban
- Jelentkezett: közgazdasági, Élelmiszeripari Szakközépiskola nem elég önálló...Nagyon igyekező.
- Sz.A. Megbízható, pontos a munkája. Sok plusz munkát vállal. Minden munkában megbízható.....igényes.
- Jelentkezett: gimnázium

Az igen összetett tantárgyi egységek talán módot sem adhattak a részletezőbb jelzésekre. A 87 tanulónál az érdeklődésre 5, a tantárgy szeretetére 7, egy tanulónál /8/a:Sz.Z/ arra utalnak, hogy örömforrás a tárgy. A plusz munka szíves vállalására hét esetben utalnak a szaktanárok.

A természet szeretetére nem találtunk utalást. Egy tanulónál jelzik, hogy "gyűjt" az élővilág tantervi keretein túlmenően is /8/a:T.Zs./.

Véleményünk szerint - és ebben nem cáfolnak meg a tények - a tanulók számára a természeti környezet az urbanizáció és a motorizáció eredményként kissé távoli marad. Az esztétikumban megjelenő természeti szép észrevétele és értékelése e két "tantárgy" keretében említésre sem került. Napjaink környezetszennyezése, a meg nem ujuló energia és nyersanyagforrások ésszerű hasznosítása olyan történelmi-gazdasági tény, amely csak a személyiségben jelentkező pozitív tulajdonságokkal biztosítható.

Kérdéseinkre a további természettudományi tárgyak és a rajz - az esztétikum megjelenítésének és értékelésének, a környezet széppé és emberivé alakításának tárgya - adhatnak talán választ.

e/ számtan

8/b

- A.É. Gondolkodása elég lassu.szorgalmas...Gondolkodása elég lassu, az össze-

érti meg. Feladatmegoldása függéseket nehezen látja meg.
közepes. Nagyon szorgalmas. Feladatmegoldó képessége
-Jelentkezett: gimnázium közepes.

E.K. Tanulása mechanikus, az Mechanikus a tanulása, az ösz-
összefüggéseket nehezen lát- szefüggéseket nem látja meg.
ja meg. Gyenge feladatmegol- Gyenge a feladatmegoldó ké-
dás, alapismereti hiányok. pessége. Alapismereti hi-
Nagyon passzív. ányok.

- Jelentkezett: gyors és
gépipró

K.É. Tanulása mechanikus, az ösz- Matematikai összefüggése-
szefüggéseket nem ismeri fel. ket nem ismeri fel, fela-
A feladatokat önállóan nem datokat önállóan nem tud
oldja meg. Érdeklődése, tu- megoldani, tárgyi tudása
dása nagyon minimális. minimális.

- Jelentkezett varrónő

Sz.L. Gondolkodása lassu, az ösz- Gondolkodva tanul, az ösz-
szefüggésekre nehezen jön szefüggésekre nehezen jön
rá. Feladatmegoldásban segí- rá, feladatmegoldásban se-
teni kell. Szorgalmas. giteni kell.

- jelentkezett: háztartási
gépszerelő

T.Z.S. Tanulása mechanikus, ér- Tanulása mechanikus, értel-
telmi képességei nagyon mi képességei nagyon gyen-
gyengék. Önállóan nem tud gék. Önállóan matematikai
feladatot megoldani. Nem feladatot nem tud megolda-
érdeklődik. ni.

- Jelentkezett: varrónő

8/d.

A.F. Szorgalma változó, ezért ...összefüggést látó.....

hiányos a tárgyi tudá-
sa. Az összefüggéseket
jól látja meg, gondolko-
dása jó.

....összefüggést látó.....

- Jelentkezett: Rózsa F.
Szakközépiskola: gépjár-
műtechnika épületvilla-
mosás

F.B. Szorgalmas, önállóan, gon- Gondolkodva tanul, az össze-
dolkodva tanul. Az össze- függéseket jól látja. Matemati-
függéseket jól látja. Alap- kai...feladatmegoldó készsége
ismeretei jók. Feladatmegol-jó....Szorgalmas, törekvő.
dó készsége jó.

- Jelentkezett: gimnázium

J.R. Gyors gondolkodásu, az ösz-	Gyors felfogóképességü...
szefüggéseket nagyon jól	Az összefüggéseket nagyon jól
meglátja. Alapismeretei	meglátja.
jók. Feladatmegoldó kész-	
sége jó.	

- Jelentkezett: gimnázium

R.G. Lassu a gondolkodása. Szorgalma ingadozó. Az összefüggéseket nehezen ismeri fel. Feladatmegoldásban önállótlan, mechanikus, elemzőkészsége gyenge. Gondolkodása lassu, az összefüggések meglátásában, feladatmegoldásban nem elég önálló.

Jelentkezett: közgazdasági
szakközépiskola.

Sz.A. Logikai készsége fejlett.	Logikai készsége fejlett.
Gondolkodása elég gyors.	Gondolkodása elég gyors.
Nagyon szorgalmas, kitartó.	Feladatok megoldásában önál-
Feladatokat önállóan oldja	ló....Igen szorgalmas.....
meg. Néha bizonytalan.	

- Jelentkezett: gimnázium.

f./ matematika /fizika /össze-
vontan/

8/a

A.H.Probléma felismerő képessége jó, csak kár, hogy a megoldásban kapkodó.matematikából sokat javult a munkája. Ezekből a tárgyakból igyekvő.Probléma felismerő képessége jó, a megoldásban néha kapkodó.

-Jelentkezett: gimnázium,
egészségügyi szakiskola

F.J.Matematikai érdeklődése minimális. A tanult ismereteket nehezen alkalmazza. Érdeklődése csekély. A tanult ismereteket nehezen alkalmazza.

- Jelentkezett: cukrász, szakács

L.T.Az egyszerűbb matematikai problémákat könnyen felismeri, a feladatmegoldó készsége mégis lassu. Keveset gyakorol. Matematikából az egyszerűbb problémákat könnyen felismeri, a feladatmegoldó készsége mégis lassu. Keveset gyakorol.

-Jelentkezett: karosszéria lakatos

Sz.K.Az anyagot könnyen megérti és gyorsan alkalmazza. Munkája pontos, átgondolt. Érdeklődő.

Azokat a tárgyakat szereti, amelyeket nem kell tanulni, a matematikát...Matematikából az anyagot könnyen megérti és gyorsan alkalmazza. Munkája pontos, átgondolt. Az órákon érdeklődő.

- Jelentkezett= gimnázium,
Textilipari Szakközépiskola

fizika

8/b.

A.É. Szorgalmas, érdeklődő. Logikai készsége nem elég fejlett. A kísérleteket ügyesen végzi.szorgalmas, érdeklődő....
Kísérleteket ügyesen végzi.

-Jelentkezett: gimnázium

E.K. Tanulásának színvonala alacsony. Gyenge a koncentráló képessége. Kísérletező készsége jó.

Gyenge a koncentráló képessége.

- Jelentkezett: gyors és gépiró iskola

K.É. Gyenge képességű, érdeklődés nélküli tanuló. Alapismeretei gyengék. Kísérletező készsége gyenge.

Fizikából alapismeretei hiányosak, kísérletező képessége gyenge.

-Jelentkezett: varrónő

Sz.L. Gondolkodási képessége jó. Feladatait gondosan, pontosan végzi. Szorgalmas.

A fizika érdeklő elsősorban.

-Jelentkezett: háztartási gépszerelő

T.Zs. Gondolkodása lassu. Tudása bizonytalan. Kevés érdeklődést mutat.

Gondolkodása lassu.

- Jelentkezett: varrónő

8/d

A.F. Gondolkodása lassu. Szorgalma változó. Megfigyelő képessége jó.

Önálló megfigyelésre képes... szorgalma változó.

- Jelentkezett: Rózsa F.
Szakközépiskola: gépjárműtechnika, épületvillamosság

F.B. Munkája tervszerű, figyelmes. Fizikai feladatmegoldó készsége jó. Tudása alapos, megbízható.

....és fizikai feladatmegoldó képessége jó.

- Jelentkezett: gimnázium, közgazdasági szakközépiskola.

J.R. A fizikai jelenségek közötti összefüggéseket jól látja meg. Jó érzéke van a fizikához. Az összefüggéseket nagyon jól meglátja. Valamennyi tárgyhoz van tehetsége.

- Jelentkezett: gimnázium, gépjárműtechnika /Rózsa F. Szakközépiskola/

R.G. Szorgalma ingadozó. Megfigyelőképessége jó, elemző képessége gyenge.

Megfigyelőképessége jó, logikai képessége nem elég fejlett.

- Jelentkezett: Közgazdasági, Élelmiszeripari Szakközépiskola.

Sz.A. Nagyon szorgalmas, kitartó. Tudása megbízható. Gondolkodási képessége jó.

Gondolkodása elég gyors. Tudása biztos, pontos.

- Jelentkezett: gimnázium.

A matematika és a fizika szaktanárainak jelzései alkotják a tanulói jellemzések mentális értékeléseinek zömét. A gondolkodás jellemzői: a logikai készség 25, az összefüggések megértésének képessége 68, a feladatmegoldó készség 70, az alapismeretek megléte és színvonala 29 esetben jelezte a tanulók értelmi képességeit, a "hozott" és a "szerzett" ismereteket. Nagyon fontos az alapismeretek stabilitásának jelzése, mert előre jelzi a teljesítményképes tudás és a további sikeres előre haladás lehetőségét, valamint diagnosztikusan jelzi a tanuló szorgalmát, kötelességtudatát iskolai és otthoni tanulásában. Ez pedig fontos adat a személyiség karakterishti-

kájának feltárásához.

Fontos az ismeretek /elmélet/ alkalmazására utalás /gyakorlat/ 20 tanuló esetében. A teljesítményképes tudás paramétereit jelentik az erre vonatkozó szaktanári jelzések. Örövendetes, hogy ezek döntő többségükben az osztályfőnökök figyelmét is felkeltették és szerepelnek a zárójellemzésekben. /8/a: Sz.K., F.J., 8/d: A.F., F.B. stb./

Ugyanakkor elgondolkodtató, hogy a tanulók jelentős részének /e két tárgy keretében/ gondolkodási és feladatmegoldó készsége gyenge. Önálló és megbízható munkát ll, feladatmegoldási terv készítését pedig csak négy esetben jelezték a szaktanárok. Ugyanakkor a közép- és a felsőoktatás esetében a szakmai alapozó tárgyak közel 72%-ban a matematika és a fizika. Ennek a jelzéseknek igen messzemenő - a hosszú "átfutási idő" következtében - hatásai lesznek és vannak is. Egyik legismertebb következmény az, hogy amíg a bölcsészettudományi, a jogi és az orvosi fakultásokra 20 pont körüli eredményekkel sem biztos a felvétel, addig a műszaki egyetemekre és a - főiskolákra "közepes" eredmény is elegendő. Ennek hatásai pedig a tudományos-technikai forradalom és a kommunizmus anyagi-technikai bázisának megvalósítása szempontjából esetleg nagyon "érzékenyen" érinthetnek bennünket.

A tanulók egy részének esetében éppen a sok kudarc lehangoló, a tanulásra motiváló sikerélmények hiányát tartjuk különösen veszélyesnek. Jeleztük, hogy a mellékletben közölt összesítések /a minden tanulóról adott szaktanári jelzések összesítései/ alapján érdemes lenne e témában további kutatásokat folytatni.-

A bevezetésre kerülő új tantervek alapján pl. hogyan változik a most ismertetett kép? Milyen mértékben lépünk előre a nevelésben, a személyiségformálásban a tanítási órák, a tanítási órán kívüli, de iskola tevékenységekkel, valamint hogyan koordináljuk a tanulók iskolán kívüli tevékenységeit a nevelés programokban megfogalmazott céljainak megvalósulása érdekében?

Ebben az esetben a "felmenő rendszer" folyamatos visszajelzései kiegészítői lennének a tudásszint méréseknek; azoknak pedagógiai indoklásait jelentenék. Nagy gondunk éppen az, hogy a tantárgycentrikus szemlélet torzulása következtében érdemjegyekért folyik a "harc", és ebben az esetben a személyiség sokoldalú és harmonikus fejlesztése minden jószándéku törekvés ellenére is zátonyra fut.

g/ A kémia is demonstratív tárgy. A tanuló kísérletek, az elméleti jelleg összetettsége, valamint az elmélet és a gyakorlat igen szoros kapcsolata /A materializmus, a dialektikus gondolkodás igen fontos a tárgy keretében, és ez a világnézeti nevelésben fokozottan felhasználható, annak kialakulásában esetleg döntő jelentőségűvé, bizonyító erővé válhat./ teszi a nevelésben "izgalmassá" a kémiát a fizika és a biológia mellett.

kémia

8/a

A.H. Tanulásban nem rendszeres, nem kitartó. Tudására hangsúlyata kihatással van.	Rendszeres, több tanulással sokkal jobb tanuló lehetne.
---	---

- Jelentkezett: gimnázium,
egészségügyi szakiskola

F.J. Készületlenül jár órára. Érdeklődése változó. Nehezen absztrahál, csak a látottakat tudja visszaadni.	Az órákra ritkán készül fel.. Nehezen absztrahál, inkább csak a látottakat tudja visszaadni.
--	--

- Jelentkezett: cukrász,
szakács

I.T. Tanórán passzív, képessége jó, de nem igyekszik meglévő tudását gyarapítani.	A kémia...érdekli, ezekből jó eredményt ért el.
---	---

-Jelentkezett: karosszéria
lakatos.

Sz.K. Logikus gondolkodásu. Változó szorgalmu, a kémia iránt nem érdeklődik.

- Jelentkezett: gimnázium,
Textilipari Szakközépiskola

8/b

A.É. Csendes, szerény, igyekvő. Közepes képességü.

Jelentkezett: gimnázium

E.K. Gyenge képességü, csendes. A munkát segítséggel végzi el.

- Jelentkezett: gyors-és gépiróiskola

K.É. Gyenge képességü, nem tanul, elégséges.

- Jelentkezett: varrónő

Sz.L. Logikai készsége gyenge, szorgalmasan tanul, jó eredményt ér el.

Jelentkezett: háztartási gépszerelő

Logikai készsége gyengébb, de szorgalma pótolja.

T.Zs.

8/d

A.F. Szorgalma változó, logikus gondolkodásu. Órán passzív.

- Jelentkezett: Rózsa F.
Szakközépiskola: gépjárműtechnika, épületvillamosság

---szorgalma változó.

F.B. Órán passzív, szorgalmasan tanul, de tudása nem elég alapos. Gondolkodása lassu.

- Jelentkezett: gimnázium

...aktivitása nem a régi....

J.R. Kémia iránt érdeklődik. Gyors felfogóképeségű,
Gyors felfogóképeségű, logikus gondolkodásu.
logikus gondolkodásu.

-Jelentkezett: gimnázium
gépjárműtechnikai szerelő

R.G. Szorgalma változó, ismeretei néhol hiányosak. Az összefüggéseket néha nehezen látja.

- Jelentkezett: gimnázium

Sz.A.Szorgalmas, biztos tudásu, Tudása biztos, pontos.
pontos. Órákon aktív, szelény.

Jelentkezett: gimnázium

A kémia tárgyból általánosítottak döntően a szorgalomra /44/, az értelmi képességek szintjére /33/, a tudásszintre /28/, a tantárgyi érdeklődésre /18/ és a tanítási órán mutatott aktivitásra /28/ utalnak. A tantárgyból értékelhető 323 jelzés közül 2-2 esetben utal a szaktanár a természettudományos ismeretkörre és a jó kísérletező készségre.

A nyolc szakkörös tanuló esetében ezek a képességek implicitte adottak lehetnek.

A teljesítményekért folyó versenyben ezért, valahol mégis ezt érezzük ki a jelzésekből - kissé háttérbe szorul az ember ; aki él, tanul, készül a jövőre. E tárgy esetében a tanulói teljesítmény értékeket ábrázolva egy jobbra /!/ transzformált Gauss-görbét kaptunk, ahol a /-/ oldalon 17, a középén 43, a /+/oldalon pedig 30 jelzést kaptunk. Az ábra eredményes szaktanári munkát bizonyít. Ugyanakkor a világnézeti nevelési lehetőségek oldaláról is érdemes lenne a későbbiekben a szaktanári munkát vizsgálat alá venni, mert nekünk szakmailag jól felkészült, elkötelezett fiatalokra van szükségünk. Ezt pedig az osztályban tanító nevelők alkotó

csoportjai nélkül - a társadalmi nevelésből az iskolára vonatkozó feladatok körében - nem lehet megvalósítani.

Rajz

4/ Meglepően sok értékes információt adnak a rajztanári értékelések. A tantervi /tematikai/ egységek - természet utáni tanulmányok, arány-, tér- és formaérzék, műszaki jellegű feladatok, a szabványírás, stb. - elsajátításának szintjei fontosak a jellemzést készítő osztályfőnök, különösen pedig a felvevő iskolák számára. A követelményszintek között hogyan jelentkezik az esztétikum elsajátítására és elsajátíttatására törekvés, az esztétikus környezet kialakításának belső igénye, motivummá válása?

Erre a választ már a személyiség esztétikus megjelenése, ápoltsága, a munkájában is jelentkező esztétikum /írásbeli munkáinak külső megjelenítése, gondossága vagy rendetlensége, a hanyag vagy a kulturált magatartása pl./ meg is adja. Az esztétikum elsajátítására törekvés pedig a személyiség-tulajdonságok között is központi helyet foglal el.

Rajz

8/a

A.H. Természet utáni tanulmányok megoldása jó. Arány-, formaérzéke jó. Betűírása gyengébb.
- Jelentkezett: gimnázium, egészségügyi szakiskola

- - -

F.J. Gyenge képességű, hanyag. Szabványírása gyenge, a tantervi anyagot csak tanári segítséggel tudja elsajátítani és alkalmazni. Igyekezete kevés!
- Jelentkezett: cukrász, szakács

- - -

L.T. Munkájában nem törekszik
kellő figyelemre, gondos-
ságra.

- - -

-Jelentkezett: karosszéria
lakatos

Sz.K. Adottságai jók, a természet
utáni tanulmányok, grafika, fes-
tés jó. Arány-, formaérzéke,
térlátása/?/

- - -

- Jelentkezett: gimnázium,
Textilipari Szakközépiskola

8/b

A.É. Ügyeskezű, arány-, forma-
érzéke jó, térlátása jó.
Tehetséges emberke, az idén
lusta.

Ügyeskezű, térlátása
jó.

- Jelentkezett: gimnázium

E.K. Sokat rontott, igyekezete,
munkafegyelme romlott - kö-
vetkezményként munkamegoldá-
sai is. Figyelme szétszórt.
Térlátása fejlesztésre szo-
rul. Műszaki jellegű felada-
tok megoldása gyenge.

Térlátása fejlesztésre
szorul, műszaki jellegű
feladatok megoldása
gyenge.

- Jelentkezett: gyors-és gép-
íróiskola

K.É. Térlátása gyenge Műszaki jel-
legű feladatokat nem képes
önállóan megoldani. Munkájá
nak kivitele gyenge. Gondatlan
figyelmetlen.

Térlátása gyenge, műszaki
jellegű feladatokat nem
képes önállóan megoldani.
Írásbeli munkáinak kivite-
tele gondatlan.

- Jelentkezett: varrónő.

<p>Sz.L. Szabványírás gyenge. Műszaki jellegű feladatok, vetületi ábrázolás, axonometrikus ábrázolás közepes. Térlátása fejlesztésre szorul.</p>	<p>Szabványírása gyenge, műszaki jellegű feladatok megoldásában közepes, térlátása fejlesztésre szorul.</p>
--	---

- Jelentkezett: háztartási gépszerelő

T.Zs. Közepes adottságu, nem töri magát. Betűmunkája gyenge. A műszaki jellegű feladatokat érti, szereti.

- Jelentkezett: varrónő

8/d

<p>A.F. Térlátása jó, rajzok kivitelezése nem megfelelő.</p>	<p>Térlátása jó, műszaki jellegű rajzi feladatok megoldása jó.</p>
--	--

- Jelentkezett: Rózsa F. Szakközépiskola: gépjárműtechnika, épületvillamosság.

F.B. Rajzi munkái gondosabbak lehetnének.

- Jelentkezett: gimnázium

J.R. Arány-, formaérzéke, ötletei, konstrukciós képessége igen jó - kiváló.

Valamennyi tárgyhoz van tehetsége.

- Jelentkezett: gimnázium
gépjárműtechnika / Rózsa F.
Szakközépiskola/

R.G. Rajzi munkái jók. Igyekező.

Vizuális képzelete...jó.

- Jelentkezett: közgazdasági, Élelmiszeripari Szakközépiskola.

Sz.A. Minden feladat megoldása gondos. Térlátása, manualitása, színérzéke jó.

Jó a konstruáló képessége, szabványírása, manualitása.

- Jelentkezett: gimnázium, óvónői szakközépiskola

A 87 tanulóra vonatkozó szaktanári értékelések /L.10.sz. mellékletet/ közül hat esetben a tehetséget, a fantáziát két, a szakköri tagságot 2, az országos kerámia pályázaton elért eredményeket 3, a rajz szeretetét pedig három esetben említik. A felületesség három, az ötletesség egy, a kivitelezés gondossága 27, a hanyagság nyolc, a közönyösség egy esetbeni említéséből csak közvetve alkothatunk képet az esztétikai fejlettségről. Megfigyelhető, hogy a legtöbb jelzés olyan generalizálható személyiségtulajdonság, amely a személyiség egészére jellemző, tehát vonatkoztatható a tanuló egész habitusára. Ezen belül nagy valószínűséggel jelezheti a tanuló esztétikumhoz viszonyulását is.

A környezet esztétikája, amelyben a tanuló él /pl.otthon/, a személyiség lapok családlátogatási tapasztalataira épülnek elsősorban. Erre vonatkozóan a korábbiakban már tettünk megállapításokat /II.1. fejezet,³⁶old./, valamint a Rókusi Általános Iskolá 8/d osztályában rögzített személyiség lapok bejegyzéseit, és a zárójellemzéseket asz mellékletben közreadtuk.

Mindezek igazolása is benne van a jellemzésekben. Ezért vált talán szövevényessé gondolatmenetünk a fentiekben. A tény a következő: a 87 tanulóra vonatkoztatva 39 esetben találtunk utalást a tanulók pályairányulására, amely azonban csak a tantárgy iránti érdeklődések és az elért kiemelkedő eredmények összegzései. A tantárgyak tehát szakmai alapozó jellegükkel határolják be az irányulást. Ez pedig nem egyenlő a személyiség valóságos képességstruktúrájával. /Középiskolákban előforduló eset: nem azért akar tanár lenni, mert a pedagógus hivatás iránt érez olthatatlan vágyat, hanem van a sok közül két "aránylag" elfogadható tantárgya, amellyel be lehet kerülni a főiskolára./

Az általunk felsorolt esetekben sem a pálya, a pályának az emberrel szemben támasztott követelményei, valamint az alkalmasság, a fejleszthető és fejlesztendő szubjektív oldal vizsgálata vezetett a javaslatok megfogalmazásához, hanem az a tény, hogy ezek a tanulók eséllyel jelentkeznek, "pontot" visznek:

- 8/a.: B.A.: gimnázium; K.H.: gimnázium; K.E.: gimnázium, matematika tagozat /Bp./; K.P.: gimnázium; L.T.: karosszéria lakatos; Sz.Ž.: Építőipari Szakközépiskola; Sz.E.: Közgazdasági Szakközépiskola; T.Zs.: autóforgalmi szakközépiskola.
- 8/b.: B.E.: óvónői szakközépiskola; H.A.: gimnázium; K.É.: Építőipari szakközépiskola; N.J.: gimnázium; T.Gy.: egészségügyi szakiskola;
- 8/d: H.J.: gimnázium /angol/; J.R.: gimnázium; K.K.: Élelmiszeripari Szakközépiskola; K.A.: gimnázium /angol/; L.P.: gimnázium/mat.-fizika/; P.E.: gimnázium; R.J.: Erdészeti Szakközépiskola; C.Cs.: Építőipari Szakközépiskola.

i/ Gyakorlati foglalkozás:

A tanulók jellemzésének fontos részét adják a manuális képességekre utaló szaktanári értékelő összegzések. A demonstratív tárgyak mellett a gyakorlati foglalkozás - amely majd kiegészül a testnevelésből adódó következtésekkel - 250 jelzése fontos számunkra.

Jelzik a fizikai munkához való viszonyt 7, a tanuló munkavégzésének jellemző jegyeit 33, az ügyességet 50, az ügyetlenséget 23, a szorgalmat 32, a szorgalom hiányát 15, a fizikai munka végzésében megnyilvánuló tehetséget 2, az igyekezetet 16, az érdeklődést 15, a munka szeretetét 1, a lustaságot 8 esetben. Fontos a műszaki érzék színvonalára utaló 9, valamint az elmélet és a gyakorlat meglévő kapcsolatára utaló szaktanári jelzés is.

A továbbiakban áttekintjük - a kiemelt mintán - a szaktanári értékelések jellemzésbe építésének lehetőségeit és módját.

Gyakorlati foglalkozás

8/a

A.H. Közepes színvonalu. A munkához való viszonya nem jó.

- Jelentkezett: gimnázium,
egészségügyi szakiskola

- - -

F.J. Nem ügyes. Munkához való viszonya nem jó.

- Jelentkezett: cukrász, szakács

- - -

L.T. Kiemelkedően ügyes. Jó képessé- ...és a gyakorlati foglalkozás érdeklő, ezekből

-Jelentkezett: karosszéria
lakatos

jó eredményt ér el. Érdeklődési köre inkább gyakorlati és technikai jellegű. Jó gyakorlati érzéke van. Szabad idejében szeret barkácsolni. Kézügyessége kiemelkedően jó.

Sz.K. Ügyes, szorgalmas

Jelentkezett: varrónő

Manuális készsége jó.

Szívesen és ügyesen varr.

8/b

A.É. Ügyes szorgalmas.

- jelentkezett: gimnázium

- - -

E.K. Ügyetlen, nem szorgalmas

Jelentkezett: gyors és gép-
íróiskola

Gyakorlati foglalkozáson
ügyetlen, nem szorgalmas.

K.É. Közepesen ügyes.

- Jelentkezett: varrónő

- - -

Sz.L. Ügyes, törekvő. Pontosan
dolgozik.

- Jelentkezett: háztartási
gépszerező

Gyakorlati munkában
pontos, ügyes, érdeklő-
dő

T.Zs. Ügyetlen, nem szorgalmas. Gyakorlati munkában ügyetlen.

-Jelentkezett: varrónő.

8/d

A.F. Pontatlan munkát végez.

- Jelentkezett: Rózsa F. - - -

Szakközépiskola: gépjármű-
technika épületvillamosság

F.B. Ügyes, törekvő, szorgalmas.

-Jelentkezett:gimnázium köz- - -
gazdasági szakközépiskola

J.R. Törekvő, ügyes

...manualitása jó. Nagyon tö-

rekvő.
Jelentkezett:Közgazdasá-
gi, élelmiszeripari szak-
középiskola.

Sz.A. Szorgalmas, ügyes.

- Jelentkezett: gimnázium. - - -

A fenti példákból is érzékelhető a manualitás, a munkához való viszony, valamint a szakmunkásképző intézetek és a gyors- és gépiró iskolát választó fiatalok előtti nagy dilemma. Az igaz, hogy valamennyi képességünk közül talán a kezügyesség a legeredményesebben fejleszthető, de a pályaválasztáshoz ez még alig-alig szempont, különösen az ún. hiányszakmákban.

Ennek ugyanis döntően munkaerő-gazdálkodási szempontjai vannak, /mert a hiányszakmákra minden jelentkezőt és átirányítottat felvesznek, ha egészségügyi kizáró okot nem találnak/. A kérdés másrészt összefügg a tehetség egyoldalu értelmezésével a társadalom közgondolkodásában. Ennek pedig messze vezető utjai vannak, egészen a felsőoktatásig, mert az orvosi kezügyesség fontosságát például "saját bőrükön érzik" - a betegek.

Fontos annak átértékelése a szülők, a nevelők, valamint a tanulók részéről, hogy a gimnáziumba, a szakközépiskolába irányuló fiatalok jelentős része fizikai vagy fizikai munkaelemeket is tartalmazó munkát fog végezni - esetleg egy sikertelen főiskolai, egyetemi felvételi vizsga után.

Az erre utaló információk hiányát /mert ezt gyakran elhagyták

az osztályfőnökök is/ így a gimnáziumok orientációs ciklusában kell feltérképezni. Ezzel a "megoldással" az általános iskola megnehezíti a középiskola munkáját, ugyanakkor megnehezíti a tanuló számára is az "átlépést" a magasabb iskolafokozatba. A tanuló felvételi esélyeire esetleg nem olyan kedvező információk elhagyása csak olyan taktikai lépés, amely hosszabb távon visszaüt - a tanulóra. A "tabula rasa" tehát nem célszerű az általános iskolák részéről, de nem célszerű a "mindenből ötös tanulók jelentkezzenek hozzánk" középiskolai szemlélet sem, amely csak annyit enged, hogy "legfeljebb gyakorlatiból lehet négyese." Ez nagyon gúnyosan süllyel nehezedik az általános iskolákra. A középiskolákat a felsőoktatás készíti gyakran hasonló - nem magatartásra, hanem - viselkedésre. Ennek "Állj!"-t kell parancsolni, mert a követelményeket, a terheléseket nem lehet és szabad exponenciális függvényként értelmezni. Ugyanakkor láthatuk, hogy a tanulók egy jelentős része nem tud és talán nem is akar lépést tartani a növekvő követelményekkel. Így az induló különbségek, amelyek csökkentése érdekében olyan sokat teszünk, az általános iskola befejezésére hatványozottan divergálnak. Ez pedig már politikai kérdésként jelentkezik, amelynek társadalmi hatásaival számolnunk kell.

j/ Testnevelés:

A tantárgyi jelzések számszerű összehasonlításait bemutató táblázat / sz.táblázat/ jelzi a testnevelés "gazdagságát" a tanulók személyiségjegyeinek, viszonyulásainak, testi fejlettségi és alkati sajátosságainak bemutatásában.

Néhányat közülük példaként emelünk ki: a testi fejlettségre 51, a mozgáskultúra színvonalára 41, az izomzat fejlettségére 45, a testalkatra 32, az izomerő nagyságára 10 esetben utalnak a szaktanárok.

Ugyanakkor igen gazdag képet adnak a közösségi viszonyulásokról és tevékenységekről /30/, az egóista magatartásról /5/, a vezetői alkalmasságról /9/ és pl. a fegyelmezett-

ségről /42 utalás/.

Az értékes jelzések felhasználásának lehetőségeit és módjait a mintavételek alapján tekintjük át. /Ugyanakkor a mellékletben közölt szaktárgyi összesítésekből teljes képet alkothatunk a testnevelés lehetőségeiről a személyiség megismerésében és jellemzésében./

testnevelés

8/a

A.H. Jól fejlett, képessége megfelelő.

Teljesítményfelmérést az őszi időszakban 50% felett teljesítette.

Magatartása megfelelő. Szorgalmas, rendszerető.

Jelentkezett: gimnázium, egészségügyi szakiskola

F.J. Testalkata elhízásos testalkat /hormoneredetű/. Mozgása lassu, mozgáskulturáltsága minimális. Ebből adódóan a kötelező tantervi anyagot képtelen megtanulni, de nem is törekszik azt szorgalmával pótolni. Rosszindulatu, a tanári utasításokat felülbirálja, kifogásolja annak szükségességét. Közösségi munkája nem megfelelő.	Tultáplált, mozgása lassu. Mozgáskulturáltsága minimális... A közösségi munkából - ha teheti - kivonja magát... A közösségbe nem igen tudott beilleszkedni. Magatartásával többször volt probléma.
---	--

-Jelentkezett: cukrász, szakács.

L.T. Testalkatához mérten fejlett, megfelelő izomzattal rendelkezik. Lassu gondolkodásu, éppen ezért kombinatív képessége nem megfelelő. Fizikai képessége nincs egyenes arányban mutatott teljesítményével. Őszi teljesít-	Testileg fejlett. Nehéz testi munkát is jól és szívesen végez.
---	--

mény felmérést 50% felett teljesítette. Többre képes. Nem mondható szorgalmasnak. Közösségi munkája jó közepes

- Jelentkezett: karosszéria lakatos.

Sz.K. Megfelelően fejlett. A tannetvi követelményeket játszva lettra jár és így rendkeltjesíti. Teljesítmény felmételkül jó mozgáskultúrával rendrest 60 % felett teljesítette. delkező tanuló. Azokat a Igen szorgalmas, példamutató tárgyakat szereti, amelyemagatartásu tanuló. Tiszteket nem kell tanulni.....lettudó. Problémamegoldó, a testnevelést.

kombinatív készsége igen jó.

Egyik legjobb mozgáskultúrával rendelkező tanuló.

- Jelentkezett: gimnázium,
Textilipari Szakközépiskola

8/b

A.É. Alkatához képest gyenge izom- Fegyelmezett, szorgalmas...zatu. Fegyelmezett, szorgalmas. Feladatmegoldó képessége Tisztelettudó tanuló. Feladat- közepes... Közösségi munkmegoldó képessége közepes. kát szívesen vállal.

Szorgalmával pótolni tudja a hiányosságait. Közösségi munkája közepes.

- Jelentkezett: gimnázium

E.K. Megfelelően fejlett. Izomza- Megfelelően fejlett. Izomza- ta testalkatához képest elma- ta testalkatához képest elmaradott. Ebből eredően bizonyos feladatokat nem tud végrehajtani. Nagyobb szorgalommal többre lenne képes. Fegyelmezett tanuló. Tisztelettudó. Közösségi munkája megfelelő.

Megfelelően fejlett. Izomza- ta testalkatához képest elmaradott - így testnevelési órákon bizonyos feladatokat nem tud elvégezni. Fegyelmezett, tisztelettudó. Közösségi munkát nem vállal. Nagyobb szorgalommal többre lenne képes.

- Jelentkezett: gyors
és gépiró

K.É. Megfelelően fejlett, korához képest kissé túlfejlett, s ez okoz nehézségeket a feladat végrehajtásában. Fegyelmezetlen a munkavégzésben. A nehézségek előtt megtorpan. Nem fogadja el a tanári segítséget a nehézségek leküzdésében. Feladatmegoldó képessége alacsony.

Testnevelési feladatok elvégzésében fegyelmezetlen. A nehézségek előtt megtorpan, a feladatok megoldásában a tanári segítséget nem fogadja el, így munkájának színvonala alacsony.

-Jelentkezett: varrónő

Sz.L. Jól fejlett. Izomzata ennek megfelelő. Ezt a fizikális tulajdonságát jól hasznosítja a feladatmegoldásban. Kombinatív tantervi anyag elsajátítási képessége közepes. Különösen az önálló feladat megoldásban vannak problémái. Fegyelmezett. Tisztelettel. Sz.O. tanuló jelzéseivel
Jól fejlett, de izomzata testalkatához képest elmarad, s ez ad problémát a tantervi anyag elsajátításában. /Téves áttétel. Keverve
- Z.J./

- Jelentkezett: háztartási gép-szerelő

T.Zs. Alakjához, testalkatához képest fejlett izomzatú. Igen szorgalmas, tisztelettel. Tanuló. A tantervi anyagot jól elsajátítja, sőt ennél többre is képes. Feladatmegoldó képessége igen jó. Társai szeretik, "felnéznek" rá. Tisztelettel.

Testalkatához képest fejlett izomzatú. Testnevelésből a tantervi anyagot jól elsajátítja... Jó közösségi tanuló, társai szeretik.

- Jelentkezett: varrónő

8/d

A.F. Fizikai képessége, mozgásképesség. Ügyes, gyors mozgású. Jó

pessége kiemelkedő.Ügyes sportoló - kézilabdázik.
sportoló: kézilabdázik.Ki-
tartó.

- Jelentkezett: Róza F.
Szakközépiskola: gépjármű-
technika épületvillamosság

F.B. Félénk, bátortalan. Fizikai Fizikai és mozgásképesége
és mozgásképesége megfelelő.megfelelő. Nem sportol
Órákon passzív.

- Jelentkezett: gimnázium

J.R. Jó felépítésű, izmos, fej- Jó felépítésű. Egészséges,
lett mozgásképeségű tanu- fejlett mozgásképeségű,
ló. Jó kézilabdázó. Tehet- tehetséges sportoló.
séges sportoló, de szorgalma
ingadozó.

- Jelentkezett: gimnázium,
szakközépiskola/gépjármű-
technika/

R.G. Erős, izmos kislány.Végtelen Erős, izmos, egészséges, ki-
kitartó, szorgalmas. Labdajá-tartó. Főleg a labdajátékok-
tékok, főleg a kézilabda ér- ban ügyes.
dekli.

- Jelentkezett: közgazdasági,
Élelmiszeripari Szakközépis-
kola

Sz.A. Csendes, szerény és szorgal- Fizikai és mozgásképesége
mas testnevelés terén. Fizi- megfelelő...Csendes...meg-
kai és mozgásképesége megfe-bizható...szorgalmas.
lelő. Törekvő, kitartó.

- Jelentkezett: gimnázium

A tantárgyi jelzések fontossága és gazdasága egyértelmű az osz-
tályfőnök szempontjából. Lényegesen több és jobb információt
kaptunk, mint azt korábban gondoltuk. A testnevelésben biztos

bázisra találtunk tehát. Értékük éppen a szintézis teremtésben rejlik, amely nem szaktárgyi - szakági szinopsziseket és csak bizonyos mértékben generalizálható tulajdonságokat rögzítenek, hanem a személyiség legalapvetőbb ismérveinek bemutatására törekszenek. Ugyanakkor a személyiség speciális adottságai és képességei is teret kapnak /8/d; J.R.: "Tehetséges sportoló."/ . Nagyon egyértelmű példát ad a képesség és a teljesítmény viszonylatára ugyenebben az esetben: "...szorgalma ingadozó." A tanuló tehát ígéret, lehet, hogy nagy ígéret, mert tehetséges, de akarati tulajdonságai /szorgalom hiány/ következtében nem váltja esetleg be a hozzá fűzött reményeket.

A testnevelő tanárok jellemzéseikben a tanuló aktuális státuszából indulnak ki: testalkat, fejlettség, izomzat, mozgáskultúra. A tantervi anyag teljesítésének szintje, a probléma felismerő és megoldó képesség mellett az akarati tulajdonságok is megjelennek. A tehetség /területei: torna, labdajátékok, kézilabda, labdaérzék stb./ így válik prognosztikus értékűvé: a tehetség - akarat viszonzyszáma jelzi a mivé válás lehetőségeit. /L.fenti példánkat: J.R. 8/d osztály/.

4. Osztályfőnöki jelzések a tanulók pályaválasztásáról

A 8/d osztály esetében /L.12.sz.mellékletet/ bemutatjuk a szaktanári jelzések, valamint a személyiséglapokon rögzített értékelések szintézisbe hozásának eredményeit. /piros színnel húztuk alá a szaktanári, grafit ceruzával pedig a személyiség lapokból átvett /beépített/ szinopsziseket./ Egyértelműen bizonyítható, hogy az osztályfőnökök számára nagy és fontos segítséget jelentettek a szaktanári jelzések. Jelen közleményünk első részében bemutattuk, hogy a "mágarra maradt" osztályfőnökök esetenként milyen segédeszközökhöz folyamodtak /10.091/1967. M.K.3./ M.M. számú utasítás mellékletében közreadott 3 jellemzés minta kompillációja/, vagy lényegében igaz - mert az osztálynaplókban foglalt előmenetek érdemjegyei tájékoztatnak -, de mégis

parttalan értékeléseket adnak.

Az általunk kialakított módszer - amelyet a közeli napokban a szegedi J.Gagarin Általános Iskola Nevelőtestülete is elfogadott, és a bemutatott anyagok alapján vállalták és kérték iskolájukban ennek bevezetését - éppen ebben segíti az osztályfőnököt. Minden szavát, jelzését, értékelését tényekkel tudja bizonyítani. Ezzel - és ez talán a legfontosabb - az osztályban tanító tanárok /a Gagarin általános iskola nevelőinek nagyon találó kifejezésével/ nevelési csoportokat alkotnak. Tevékenységük alapvető rendezőelvé a tanulók személyiségének megismerése és formálása; felkészítés a képesség-struktúra által - a 13-14 éves kor sajátosságainak, diagnosztikus és prognosztikus lehetőségeinek figyelembe vételével - meghatározható pályacsoportokra. Ezt tartjuk a döntő kérdésnek: pályakörök - ben, un. pályacsoportokban gondolkodni nevelőnek, szülőnek és a tanulónak egyaránt. A specializáltságra törekvés egy nevelési-fejlődési vonal eredménye általában, ritkán annak indítéka. Ezzel vehetjük elejét a képességek, a pályakövetelmények és a lehetőségek negligálásának, amely napjainkban sok elkerülhető kudarc forrása még.

A személyiség lapok 8. pontja 3 kérdést vizsgál:

- a/ "Pályaválasztásának indokai és értékelése /megfelel-e a lehetőségeknek és a tanuló képességeinek, összhangban van-e a szülők /gondviselő/ elképzelésével?/:....."
- b/ "Iskolaválasztásának, továbbtanulási tervéinek indokolása és értékelése /összhangban van-e a pályaválasztással; reális-e a választás?/:....."
- c/ "Tevékenysége a pálya-, illetve iskolaválasztással kapcsolatban /a választott pálya /iskola/ megismerése, annak megfelelő szakköri tevékenysége stb./:....."

A kérdésekre adott válaszokat táblázatba foglaltuk.

N=32 fő /8/d oszt.

Osztályfőnöki feljegyzések a tanuló pályaválasztásáról

- Személyiség lap -

a/ Pályaválasztásának indokai és értékelése:

- képességeinek megfelel.....29 fő
- képességeinek nem felel meg..... 2 fő
- nincs vélemény1 fő = 32 fő

b/ Iskolaválasztásának, továbbtanulási terveinek indokolása és értékelése:

- összhangban van a pályaválasztással és reális:.....24 fő
- nincs összhangban és nem reális.....-- "
- nem foglal állást..... 8 " = 32 fő

c/ Tevékenysége a pálya-, illetve iskolaválasztással kapcsolatban:

- megfelelő tevékenységet folytatott.....21 fő
- másirányut..... 1 fő
- nem folytatott tevékenységet..... - fő
- nincs válasz.....10 fő =32 fő

A személyiség lap megfelelő adatai /8.a/,b/,c/ megnyugtatóak: a 32 tanulóból 29-nek a pályaválasztása /iskolaválasztása/ képességeinek megfelel; választása így lényegében reális.

IV. Az iskolaválasztás néhány aktuális problémája

Az iskolaválasztás azonban már nem ilyen egyértelmű. A pályacsoportok vagy más, közismert néven a pályasávok olyan vertikumot alkotnak, ahol a képességek különbözősége alapján helyezkedik el a személyiség egy rendszerben. Példával megvilágítva: könnyen belátható, hogy a matematika és a fizika alapozó tárgy a műszaki, az elektromosságot átfogó szakmunkásképző intézetekben, szakközépiskolákban, műszaki főiskolákon és műszaki egyetemeken. A kémia és a biológia /gyakran a fizikával/ a növénytermesztés és az állattenyésztés ugyan-

ilyen vertikumban alapozó tárgy. Ezekben a pályasávokban, amelyek olyan kupokhoz hasonlíthatók, amelyek az általános iskolára épülő közép- és felsőoktatásra tagolódnak, az elméletigényesség és a manuálitás "cserearányai" esetleg döntő jelentőségűek. Egy szakmán belül ezt a vertikumot a következőkkel érzékeltetjük: a géplakatos szakmában például dolgozhat a fiatal segéd- és betanított-, majd szakmunkásként. Végezhet azonban szakmunkásképzést folytató szakközépiskolában /Szegeden ilyen jellegű képzést folytat a Déri Miksa Szakközépiskola/, és érettségizett szakmunkásként magasabb elméletigényű, a technológiai folyamat nagyobb egységét átfogó helyen tevékenykedhet.

Az üzem javaslatára, amennyiben képességei erre alkalmassá teszik, egy év alatt felkészülhet a technikusminősítő vizsgára. Ez már középvezetői szint. Továbbképezheti magát műszaki főiskolán, és üzemmérnökként a termelésirányítás, a műhely munkájának koordináló vezetője lehet. Ugyanakkor még magasabb szinten, a műszaki egyetemeken is szerezhethet képesítést. Ez pedig innovált embereket feltételező munkakörök betöltésére jogosítja, magasszintű elméleti képzettség birtokában pedig alkalmassá is teszi a tehetséges, a szorgalmas fiatalokat. /150/

Az iskolaválasztás gyakran ezeknek a pályacsoportoknak a figyelmen kívül hagyása miatt nehéz gond. Azzal tisztában kell lennünk, hogy az említett kupok egyre keskenyedő keresztmetszetei a népgazdasági munkaerő igénynek megfelelői. A kup talpa a szakmunkásképzés. A csücske pedig az innovált kutató. Az élet gyakorlata csak annyit vár el az iskolától /a szülőktől, de magától a tanulóktól is/, hogy ezeket a pályaköröket meghatározzák. A vertikális mozgás már a lehetőség és az akarat függvénye. Ismét megemlítenénk a korábban mondottakat: gyakori a nagy "ígéret", aki sajnos nem váltja be a hozzá fűzhető "reményeket".

Gondot okoznak az átmenet problémái a középfoku iskolák között. Nehéz a határ megvonása például a gimnáziumok és a

közgazdasági szakközépiskolák között abban az életkorban, amikor a képességek kibontakozása még nem tetőződött, a fiatal elképzelése sem egyértelmű az iskolatípusok képzési céljáról, a szakközépiskolai érettségi oklevéllel ellátható munkakörökről. A magyar és a matematika a közgazdasági szakközépiskolákban alapozó tárgy. A történelem fontossága sem vitatható a politikai gazdaságtan függvényében. Megtévesztő, hogy a gimnázium is alapvetőnek tekinti e tárgyakat és biztosít a gyakorlati blokkban elfogadható kompromisszumokat is.

Az általános iskolában a szülői - tanulói döntéseket az iskola /egy folyamatos, a pályaválasztási döntésre előkészítő tevékenységben/ igyekszik befolyásolni. Lényegében azonban tisztelnie kell a szülő és a tanuló döntését egyet nem értése esetén is. Ilyenkör általában tartózkodik, nem mond véleményt, vagy egyértelműen kimondja egyet nem értését az iskola.

Ha nem mond véleményt - az is vélemény a felvevő iskolák számára. A gyakorlat bizonyítja: néhány kivételes esettől eltekintve /ez kb. 3-5% a középiskolák szerint!/ mindig az általános iskolának lesz igaza. A tanuló pedig - keserves kudarcral megterhelten - "pánikszerűen" keres a nyári vakáció kellős közepén helyet magának /valamelyik és akár-melyik!/ középiskolában. /15/

Fontosnak tartjuk azt, hogy a tanulók többsége /Személyiség lap c/kérdés/ megfelelő szakköri vagy egyéb tevékenységet folytatott a pályára felkészülés érdekében. Ez biztosíthatja a képességek kibontakozását és a fokozott elmélyülést a választott irányú pályakörben. Ez nagymértékben növeli a felvétel esélyeit.

5. A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése

A következőkben érdemes megvizsgálni az osztályfőnökök pályaválasztási javaslatainak alakulását. Ebben az esetben a szaktanári jelzések, valamint a választott iránynak megfelelő szakmai alapozó tárgyak figyelembe vétele támasztja alá az osztályfőnök javaslatát./Ezeket az igazgató gondosan átnézte, szükség esetén korrigált is./

N= 87 fő/ 100,00%

A pályaválasztás osztályfőnöki véleményezése

m e g n e v e z é s	T a n u l ó k	
	száma	%
- Helyesli a választást és indokolja.....	57	65,5
- Helyesli, de nem indokolja....	16	18,4
- Nem helyesli és nem indokolja.	4	4,6
- Nem foglal állást.....	10	11,5
Összesen:..	87	100,0

Érdeemes összevetni a fenti értékeket az 1. sz. táblázattal. Jelentősen megnő esetünkben az indokolt egyetértő vélemények száma. További összehasonlítást nem tehetünk, mert a populáció összetétele más volt. Azt ugyanakkor állithatjuk, hogy a szaktanári értékelések biztonságot adtak az osztályfőnöki véleményezésekhez. Ilyen esetekben nem empiria, hanem tény az alkalmatlanság, a téves orientáció megítélése. Ilyenkor megjelenik az egyet nem értés kimondása is. Érdeemes megnézni /az egyet nem értés eseteiben/ a jellemzések szövegeit:

8/a: Gy.Zs.: "Gyenge képességű, érdektelen. Az órákra nem készül. Hanyag. A fizikai munka végzéséből kivonja magát."

8/b: K.A.: "Amennyiben orvosi kizáró ok nincs, a választott szakmát nagyobb komolysággal, szorgalommal tudná elsajátítani."

M.É.: "Szakközépiskolában való továbbtanulását egyetlen nevelő sem javasolja."

8/d: "S.A.: "Felvételt javaslom." bejegyzés áthuzva. Az igazgató bejegyzése: "Nem veszik fel!/ének!"

Az osztályfőnöki jellemzésekben fontosak a közösségi viszonyulások, a felelős függőségi rendszerek, valamint a spontán kapcsolatok bemutatásai. A közösségben különböző helyeket elfoglaló és szerepeket betöltő gyermek megítélését azonban

nem tudjuk mihez viszonyítani. Mondhatjuk, hogy a Rókusi Általános Iskola jó híréhez, amely biztosítéka a követelmények és az eredmények általában magas színvonalának. Ez azonban nagyon empirikus töltésű, és így nem teszi lehetővé az egyes tanulócsoportok saját arculatának megállapítását. A tanuló személyiségének megértéséhez és megítéléséhez tudnunk kell, hogy milyen az a közösség /tanulócsoport/, amelyben a tanuló központi vagy marginális helyzetű. Erre a jövőben az eddiginél lényegesen nagyobb figyelmet kell fordítanunk.

Láthattuk, hogy a szaktanári jelzéseket az osztályfőnökök gyakran elhagyják /Nem alapozó a tárgy; esetleg még "rontaná" is a tanulóról kialakítható képet/: 8/b: Sz.L.; 8/d: F.B. 8/a: Á.H.; Sz.K./ Ugyanakkor néhány esetben /rajz/ nem alapozó a tárgy, nem is szerepel a szakiskola tantervi anyagában, ráadásul valóban csökkenti a tanuló felvételi esélyeit, mégis szerepel a zárójellemzésben a szaktanári vélemény: 8/b: E.K. Megítélésünk szerint ez még az eljárásban tapasztalható gyakorlatlanság következménye, mert egyetlen esetben sem tapasztaltuk az "utána" nyulást. Ugyanakkor az is lehetséges, hogy a felvétel szempontjából kevésbé fontosnak tekinthető tantárgyak tagadásával a másik oldalon szereplő szerényebb adottságok és teljesítmények - a kontraszt hatás alapján - bizonyos mértékig felerősödnek. Így a mérce szigorúsága olyan magas követelményszint feltételezését "sugallja", amely esélyegyenlőség esetén biztossá teszi^a felvételt.

Amíg a középfoku iskolák induló osztályaiban - azonos eredmények mellett igen differenciált tudásszinttel számolhatunk, addig nehéz az átmenetet megkönnyíteni. /A fakultációs rendszerű gimnáziumi képzés is ezért építi be a "felfelé" nivelláló 1. félévet./ Ugyanakkor a középfoku oktatási intézetek és a szakiskolák már régen "megtanulták" az általános iskolák - és sok esetben az ott dolgozó kollégák - követelmény szintjeit. Így a "minősítés" alapja az általános iskolát végzett tanulók tudásszintjének iskolánkénti "átértékelése"

lehet - az 5 fokozatu skála formális figyelembe vételével. Így nem csupán azt nézik, hogy "jeles" vagy "jó" az eredmény, hanem azt is, hogy melyik iskolából jön a tanuló.

6. A pályaválasztás szaktanári értékelésének hiányosságai és a további feladatok

Összefoglaló értékelésünk nagyon megközelíti Stadler Jenő /1973./ megállapítását. Hajlunk arra, hogy a "tétovaság" és a "határozatlanság" miatt nincs utalás a szaktanári jelzésekben a "pályaválasztási felkészülés tervszerűségére" /vö. 18. oldal/.

Előre jelzéseinket nem lehet a minták alapján általánosítani, sem az összetett problémarendszer ok-okozati összefüggéseiből kiragadni; azonban a témakör aktualitását és neuralgikusságát jelzi, hogy a tanulói személyiség megismerésével foglalkozó nevelési értekezletek levegője mindig "átforrósodott", amikor a továbbtanulás, a pályairányok, a képességek, a személyiség mentális és fizikai-alkati sajátosságai, tartalécai kerültek megbeszélésre. A tanárok - meggyőző tapasztalataink szerint - mindig szívesen vállalták azokat a szükséges plusz feladatokat, amelyek /ha gyakorta hosszabb távon is!/ megkönnyítik és eredményesebbé teszik nevelői tevékenységüket. A Stadler Jenő által megfogalmazott "tétovaság" és "határozatlanság" oldódása már megfigyelhető, és ebben a minisztériumok, az Országos Pályaválasztási Tanácsadó Intézet, a megyei, valamint a fővárosi Intézetek tevékenységei egymásra találtak. Ennek alapvető indítékait és összefüggéseit a társadalom fejlesztésének politikai programjaiban, a hosszútávú fejlesztési tervekben, mint a szocialista társadalom felépítése feladatát találjuk meg.

Nagyon fontos feladat az általános iskolák nevelő és ezen belül szaktárgyi oktató tevékenységeinek segítése. A pályaválasztás egy és csak egy foglalkozást célbavevő gyakorlata ma még mindennapos jelenség, holott az egész további életut

alakulására kiható kérdés eldöntésére a 13-14 éves kor fejlődéslélektanilag sem alkalmas /152/. Ez ismét olyan indok, amelynek feloldása segitené a "tétováság" és a "határozatlanság" felváltását a hozzaértés határozottságával.

Ennek egyik utja a 10 osztályos alapfokú oktatás bevezetése, vagy a középfokú oktatás olyan irányu átalakítása, amelyre a most induló "integrációs" képzés tapasztalatai adnak majd választ /153/. Addig azonban a jelenlegi 8 osztályos alapfokú oktatás keretein belül kell tevékenykednünk a továbbfejlesztés érdekében /154/.

Ennek fontos lehetőségeit jelentik az iskolák nyitottá válásai. Az "Egy üzem - egy iskola" mozgalom lehetőségei nagyok, amelyeket ma még korántsem használunk ki a tanulóifjúság életre felkészítése, pályaaorientálása érdekében. Például: egy üzem, legyen az bármilyen jellegű, szakmasztruktúrájában soha nem homogén; tehát sok /vagy csak több/ szakmát foglal magában. A "Kiscsoportos üzemlátogatások" és a "Nyitott kapuk napja"-i is csak lehetőségek, amelyek annyiban segítik a nevelők és a tanulók elemi és meghatározott szakmára vonatkozó /konkrét/ pályaismeretét, amennyire élnek ezekkel a lehetőségekkel. /155/.

Ugyanakkor az iskola a munka"zsufolódása" következtében kisse el is szakadt az 1961. évi III. törvényben megfogalmazott alapelvtől, amely már akkor is egészségtelenné váló tendenciák feloldását kívánta szolgálni: "közelebb az élethez, a gyakorlathoz, a termeléshez." Napjainkban pedig gyakran már az általános iskola 5. osztályában dokumentált tényré válik az egyetemi felvételikért indult nagy verseny: a magyar, az orosz és a matematika tárgyakból ezen évfolyam évvégi jegyeit megküldik a továbbtanulási jelentkezési lappon - a középiskoláknak. Ez pedig olyan pszichés nyomást eredményez, amelyet szülő, gyerek, tanár egyaránt érez /L. 3. számú melléklet/.

Egy korábbi tanulmányunkban arról írtunk, hogy a 8. osztályos tanulók "a következő főbb pályaválasztási típusba sorolhatók:

- a/ szilárd orientáció,
- b/ bizonytalan és ingadozó,
- c/ az életpálya iránt még érdektelen és passzív.

A felsorolt csoportokba tartozó gyermekek jellemzése és a velük való foglalkozás módszerei is mások. /156/ Erre a differenciált és nagyon időigényes, ugyanakkor nagy pszichológiai és pedagógiai kulturáltságot feltételező tevékenységre a pedagógusok elfoglaltsága, iskolai és társadalmi tevékenységekkel lekötött 33 tanítási hetén alig nyílik lehetőség.

A Pályaválasztási Tanácsadó Intézetek pedagógus és pszichológus munkatársai ezt a munkát segíteni már tudják, de az átvállalásra - a nevelés egyetemessége alapján - soha nem kerülhet sor; nem is lesz lehetséges.

A csoportos jellemzések tapasztalatait a Rókusi Általános Iskola három osztályfőnöke és pályaválasztási felelőse /L.9. számú mellékletet/ pozitívan értékelte. Az Igazgató elvtárs hangsúlyozott véleménye: a jövőben is a "kollektív jellemzés" módszerével készítik elő a tanulói személyiség pedagógiai értékelését. Az eljárás - a szaktanárok bekapcsolásával - a továbbtanulás és a pályaaorientálódás - tényszerű indoklásává vált.

A szegedi Jurij Gagarin Általános Iskola Nevelőtestülete /1979. november 29-én tartott nevelési értekezletén/ is a folyamatos megfigyelés és a kollektív jellemzés mellett foglalt állást. Ők tovább is léptek, mert az osztályban tanító tanárok együttesét bővítik a napközi és az uttörő szervezet tanár-vezetőivel, valamint az SZMK elnökével. Így a szintézis teremtés nemcsak a 8. osztályban jelentkező aktuális feladat, hanem a pályaválasztási érettségre nevelés az iskolában több évet átfogó szakasszá teljeseedik ki.

Ugyanakkor bekapcsolódnak a tanítási órán kívüli iskolai feladatok, az ifjúsági mozgalom és a szülői ház nevelési faktorai is. Ezáltal az iskolai közeg egy társadalmi-családi kapcsolatrendszerbe ágyazottan jelenik meg. Így bővül a megfigyelési és nevelési lehetőségek köre. Az érdeklődés egyéb

területei, a tevékenységek és a munkavégzés indítékai, valamint a tanítási órákon kívüli társas kapcsolatok megfigyelésének /és a nevelési rendszerbe kapcsolásának/ lehetőségei segítenek a személyiség pozitív tulajdonságának feltárásában. Ezáltal csökkenthető a képességek szektorokra szűkítésének jelenlegi gyakorlata.

Ahelyett, hogy a személyiséget a pszichikus funkciók leírásával helyettesítsenék, így inkább a képességek feltárására és fejlesztésére tudjuk majd energiánkat koncentrálni.

A 8/d osztály mellékelt dokumentációs anyagából kiemeltük a pozitív tulajdonságokat. Egyetlen tanuló esetében sem találtunk "tabula rasa"-t; valamilyen irányban minden tanulónál megtalálták a nevelők a személyiség fejlesztésének irányát. Ezek egy-két eset kivételével egybe esnek a pályaaorientáció irányával: a szakmaválasztással, a szakközépiskolai szak vagy a gimnáziumi továbbtanulással. A pozitív tulajdonságok tantárgyi megjelenítései a következő tényeket adják: magyar -10, orosz/angol -10, történelem -8, biológia/földrajz -13, matematika -7, fizika -12, rajz -12, kémia -8, gyakorlati foglalkozás -14, testnevelés -15. A felsorolás, valamint a dokumentációs anyag ismételten bizonyítja, hogy a tehetség helyes értelmezése közelebb visz bennünket a személyiség megismeréséhez annak formálásához. Ugyanakkor pedig segít lebontani azt a falat, amelyet a társadalmi közgondolkodás emelt a fizikai és a szellemi munka, gyakran a fizikai és a szellemi munkás közé csak azért, mert ránk maradtak azok az értéktételek, amelyek kvalitatív különbséget tettek a képességek különböző megnyilvánulásai alapján. Ugyanakkor az un. hozott és a szerzett képességek vizsgálata egyáltalán nem mutatta azt a különbséget, amelyet az osztálytársadalmakban a társadalmi munkamegosztás hierarchiájába való besorolás alapján feltételeztek. Társadalmunk pedagógiai közgondolkodásában azonban még ma is találkozzunk - ha nyomokban is - e jelzett "előítéletekkel."

Ez gyakran kishitőségben, kisebbségi érzésekben, az iskolai szülői értekezletektől távolmaradásokban is jelentkezik. Gazsó Ferenc /1971/ említi idézett munkájában, hogy a gyermekek továbbtanulásában a legdöntőbb szempont a kulturális igényszint /157/; ezt kell felébresztenünk, felszítanunk szülőben, tanulóban, néha még a nevelőben is.

Éppen ezért figyeltük a Rókusi Általános Iskolában kialakított kollektív megfigyelési eljárást és őszinte öröme volt mindannyiunknak, hogy beváltotta a hozzá fűzött reményeket. Amellett, hogy a szaktárgyakra vonatkozó szaktanári szinopszisok tanulónként 45,6 tényt biztosítottak, amellett minden tanulónál megtalálták a továbbfejleszthető pozitív tulajdonságokat, amelyek a továbbtanulás, a szakmaválasztás irányát meghatározhatták.

A Jurij Gagarin Általános Iskolában kialakított eljárás már a megszerzett tapasztalatok alapján továbblépést és - fejlesztést jelent. Célunk, hogy első sorban a képességek és az irányulások megismerésének vonalán segítsük a tanulókat a pályaválasztási iránynak megfelelő iskolaválasztásra. Ezzel együtt távlatokat is tudunk adni. Ezzel elérjük kitűzött célunkat: a tanulók a valóságos képességeiknek megfelelő helyen vegyenek majd részt - az ipar, a mezőgazdaság, a kereskedelem vagy a tudomány, a művészet területén - a társadalmi munkamegosztásban. Ez pedig már a helytállás problematikáját veti fel, amely mindig a jellem, az emberi érettség kérdése is. Ezen a ponton válik "a pályaválasztás személyiségproblémává." /158/

7. Javaslatok a továbbfejlesztés főbb irányaira

A személyiség pályaválasztási szempontu megismerésének tartalmi programját a következőkben foglalhatjuk össze:

- Ne kössük meg a pedagógusok kezét különféle szempontokkal, mert így óhatatlanul "strigulázássá" fajul a személyiség megismerésének egész feladatrendszere. /Gondolunk itt a mintegy 150 féle gyűjtemény szempontrendszerre, amely nem vitt közelebb a személyiség megbízható megismeréséhez

/159/, valamint a Harsányi István által említett 16 ezer félé személyiségtulajdonságra /160/.

- A tervszerű megismerés folyamatában jobban vegyük figyelembe és tűzzük célként, nevelési programként annak meg-
alapozását, hogy a tanuló- egy középfoku iskolarendszer
közbeiktatásával - alkalmassá váljon a társadalmi terme-
lésben való részvételre. Ezt a folyamatot nevezi Rókus-
falvi Pál pályaeretttségnek, amely lényegében a munka-
éretttség, az üzemi éretttség és a társadalmi éretttség
összefonódása./161/
- Erre a szintre mindenekelőtt a képességek és az irányu-
lások vonalán célszerű eljuttatni a tanulókat. Tartsuk
szem előtt: amikor elindítunk valakit az életuton, ak-
kor távlatokat is adjunk, mert "az egész életut-távlat-
ra való beállítottság nélkül nem végezhetünk teljes
értékű pedagógiai munkát."/162/

Az általános iskolai nevelőmunkában ezért válik döntő fontos-
ságuvá az alap- és a középfoku iskolák kapcsolata. Csak a
pályaalkalmazkodásban számításba veendő szakaszok /általános
képzés, szakmai képzés, szakmai tevékenység/ egymásra épülé-
se esetén /163/ remélhetjük a pálya és az ember egymásra ta-
lálását.

Ez az állapot nevezhető pályaválasztási éretttségnek is,
amelynek kialakítása "a normál pedagógiai tevékenységtől
nem különböző, hanem abba szervesen beleépülő, speciális
feladat."/164/

Gyakran előfordul azonban, hogy a tanulói személyiség terv-
szerű megismerésében és formálásában, a pályaválasztási
döntést előkészítő tevékenységben /165/ a megfelelő pálya-
és szakmacsoport felé orientálásban elvész vagy eltorzul
a szintézist alkotó részterületek helyes aránya. /L." A
személyiség ismeretének tükröződése a jellemzésekben" fe-
jezetet 37. oldal/

Az értekezésben kirajzolódott tendenciák alapján - előfeltevésként - megfontolandónak tartjuk az alábbi szempontok figyelembevételét:

A/A 10091/1967.M.K.3./ MM számú utasítás alapján készített jellemzések a személyiséget merev "szektorokra" bontották és elveszítették a személyiséget alkotó területek közötti természetes kapcsolatokat. Ugyanakkor a tanulásban nagyon fontos transzfer hatást is figyelmen kívül hagyják.

Evidenciája ellenére /vagy éppen ezért/ sokan elmennek amellett, hogy önmagában semmilyen képesség még nem érték. Értékké csak akkor válik, ha felhasználjuk a munkában, ha építünk rá, ha teljesítményképes tudássá, értéket előállító cselekvéssé válik. Csak ebben az összefüggésben válik világossá, hogy a képességeket nem szabad leszűkíteni az egyes szektorokra, mert így pl. soha nem érthetjük meg a jó adottságu, de változó szorgalmu "nagy ígéreteket", akik nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket./166/

B/ Mindezekből már egyértelműen következik, hogy a személyiséget nem lehet a pszichikus funkciók leírásával helyettesíteni. A helyzetfeltáró vizsgálati anyagban /N=95 fő/ a feljegyzések leggyakrabban az érzékszervi- és néhány tucatnyi alkalommal a testi adottságok jelzésére szorítkoztak. /L."A tanulói személyiség ismeretének szintje a jellemzésekben" fejezetet..37. oldal/

Ezekből, bármennyire fontosak is, még nem lehet egyértelműen és a nevelőmunka szempontjából szükséges és elégséges biztonsággal a személyiség egészére következtetni. A tervszerű megismerés folyamatában és a jellemzések összeállításánál figyeljünk arra, hogy a hajlamok csak az alkotótevékenység végzésében, az érdeklődés pedig a megismerés folyamatában bontakozik ki a maga teljességében./167/

c/ Döntő fontosságu a személyiség megismerésében és fejlesztésében az érdeklődés, az érdeklődési kör megismerése. Az érdeklődés mint motívum a pályairányulások le-

hetséges kereteit foglalja magában. Az emberre jellemző érdeklődési köre. Ennek terjedelmé és mélysége /mióta érdeklődik ezen dolgok iránt? mennyire változó az érdeklődése? Érdeklődése felszínes vagy mélyebb összefüggéseket is keres a "kitüntetett" jelenségek, eszközök, magatartások között? stb./ Ugyanakkor szorosan kapcsolódik a képességekhez, önmagában azonban nem elegendő a pályaválasztás eldöntéséhez. Nagyon jellemző erre a fiúk technikai érdeklődésének lányokénál magasabb szintje, amely azonban nem jelenti azt, hogy ennyien jelentkezzenek autószerelőnek, rádió- és tv szerelőnek. Ugyanakkor a leányok kisgyermek iránti nagyon erős kötődése sem adhat menlevelet az óvónőképző szakközépiskolák felé ma is tapasztalható mértékű orientálódásra. Ezért az érdeklődési kört is, mint motivumot, bele kell illeszteni a személyiség képbe. Csak ennek alapján dönthetünk az /autószerelő szakma/ emberrel szemben támasztott követelményeknek megfelelő személyiség-adottságokról. Az óvónői pálya követelményei is jóval többet követelnek meg a kisgyermek "szeretetésénél".

Látunk - és munkánkban érvényesítenünk - kell, hogy az érdeklődés terjedelme és tartalma majd szorosan összefügg a munkavégzésben tanusított szívóssággal, és azzal a következetességgel, amely elengedhetetlen feltétele a tanulásnak, az eredményes munkavégzésnek.

Ugyanakkor az érdeklődés változása olyan nevelési segítség az önmegismerés időszakában, amely nélkül a reális pályaválasztáshoz nélkülözhetetlen széleskörű orientáció elképzelhetetlen. /168/

- D/ A személyiség tevékenységben nyilvánul meg, tehát nem lehet "általában" vizsgálni és beszélni róla. "Ha figyelembe vesszük, hogy ébren töltött életünk nagyobbik része munkatevékenységből áll, egyszerre nyilvánvalóvá lesz előttünk /.../, hogy miért van olyan rendkívüli jelentősége a pályaválasztásnak. Minden egyes ifjunak, de minden nemzedéknek az élete /.../ a munka által ala-

kul ki /...és.../ annak arányában válik társadalomépítővé /vagy ellenkezőleg társadalomrombolóvá/, hogy mennyire képes olyan munkát és úgy végezni /Kiemelés tőlem - Z.J./, hogy abban képességei, értékös emberi tulajdonságai kibontakozzanak, önmaga jobbik énjét megvalósítsa." /169/

A konkrét tevékenységben megnyilvánuló személyiség is így válik egyedivé. /170/ A tanulói munkaszituációk elemzése azonban nem elég. Csak a legfontosabb kérdés, a munkával azonosulás, a munkavégzés indítékainak elemzése után juthatunk közelebb a tanulói személyiség megismeréséhez.

Ezért a pályaorientációval összefüggő tevékenység indítékainak pedagógiai megismerése a döntő kérdés az általános iskola 5-8. osztályaiban. /171/

E/ Amikor az indítékok és a tevékenységek kölcsönös, egymásra ható rendszerét elemezve helyes következtetéseket vonunk le a tanuló személyiségére, a fejlesztés lehetséges irányaira, akkor nem téveszthetjük szem elől, hogy mindezt egy társadalmi kapcsolatrendszerbe ágyazottan kell végeznünk. Ezáltal a személyiséget nem csupán a változások folyamatában, hanem társas kapcsolatainak rendszerében is tanulmányoznunk kell. A szociometriai vizsgálatok értékes tapasztalatokkal szolgálnak a pályairányulások alakulásában, a motivációk kialakulásában. A kiscsoportok kohéziója, a spontán kapcsolatok gyakran vezérlő motivumai a szakma és az iskolaválasztásnak. Erkölcsi magatartásokat is ugyancsak a viszonyulások rendszerében érthetjük meg. /172/ Ehhez persze sok nevelési helyzetet kell elemeznünk /és teremtenünk/ a tervszerű nevelés folyamatában.

F/A személyiség tervszerű megismerésének és fejlesztésének folyamatában a pozitív tulajdonságok vonalán célszerű előrehaladni. A tanulók döntő többsége sikerorientált, míg az iskolában indokolatlanul kevés dicsérő szó hangzik el. Az egyes iskolafokokozatok közötti átlépést a magasabb fokozatban "megmutatott" szigorúság gyakran indokolatlanul megnehezíti. Ebből a szempontból is fontos dokumentummá

válí a jelentkezési lapon szereplő "jellemezés", az új Rendtartás szerinti "pedagógiai értékelés", mert az egyéni bánásmódhoz, a személyiséget sikerrel nevelő eljárások töretlen folytatásához ad értékes segítséget. /L...3.számú mellékletet/.

Talán pedagógiai közhelynek számít, hogy minden ember rendelkezik bizonyos irányú speciális képességgel, amely köré csoportosítva a nevelői hatások egész rendszerét - sikerrel nevelhetünk. Az egyik tanuló jellemzésében olvastuk a következőket: "Feltételezem, hogy a környezet megváltozása a tanulóra jó hatással lesz és az eddig rejtett képességek kibontakozása lehetséges lesz." Annak ellenére, hogy ebben az esetben kissé megkésve történik a rejlő képességek kibontakozása; valóban ezeket kell felfednünk, a még nem ismert, de bizonyíthatóan meglévő rejtett képességeket.

- X -

A bemutatott anyagainkban szereplő jellemzések nem adnak lehetőséget szélesebbkörű általánosításra. Ezért megállapításaink is csak a vizsgált mintára vonatkoznak. A feldolgozások menetében először is igyekeztünk érzékelteni napjaink pedagógiai gyakorlatát, különös tekintettel az előremutató tendenciákra, valamint jeleztük a felmerülő ellentmondásokat és a megoldásra váró problémákat. A "kollektív jellemzésben" találtunk - a lehetséges sok jó közül - olyan eljárást, amely közelebb visz bennünket a tanulói személyiség sokoldalú és folyamatos megismeréséhez és formálásához. Mindezt nem egyedül az osztályfőnök, hanem az osztályban tanító tanárok együttese végzi. Így teljes személyiség képet kapunk, amelyből nagy biztonsággal emelhető ki a pozitív tulajdonságok-, a képességstruktúra, a viszonyulások-, a tevékenységek és azok indítékainak rendszere.

Ebből következően az összegező megállapítások helyett elősorban az anyag alapján vázolható néhány javaslattal szeretnék felhívni a figyelmet a tanulói személyiség pályavá-

lasztási szempontu megismerésére és a jellemzések továbbfejlesztésére:

- a/ A pedagógiai tapasztalat meggyőzően igazolja, hogy a tanulók pályaválasztási irányítása, a pályaválasztási döntés /iskolaválasztás/ általános iskolai szakaszának előkészítése feltételezi a fejlődő személyiség sokoldalú és folyamatos megismerését.
- b/ E megismerés többéves folyamatában szerzett közvetlen tapasztalatok rendszeres értékelése és pedagógiai hasznosítása lehetőséget ad az osztályfőnöknek és a vele együttműködő többi pedagógusnak a tanuló egyéni pályaválasztási fejlődési vonalának számbavételére és irányítására./173/ Ezért a pályaranevelés szervesen összekapcsolódik a személyiségfejlesztés mindennapos gyakorlatával./174/
- c/ Ilyen előzmények után az általános iskolai tanulmányok befejezésekor készítendő zárójellemzés /az új Rendtartás szerint "pedagógiai értékelés"/ akkor teljesíti nevelői funkcióját, ha tömör összegző képet ad a személyiségfejlődés egyéni alakulásának főbb tendenciáiról /családi környezet, tanulmányok, közösségi magatartás, tipikus személyiségvonások, pályaválasztási irányulás./175/ E szempontok együttesében értékelhetjük reálisan minden tanuló pályaválasztási döntésének megalapozottságát, stabilitását és életpályára való felkészülésének tudatosságát.
- d/ A zárójellemzés e minőségében az iskolai pályapedagógiai tevékenység olyan nevelési eszközjellegű dokumentumának tekinthető, amely szöveges értékelésével fontos kiegészítő információkat közöl a tanuló érdemjegyekben kifejezett teljesítményéről, magatartásáról, szorgalmáról, emberi tulajdonságairól és jelzi a továbbfejlesztés főbb irányait./176/

e/ E tárgyilagos előrejelzés olyan ajánlásnak tekinthető, amely a középfoku oktatási intézetek pedagógusai számára /több szempontból/ segítséget ad az általános iskolából kikerült tanulókkal való - egyéni bánásmódra alapozott - nevelői célzatu foglalkozásokhoz.

Ennek ellenére nem lenne helyes - sem emberi, sem speciálisan pályaválasztási szempontból - az olyan gyakorlat, amely mereven, statikusan kezeli az általános iskolai jellemzéseket. /Bevezető gondolatainkban jeleztük, hogy a magasabb iskolafokozatban, az új nevelési helyzet eredményeként már nem tud a korábban tőle "megszokott" módon megnyilvánulni a tanulásban, a munkában./177/

Ezt a kérdést az új, a magasabb iskolai fokozatba való átmenet valamennyi tényezőjével együttesen lehet tárgyilagosan elbírálni. E probléma pedagógiai és pszichológiai összetevőit külön is meg kell vizsgálni, de ez már tulmutat a jelen értekezés keretein.

I r o d a l o m

- Ágoston György: Neveléstudomány
Tudománykiadó, 1970.
- Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer. Az emberi sokoldalúság tartalmának tendenciái /Összefoglalás/
Akadémiai Kiadó, 1976.
- Ágoston György: Középfokú iskolarendszerünk távlati fejlesztésének kísérleti vizsgálata
A Magyar Pedagógiai Társaság Csongrád megyei Tagozatának ülése, Szeged 1979. február 26. /Kéziratban jegyzet./
- A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. Kongresszusa.
Kossuth Könyvkiadó, 1975.
- A pályaválasztás előkészítésének módszerei az általános iskolában és a gimnáziumban II.
OPTI kiadványa, Budapest, é.n.
- Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai
Kossuth Könyvkiadó, 1972.
- Az általános iskolai tanulók tervszerű nevelésének programja
/Nevelési terv/ Tankönyvkiadó, 1963.
- Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei. Kongresszusi Híradó-2.
A Pedagógusok Szakszervezete Kiadványa, Budapest, 1969./Stencil/
- P.Dr.Balogh Katalin - S.Dr.Gergencsik Eszter: Pedagógia-Pszichológia. ELTE Bölcsészettudományi Kar, 1974.
Jegyzet.
- Bábosik István: A személyiség erkölcsi irányultsága és az irányultság vizsgálatának problémája
Magyar Pedagógia 1975.év, 3.szám
- Bábosik István: A marxista személyiségelmélet neveléstudományi konzekvenciái
Magyar Pedagógia 1978.év, 1.szám
- Csonka Annamária: Pályatábló gyűjtemény. Kézirat. Kiadás alatt.
PTI, Szeged 1979.

- Buda Béla: Szociálpszichológia a pályaválasztási tanácsadás-
ról. Pályaválasztási felelősök kézikönyve / további-
akban : PFK / A Munkaügyi Minisztérium kiadványa é.n.
Budapest, Szerk.: Havas Ottóné,
- Csanádi Gézané: A személyiség értelmezésének néhány vázlatos
vonása. Alkotó pedagógusok. A Szeged M. Város Ta-
nács VB Művelődésügyi Osztály Kiadványa, é.n. Kézirat.
- Duró Lajos: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és inter-
perszonális kapcsolatainak néhány összefüggése
Magyar Pszichológiai Szemle 1972. év, 2. szám
- Duró Lajos - Zakar András: A serdülőkorú tanulók munkára álli-
tódásának pszichológiai vizsgálata
XII-Szegedi Pedagógiai Nyári Egyetem, TIT Szeged
Szerk.: Dr. Veczkó József,
- Etikai Késlexikon. Szerk.: O. G. Drobnyickij és I. Sz. Kon
Kossuth Könyvkiadó 1967.
- Földes Éva: Utópia és realizmus a mindenoldalú, a harmonikus
személyiségfejlesztéssel kapcsolatos elképzelésekben
Magyar Pedagógia 1977. év, 3-4. szám
- Fukász György: A munka filozófiája
Kossuth Könyvkiadó, 1965.
- Gál József: Adalékok az általános iskolai tanulók jellemzésé-
nek problémájához
Pályaválasztási Tanácsadás, időszakos közlemény, OPTI
1973. év, 4. szám
- Gazsó Ferenc: Mobilitás és iskola
Társadalomtudományi Intézet kiadványa, Budapest, 1971.
- Gegesi Kiss Pál: A személyiségről
Pszichológiai Szemle 1963. év 2. szám
- Geréb György - Verók István: Pályaválasztási indítékon lélek-
tani vizsgálata.
Acta Academiae Paedagogicae Szegediensis 1963. Seri-
es Paedagogiae
- Greza Ferenc: Az általános- és a középiskolák pályaválasztá-
si kapcsolata. Előadás munkaközösségi foglalkozáson,
Hódmezővásárhely 1974. november 14-én. Kézírtos jegyzet

- Harsányi István: A tanulók megismerése. Pszichológia - nevelőknek.
Tankönyvkiadó, 1971.
- Havas Ottóné: Pályaválasztás - személyiségismeret - pályaválasztási felkészítés. PFK, id.m.
- Jakabné Szilágyi Klára: Álom és valóság a 14-18 évesek pályaválasztási terveiben
Pályaválasztási Tanácsadás 1968.év 1.szám.
- Dr.Katona Ibolya-Dr.Kovács Géza: A pályaválasztási tanácsadás egészségügyi kérdései. PFK, id.m.
- A.G.Kovaljov: Személyiséglélektan
Tankönyvkiadó, 1972.
- Köpeczi Béla: A magyar kultúra harminc éve
Kossuth Könyvkiadó, 1975.
- Köpeczi Béla: A korszerű szocialista műveltség tartalma és a közművelődés összefüggése. Előadása a VII. Közművelődési Nyári Egyetemen, Szeged 1978. augusztus 3.Kézirat. jegyzet.
- A.Ny.Leontyev: Tevékenység, tudat, személyiség
Gondolat - Kossuth Könyvkiadó, 1979.
- Licskó György: A munka erkölcsi tartalma
PFK. id.m.
- Makarenko Művei V. kötet. Akadémiai Kiadó - Tankönyvkiadó, 1955.
Idézi: Kovaljov, id.m.
- Márkus Mária: A pályaválasztás szociológiai kérdései
PFK. id.m.
- Marx: A tőke I. kötet
Idézi: Fukász Gy. id.m.
- Nagy Sándor, Nagy Katalin: A nevelési tervek és a tantervek integrálása
Magyar Pedagógia 1974.év, 4.szám
- Neuer, Gerdhardt: A szocialista személyiségformálás folyamatának vizsgálata a marxista-leninista pedagógia fő feladata. Pedagógiai Szemle 1975.év, 1. szám
- Ormai Vera: A szociálisan inadaptált tanulók megismerésének és pedagógiai - pszichológiai jellemzése
Pedagógiai Szemle 1971.év, 11.szám
- S.Nagy László-Zenei József: A kiscsoportos üzemlátogatások története és tapasztalatai Makón. /Tanulmány.Kézirat./1979.

Petrikás Árpád: A közösség követelményrendszere és a tevékenység optimalizálásának egysége a személyiség fejlesztésében.

Pedagógiai Szemle 1975.év, 1.szám

Pszichológiai alapfogalmak kis enciklopédiája

Szerk.:Dr.Bartha Lajos és Szilágyi Lilla.Harmadik kiadás.Tankönyvkiadó, 1970.

Rajnai Nadinka: Módszertani megfontolások a tanulók megismeréséhez. PFK. id.m.

Rókusfalvi Pál: Pályaválasztás, pályaválasztási érettség Tankönyvkiadó, 1969.

L. Sève: Marxizmus és személyiségelmélet Kossuth Könyvkiadó, 1971.

Somogyi Zoltán: A marxista etika II.

Segédanyag, az ÖPI kiadványa, Budapest, 1968.

Stadler Jenő: A pályaválasztás fontossága a tanulók önjellemzéseiben.

Pályaválasztási Tanácsadás,1973.év, 4.szám

Szarka József: A személyiségfejlesztés aktuális kérdései a Magyar Népköztársaságban

Pedagógiai Szemle, 1975.év, 1.szám.

Szebenyi Péterné: A tudatos moralitás szerepe a tanulói személyiség formálásában

Pedagógiai Szemle, 1975.év, 1.szám

186 szakma, Szakmunkás pályák I-II.

A Munkaügyi Minisztérium Országos Pályaválasztási Szolgálat, K.k.:Nagy László, Budapest, 1971.

Török Iván: A motiváltság, az aktivitás és a tanulási eredményesség összefüggései a felnőttoktatásban.

Előadás a VII. Közművelődési Nyári Egyetemen,Szeged 1978.július 27. Kézírtos jegyzet.

Walter Vier: A munkára való beállítódás fejlődésének vizsgálata a felsőosztályos tanulóknál.

XII. Pedagógiai Nyári Egyetem,Szeged 1975.

Szerk.:veczkó József,

Zakar András: A berdőlő tanulók pályaismeretét és önismere-
tét alakító tényezők

Magyar Pedagógia, 1977. év, 2. szám

Zenei József: Az iskola és a család együttműködése a pálya-
választási döntés előkészítésében

Módszertani füzetek 1. A Csongrád megyei PTI kiad-
ványa Szeged, 1974.

Zenei József: pályaválasztási szempontok az általános isko-
lai zárójellemzésekben.

A Csongrád megyei PTI kiadványa, Szeged, 1977.

Zenei József: Értük szól a határozat, velük együtt hajtjuk
végre. Ifjúsági Figyelő, a KISZ Csongrád megyei

Bizottságának tájékoztatója, Szeged, 1972. év. 2. szám

Zenei József: pályaválasztás - emberközeli

Csongrád megyei HIRLAP, 1976. január 30.

Zenei József: Merre ballag majd a diák?

Délmagyarország, 1977. március 15.

Zenei József: A specifikus pályakövetelmények érvényesülése
az általános iskolai zárójellemzésekben

pályaválasztási Tanácsadás, 1976. év, 2. szám

Zenei József: Kíváncsi fórum a jövőről

Délmagyarország, 1978. május 10.

Zenei József: Kinek nevel a család?

Délmagyarország, 1978. március 30.

Zenei József: A tanulói személyiség megismerésének néhány prob-
lémája. Tanulmány. Kézirat. 1971.

Zenei József: Hogyan tovább érettségi után? Tanulmány. Kézirat.
104 tanuló elképzelése jövőjéről. 1976.

J E G Y Z E T E K

- 1 Köpeczi Béla: A magyar kultúra harminc éve, 251-252.old.
- 2 A Magyar Szocialista Munkáspárt XI. Kongresszusa, 215.old.
- 3 Uo. 211.old.
- 4 Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei, Kongresszusi Híradó-2. 87.old.
- 5 Uo. 24.old.
- 6 Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai 87.old.
- 7 Az MSZMP XI. Kongresszusa, id.m. 89.old.
- 8 Uo. 213.old.
- 9 Gegesi Kiss Pál: A személyiségről, 196.old.
- 10 Marx: A tőke I.kötet, 171.old.
- 11 Uo. 11.old.
- 12 Etikai kislexikon, 94-95.old.
- 13 Fukász György: A munka filozófiája, 10.old.
- 14 Somogyi Zoltán: A marxista etika II., 59.old.
- 15 Uo. 59.old.
- 16 Az V. Nevelésügyi Kongresszus tézisei, id.m., 24.old.
- 17 Duró Lajos: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatainak néhány összefüggése, 211.old.
- 18 P.Dr.Balogh Katalin - S.Dr.Gergencsik Eszter: Pedagógia - Pszichológia, 115-116.old.
- 19 Uo. 116.old.
- 19/a Rókusfalvi Pál: pályaválasztás, pályaválasztási érettség 212.old.
- 20 P.Dr.Balogh Katalin - S.Dr.Gergencsik Eszter: Pedagógia - Pszichológia, id.m. 116.old.
- 21 Duró Lajos egyetemi előadásai. Speciálkollégium, 1974-76.év
- 22 Uo.
- 23 Földes Éva: Utópia és realizmus a mindenoldalú, a harmonikus személyiségfejlesztéssel kapcsolatos elképzelésekben, 355.o.
- 24 Uo. 355.old.
- 25 Uo. 357.old.
- 26 Uo. 358.old.
- 27 Uo. 358.old.

- 28 L. Sève: Marxizmus és személyiségelmélet, 223.old.
- 29 Uő. 215.old.
- 30 Bábosik István: A marxista személyiségelmélet neveléseméleti konzekvenciái, 17.old.
- 31 Uő. 17.old.
- 32 Uő. 17.old.
- 33 Földes Éva id.m. 18.old.
- 34 Bábosik István id.m. 18.old.
- 35 Uő. 18.old.
- 36 Uő. 25.old.
- 37 Uő. 25.old.
- 38 Török Iván: A motiváltság, az aktivitás és a tanulási eredményesség összefüggései a felnőttoktatásban, Kézoratos jegyzet.
- 39 A.G. Kovaljov: Személyiséglélektan, 401.old.
- 40 Uő. 418.old.
- 41 Pedagógiai Szemle, 1975.év, 1.szám, 7-69.old.
- 42 Neuer, Gerhart: A szocialista személyiségformálás feladatának vizsgálata a marxista-leninista pedagógia fő feladata, 12.old.
43. Uő. 13.old.
- 44 Uő. 13.old.
- 45 Szarka József: A személyiségfejlesztés aktuális kérdései a Magyar Népköztársaságban, 28.old.
- 46 Uő. 32.old.
- 47 Szebenyi Péterné: A tudatos moralitás szerepe a tanulói személyiség formálásában, 67-69.old.
- 48 Uő. 67.old.
- 49 Uő. 68.old.
- 50 Petrikás Árpád: A közösség követelményrendszere és a tevékenység optimalizálásának egysége a személyiség fejlesztésében, 63-66.old.
- 51 Duró Lajos id.m., 211.old.
- 52 Uő. 211.old.
- 53 Uő. 212.old.
- 54 Uő. 213.old.
- 55 Uő. 216.old.
- 56 Uő. 215.old.
- 57 Uő. 215.old.

- 58 Nagy Sándor, Nagy Katalin: A nevelési tervek és a tantervek integrálása, 407-412.old.
- 59 Uő. 407.old.
- 60 Uő. 407.old.
- 61 Uő. 410.old.
- 62 Pábosik István: A személyiség erkölcsi irányultsága és az irányultság vizsgálatának problémája, 290-303.old.
- 63 Uő. 291.old.
- 64 Uő. 292.old.
- 65 Jakabné Szilágyi Klára: Álom és valóság a 14-18 évesek pályaválasztási terveiben, 19.old.
- 66 Uő. 19.old.
67. Uő. 18.old.
- 68 Uő. 18.old.
- 69 Havas Ottóné: pályaismeret - személyiségismeret - pályaválasztási felkészítés, 126.old.
- 70 Uő. 126.old.
- 71 Zakar András: A serdülő tanulók pályaismeretét és önismeretét alakító tényezők, 152-162.old.
- 72 Uő. 160.old.
- 73 Uő. 161.old.
- 74 Uő. 162.old.
- 75 Walter Vier: A munkára való beállítódás fejlődésének vizsgálata felsőosztályos tanulóknál, 305-327.old.
- 76 Uő. 325.old.
- 77 Duró Lajos-Zakar András: A serdülőkorú tanulók munkára beállítódásának pszichológiai vizsgálata, 328-335.old.
- 78 Uő. 339.old.
- 79 Uő. 342.old.
- 80 Stadler Jenő: A pályaválasztás fontossága a tanulók önjellemzéseiben, 13-15.old.
- 81 Uő. 13.old.
- 82 Uő. 14.old.
- 83 Makarenko Művei V.kötet, 103.old., Idézi: Kovaljov id.m., 399.old.
- 84 Stadler Jenő id.m., 15.old.
- 85 Uő. 15.old.

- 86 P.Balogh Katalin: Gondolatok az iskolai személyiséglapokról.
Egy kíségleti személyiséglap terve, 574. old.
- 87 Uő. 576. old.
- 88 Uő. 576. old.
- 89 Uő. 578. old.
- 90 Uő. 578. old.
- 91 Grezsa Ferenc: Az általános- és a középiskolák pályaválasztási kapcsolata. Kéziratos jegyzet.
- 92 Gál József: Adalékok az általános iskolai tanulók jellemzésének problémájához, 15-20. old.
- 93 Uő. 15. old.
- 94 Ormai Vera: A szociálisan inadaptált tanulók megismerése és pedagógiai-pszichológiai jellemzése. Idézi: Gál József id.m. 16.o.
- 95 Uő. id.m. 17. old.
- 96 Csanádi Gézné: A személyiség értelmezésének néhány vázlatos vonása, 3. old.
- 97 Harsányi István: A tanulók megismerése, 17. old.
- 98 Uő. 83. old.
- 99 Uő. 16. old.
- 100 Uő. 16. old.
- 101 Uő. 85. old.
- 102 10091/1967./M.K.3./MM számu "Utmutató az általános iskolát végzett tanulók jellemzésének elkészítéséhez." Melléklet.
L. a Melléklet részben.
- 103 Duró Lajos egyetemi előadásai /továbbiakban: ea./
- 104 Uő. ea.
- 105 Uő. ea.
- 106 Duró Lajos, 1972: id.m., 212. old.
- 107 L.: Első rész III. fejezetét
- 108 Köpeczi Béla: A korszerű szocialista műveltség tartalma és a közművelődés összefüggése. Kéziratos jegyzet.
- 109 Zenei József: Az iskola és a család együttműködése a pályaválasztási döntés előkészítésében, 8. old.
- 110 Uő. 9. old.
- 111 Ormai Vera: 1971., Gál József: 1973., Grezsa Ferenc: 1974.,
Stadler Jenő: 1973., P.Balogh Katalin: 1972., Duró Lajos-Zakar András: 1975., Walter vier: 1975.
- 112 Duró Lajos, ea.
- 113 10091/1967./M.K.3./MM., id.m.
- 114 "Jelentkezési lap továbbtanulásra" A.T. 819.r.sz., L. Melléklet

- 15 186 szakma, Szakmunkás pályák I-II,
- 16 Az általános iskolai tanulók.../Nevelési terv/, 163-149. old.
- 17 Kovaljov, id.m., 403. old.
- 18 Licskó György, id.m., 92. old.
- 19 Uő. 99. old.
- 20 Az általános iskolai tanulók.../Nevelési terv/, 136-149. old.
- 21 Uo. 136-149. old.
- 22 Buda Béla: Szociálpszichológia a pályaválasztási tanácsadásról, 118. old.
- 23 A pályaválasztás előkészítésének módszerei az általános iskolában és a gimnáziumban - II. OPTI kiadványa, é.n., Gyakorlati foglalkozás 6. old.
- 24 pszichológiai alapfogalmak kis enciklopédiája, "Készség", 118. old.
- 25 10091/1967./M.K.3./MM.
- 26 Dr.Katona Ibolya-dr.Kovács Géza: A pályaválasztási tanácsadás egészségügyi kérdései, 193. old.
- 27 Az általános iskolai tanulók.../Nevelési terv/, 152. old.
- 28 Harsányi István, id.m. 94. old. és
P.Balogh Katalin, id.m. 578. old.
- 29 PFK id.m. 113. old.
- 30 10091/1967./M.K.3./MM.
- 31 Uo. "A tanulók jellemzésének célja" fejezet, I. Mellékletben
- 32 Duró Lajos ea.
- 33 Harsányi István id.m. 87. old.
- 34 Uő. 93. old.
- 35 Uő. 92. old.
- 36 Gazsó Ferenc, id.m. 5. old, 17. old. és
Márkus Mária: A pályaválasztási tanácsadás szociológiai kérdései, id.m. 159. old.
- 37 Duró Lajos ea. és Harsányi István , id.m. 86. old.
- 38 PFK id.m. 196. old., 200. old.
- 39 Duró Lajos ea. és Harsányi István , id.m. 94. old.
- 40 Stadler Jenő, id.m. 15. old. és P.Balogh Katalin, id.m. 578. old.
- 41 Harsányi István, id.m. 91. old.
- 42 Rajnai Nadinka: Módszertani megfontolások a tanulók megismeréséhez, id.m. 267. old.
- 43 Uő. 266. old.
- 44 Uő. 167. old.
- 45 Duró Lajos ea., Harsányi István:1971., Stadler Jenő:1973., P.Balogh Katalin:1972., Gál József:1973. id.m.

- 146 Zenei József: A tanulói személyiség megismerésének néhány problémája. Tanulmány. Kézirat. 1971.
- 147 Zenei József: Az iskola és a család... id.m.
- 148 Zenei József: Hogyan tovább érettségi után ? Tanulmány. Kézirat
- 149 Nevelési értekezéslet a Rókusi Általános Iskolában. Jkv. Iskolai irattár.
- 150 Csonka Annamária: Pályatabló gyűjtemény. Kézirat. Kiadás alatt. Szeged PTI. 1979.
- 151 Grezsa Ferenc, id.m.
- 152 Rókusfalvi Pál: Pályaválasztás, Pályaválasztási érettség, 214.o
- 153 Ágoston György: Középfokú iskolarendszerünk távlati fejlesztésének kísérleti vizsgálata, id.m.
- 154 Üö.
- 155 S. Nagy László-Zenei József: A kiscsoportos üzemlátogatások története és tapasztalatai Makón, id.m.
- 156 Zenei József: 1974. id.m. 21. old.
- 157 Gazsó Ferenc, id.m. 13. old.
- 158 Rókusfalvi Pál, id.m. 212. old.
- 159 Duró Lajos, ea.
- 160 Harsányi István, id.m. 16. old.
- 161 Rókusfalvi Pál, id.m. 50. old.
- 162 Üö. 49. old.
- 163 Üö. 49. old.
- 164 Üö. 49. old.
- 165 Duró Lajos, ea.
- 166 Üö.
- 167 Üö.
- 168 Buda Béla, PFK. id.m. 120. old.
- 169 Rókusfalvi Pál, id.m. 224-225. old.
- 170 Duró Lajos, ea.
- 171 Ritoók Pálné, PFK. id.m. 253. old.
- 172 Duró Lajos, ea.
- 173 S. Nagy László-Zenei József, id.m.
- 174 Duró Lajos, ea. és Rókusfalvi Pál id.m. 49. old.
- 175 Duró Lajos, ea.
- 176 Üö.
- 177 L. 26. old.

15-65/1980.

.....bksz.

Dr.Duró Lajos elvtársnak
tszv.egyetemi docens

Tárgy: Zenei József
doktori szigorlata.....
Melléklet: 1 db disszertáció

H e l y b e n

Professzor Elvtárs!

Mellékelve Zenei József: Pályaválasztási szempontok az általános
iskolai zárójellemzésekben

.....
című doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni
szíveskedjék. Legyen szabad Professzor Elvtárs szíves figyelmét fel-
hívnom tanácsülésünk ama határozatára, amely a bírálat elkészítésének
és benyújtásának legkésőbbi határidejét a kézhezvételtől számított
harmadik hónap utolsó napjában állapította meg.

A mellékelte értekezést a bírálat elkészítése után szíveskedjék átadni
tanszéke könyvtárasának leltárba vétel és a könyvtárban való olhelye-
zése céljából.

Szeged, 1980.márc.3.

Csunderlik

.....
dékán

A kiadmány hiteles:

B. Magdolna
főelőadó

Kapták: Dr. Ágoston György prof.

Dr.Duró Lajos tszv.docens
..... társbíró